

חדר יחוד בחתונות ספרדיות

Yichud Room at Sephardic Weddings

Table of Contents

2	סיכום - Summary
3	רקע הסוגיא
3	שלחן ערוך אבן העזר נה:א-ג
3	שלחן ערוך אבן העזר נו:א
3	שלחן ערוך אבן העזר סד:ה
3	פוסקי זמננו האוסרים
3	שו"ת ישכיל עבדי חלק ז סימן י
3	שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן ח
8	שו"ת יחוה דעת חלק ה סימן סב
10	ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א פרק יב סעיף א
10	על חתן ספרדי שלא לעשות ייחוד אחר החופה
12	על בן תורה ספרדי להתחזק במנהגינו, שנסדו ע"פ גדולי תורה
13	בעקבי הצאן עמ' רסז-רסח (קישור)
15	שו"ת שמש ומגן חלק א אבן העזר סימן ד (קישור)
19	שו"ת שמש ומגן חלק ב אבן העזר סימן כא אות א (קישור)
19	שו"ת שמש ומגן חלק ג יורה דעה סימן מט אות ה (קישור)
20	עטרת אבות חלק ג פרק כח סעיף לא
25	שו"ת מאמר מרדכי (אליהו) כרך ב אבן העזר סימן ו
25	שו"ת בית נאמן חלק א אבן העזר סימן ג אות לה
25	ברכת ה' חלק ד עמ' שלה (קישור)
28	עלי הדס עמ' 753 (קישור)
28	החולקים \ הפחות קיצוניים
28	אור תורה - תשס"ט - תק, עמ' תקעג (קישור)
31	שו"ת ברכת יהודה חלק ה אבן העזר סימן ז (קישור)
50	שו"ת ברכת יהודה חלק ו אבן העזר סימן יא-יג (קישור)
69	דלת פתוחה \ יחוד בלתי הלכתי
69	עין יצחק חלק ג עמ' שמז
76	שו"ת הראשון לציון חלק ב אבן העזר סימן ט
76	שו"ת מקור נאמן חלק ב עמ' קפג

Summary – סיכום

In effort to perform Chuppah as close to Sheva Berachot as possible, Ashkenazim rush the couple from the canopy to a private room, called the “Yichud room,” where they are secluded and eat together.¹ Sepharadim do not generally perform a Yichud room but, rather, wait until they go home after the wedding to be secluded. It was never their custom to have a Yichud room immediately following the Chuppah, and it’s also somewhat inappropriate.²

¹ Rav Moshe Feinstein inferred from the Gemara that as long as the bride is wearing her gown, she has a “Shem Betulah,” and does not have to cover her hair. (Printed in a prepublication copy of Iggerot Moshe vol. 9 in honor of the wedding of a granddaughter of Rav Moshe Tendler. Rav Aron Tendler told me that Rav Dovid Feinstein opted to omit it from the final edition to avoid the tremendous headache that would ensue from Chassidish Rebbes calling to complain about it).

Rav Binyomin Schubert, former Menahel of HANC and Talmid of Rav Moshe Feinstein, related to me that, at his wedding, Rav Moshe told him to follow this practice, after first making sure that the bride’s family didn’t have a specific custom regarding this matter.

However, other Ashkenazi authorities oppose Rav Moshe’s position. Rav Moshe Shternbuch argues that she must cover her hair immediately at Kiddushin but also offers justification for those who wait until the next day. (vol. 4 Siman 287:21, 294, vol. 5 Siman 335) HaRav Shlomo Zalman Auerbach requires her to cover her hair from after the Chuppah and on, but he also says it’s not worth quarreling about. (Shalmei Simcha page 343) Rav Yaakov Kamenetsky is reported to have required it from after the Yichud room. (Emet LeYa’akov, Kamenetsky, Even HaEzer 62 fn. 25)

Even among Sepharadim, Rav Mordechai Eliyahu held that a woman must cover her hair from Kiddushin and on. (Hilchot Shidduchin and Chatunah, by R’ Shmuel Eliyahu) See footnote .

² Shulchan Aruch (Even HaEzer 55:I-3, 57:I, 64:5) and commentaries, MiPninei HaRav page 276, Yabia Omer (vol. 5 Even HaEzer 8), Yalkut Yosef (Sova Semachot 12:I), Birkat Hashem (vol. 4 page 335), Ma’amar Mordechai (Eliyahu, vol. 2 Even HaEzer 6). Nor do Moroccans or Tunisians. (Shemesh uMagen vol. I Even HaEzer 4, vol. 2 Even HaEzer 21:I, vol. 3 Yoreh Deah 49:5, Ateret Avot 28:31, Alei Hadas page 753, Bayit Ne’eman vol. I Even HaEzer 3:35)

Rav Ovadia explains that Sheva Berachot are not “Birkot HaMitzvah,” the type of Berachot one makes prior to performing a Mitzvah action, but rather “Birkot HaShevach,” praises to Hashem-type Berachot, which do not have to be performed immediately before an action. They can, therefore, be recited under the Chuppah, even though the Yichud will take place hours later. See also Yechaveh Da’at (5:62) where Rav Ovadia argues that performing Yichud at the wedding would require the bride to cover her hair from then on.

Not convinced by Rav Ovadia, HaRav Hershel Schachter (Belkvei HaTzon page 268) believes that it would be too long of a Hefsek to make Sheva Berachot under the Chuppah and only perform Yichud hours later. Therefore, when attending the weddings of his Sepharadic students, he only agrees to recite Birkat Erusin but not Sheva Berachot. Despite his stringent opinion, on one such occasion, at Birkat HaMazon of Rav Ike Sultan’s wedding, HaRav Schachter was passed the microphone to say one of the Sheva Berachot, and he did! Immediately afterwards, we asked him why he said the Beracha, and he said he was relying on Chacham Ovadia. As it seems, he was willing to let go of his stringent opinion in order not to embarrass anyone.

See Teshuvot veHanhagot (vol. 2 Siman 656, vol. 3 Siman 398) for what could be potential defenses to the issue of lack of Edut for the actual Yichud in this position.

Regarding a “Fake Yichud Room” in which the door is left ajar or the couple is joined by an additional individual, see Ein Yitzchak (vol. 3 page 347) and Shu”t HaRishon LeTzion (vol. 2 Even HaEzer 9), where Rav Yitzhak Yosef argues against it. Even Rav Meir Mazuz, who differs regarding its efficacy, doesn’t sound excited about letting go of one’s customs to please uneducated Roshei Yeshivot of a different background. (Mekor Ne’eman vol. 2 page 183) See Birkat Yehudah (vol. 5 Even HaEzer 7, vol. 6 Even HaEzer 11-13), where Rav Yehuda Beracha, Rosh Kollel Yechave Da’at writes at length about this.

רקע הסוגיא

שלחן ערוך אבן העזר נה:א-ג

שלחן ערוך אבן העזר נז:א

שלחן ערוך אבן העזר סד:ה

ונשואי כליו בכל המקומות

פוסקי זמננו האוסרים

שו"ת ישכיל עבדי חלק ז סימן י

שו"ת יביע אומר חלק ה אבן העזר סימן ח

אם צריך לייחד החתן והכלה מיד לאחר החופה.

א. ראיתי ונתון אל לבי לחקור לפמ"ש הרמב"ם (פ"י מה' אישות ה"א), ומרן הש"ע (סי' נה ס"א) שענין החופה הוא שיביא החתן את הכלה לתוך ביתו ויטייחד עמה ויפרישנה לו, (וכבר ביארנו בס"ד בתשובה הקודמת, שכן דעת רבינו האי גאון, ור' יצחק בן מרון, ור' יוסף הלוי אבן מיגאש, ור' יצחק בר ראובן, והראב"ד). א"כ מדוע אנו הספרדים לא נוהגים לעשות הייחוד לחתן עם הכלה מיד לאחר שבע ברכות, אלא הייחוד נעשה רק לאחר סעודה ראשונה שמסתיימת בדרך כלל בשעה מאוחרת בלילה, והרי יש בזה הפסק גדול בין ברכת הנישואין לחופה, ובשלמא לדעת הפוסקים הסוברים, שהחופה אינה ייחוד, אלא פריסת הטלית על ראש החתן והכלה בשעת ברכת נישואין, נחא, אבל להרמב"ם ומרן הש"ע הרי היה צריך לעשות הייחוד מיד לאחר שבע ברכות, כדקי"ל שכל הברכות צ"ל עובר לעשייתן. והנה בדרשות מהרי"ל (הל' נישואין דס"א ע"א) כ', מנהג קדמונים ליחד החתן והכלה אחר שבע ברכות בחדר אחד, ואוכלים שם ביחד, כדי שיהא לבו גס בה, ואין שם רק אשה אחת מקרובות הכלה המשרתת להם, ורק לאחר מכן נכנסים הקרואים לאכול עמהם ולשמחם, והאידנא נשכח המנהג, והכל נכנסים שם, ואין שם שום ייחוד, ולא נכון הוא. ע"כ. והרמ"א בהגה (סי' נה ס"א) כ', שפורסין יריעה ע"ג כלונסאות ומכניסין החתן והכלה תחתיה, ומקדשה שם, ואחר שמברכים ברכת אירוסין ונישואין, מוליכין אותם לביתם, ואוכלים יחד במקום צנוע, וזוהי החופה הנוהגת עכשיו. ע"כ. (והאחרונים מצאו סמך לזה מהזוה"ק פר' פינחס (דרמ"א סע"ב): כלה עיילת לחופה ובעת למיכל, דין הוא דייכול חתנה בהדה, הה"ד באתי לגני אחותי כלה, הואיל ואתינא לגבה ולמיעל בהדה לחופה, אכלתי יערי עם דבשי). והב"ח (ר"ס סא) כ', שעיקר החופה הוא מה שמתייחדין במקום צנוע ואוכלים שם, כמ"ש הרמב"ם והטוש"ע, ולכן יש למנוע מלכנוס שם רבים, שא"כ אין כאן ייחוד ולא מקום צנוע. ע"כ. וכ' ע"ז הבית שמואל (סי' נה סק"ה), משמע שמועטים יכולים להכנס, ואין בזה טעם, דהא בעינן ייחוד הראוי לביאה, ולכן יש למנוע שלא יכנס שם שום אדם כדי שיהיה ייחוד גמור. ע"כ. אולם מד' מהרי"ל מוכח כהב"ח, וכ"כ הגאון מליסא בסידור דה"ח (דקל"ז ע"א). וכ"כ המקנה בקו"א (סי' סא ס"ב). וע"ש. ועכ"פ עינינו הרואות שרק אחינו האשכנזים נוהרים בענין הייחוד סמוך לברכת הנישואין, אבל אצלנו לא נהגו בזה כלל, ולכאורה טעמא בעי, שהרי אנו נוהגים תמיד כדעת הרמב"ם ומרן הש"ע, ודבריהם נר לרגלינו, ולשיטתם היה נראה שצריכים לעשות הייחוד מיד אחר ברכות הנישואין, כדי שיהיו עובר לעשייתן, והן אמת שבתשובתינו הקודמת הבאנו אחרונים רבים מרבני הספרדים שכותבים, שהמנהג לקרות חופה לפריסת הטלית על ראש החתן והכלה, מ"מ אכתי לא איפרק מחולשא, כי מדוע אין חוששים להחמיר כדעת הרמב"ם והטוש"ע שסוברים חופה היינו ייחוד ולעשות הייחוד מיד אחר שבע ברכות, והלא אין בזה עמל וטורח ולא הפסד. וע' בשו"ת שערי רחמים ח"ב (חאה"ע ס"ס טז) שכ', דאנן בדידן נקטינן כדעת מרן הש"ע שקבלנו הוראותיו דחופה היינו ייחוד הראוי לביאה. ע"ש. וכיו"ב כ' בשו"ת ישא איש (חאה"ע סי' ט). ע"ש.

ב. והנה הר"ן בפ"ק דפסחים (ז:): כ' וז"ל: ולענין ברכת נישואין נהגו שאין מברכין אלא לאחר כניסה לחופה, לפי שאין ברכות אלו אלא ברכות תהלה ושבח, תדע שהרי מברכין אותם כל שבעה. וכן נראה מד' בה"ג. אבל

הרמב"ם (פ"י מה' אישות ה"ג) כ' שצריך לברך אותן קודם נישואין. וכן דעת הרמב"ן ז"ל. ולא מפני שהן בכלל מ"ש כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, שהרי אלו ברכות השבח הן, אלא מפני שחופה ייחוד היא, ובעיני ראויה לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ע"כ. (ומ"ש הר"ן בראש דבריו, שמברכין אותן לאחר כניסה לחופה, היינו לפי שיטתו של הר"ן ז"ל בריש כתובות שחופה אינה ייחוד. ע"ש). ולפ"ז יוצא לנו שאין צורך שהחופה תהיה סמוכה לברכת נישואין, הואיל וברכת השבח היא, וכמ"ש הר"ן (פסחים שם), שברכות השבח שנאמרו בפ' הרואה א"צ לברך אותן עובר לעשייתן, וכיון שלאחר מכן מברך לא נתנו בהם חכמים שיעור תכיפה. ע"ש. ונראה דה"ה הכא שא"צ להסמיך החופה דהיינו הייחוד לבר' נישואין מה"ט דהויא בר' השבח. (ואף שהר"ן עצמו (שם) כ' שמד' הירוש' פר' הרואה גבי ברכים ורעמים משמע שאף בבר' השבח בעינן שיהיו בתוך כדי דבור לראייה או לשמיעה. ע"ש. אולם בשו"ת ברכת אברהם ח"ד (סי' קצא) כ', שפוסקים רבים לא ס"ל הא דהירוש', דס"ל דהבבלי פליג ע"ז, ושאין לחלק בברכות אלו משאר ברכות השבח, ואף להירוש' דוקא בברכות אלו בעינן תכ"ד, משום שאחר שמיעתן וראייתן עבר עניינם מכל וכל וכו'. ע"ש. וע' בט"ז וא"ר (ס"ס רכז). ודו"ק). והטור (סי' סב) כתב: מברכין ברכת חתנים קודם כניסת חופה. וכ' ע"ז מרן הב"י, כ"כ הרמב"ם בפ"י מה"א, והטעם מבואר משום דכל המצות מב' עליהן עובר לעשייתן, אבל הר"ן כ' שלא מפני שהיא בכלל מ"ש כל המצות מב' עליהן ע"ז, שהרי אלו בר' השבח הן, אלא מפני שהחופה ייחוד הוא ובעיני ראויה לביאה, וכלה בלי ברכה אסורה לבעלה כנדה. ע"כ. ונראה דמרן הב"י סבר וקבל דעת הר"ן, שברכות השבח הן, וא"צ בהן עובר לעשייתן. וכ"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם, והובא בריש ס' מעשה רוקח ח"א (ד"א ע"ד), שצריך החתן לברך ברכת אירוסין בעצמו, שברכת המצות היא, משא"כ שבע ברכות של נישואין אין החתן רשאי לברכם, אלא גדול הנמצאים שם, שאינם אלא ברכות השבח. ואבא מארי כעס על חתן שבירך ז' ברכות לעצמו, ואמר שסיבת כעסו הטעם שזכרתי. ע"ש. הא קמן שגם דעת הרמב"ם כמ"ש הר"ן שברכות נישואין כולם ברכות השבח הן. וכן כתב המאירי (פסחים ז:), שמברך שבע ברכות אחר כניסה לחופה, ואע"ג דחופה הראויה לביאה בעינן, וכל שלא בירך אינה ראויה שכלה בל"ב אסורה לבעלה, לא נאמר כן אלא שתהיה ראויה לביאה מצד עצמה, ר"ל שתהיה טהורה, אבל זו הרי הברכה תכופה לחופה, ועוד שהרי ברכות אלו בר' השבח הם, ויש להם מקום אף לאחר מעשה, והראיה שמב' אותן כל שבעה וכו'. ע"כ. וז"ל מהר"ם חלאוה (פסחים ז:), וברכת נישואין לאו על הכניסה לחופה הן, אלא על אסיפת העם וברכות של שבח הן, הילכך שפיר דמי לברך לבסוף. ע"ש. והרמ"א בדרכי משה (ר"ס סב) כ', שהמנהג לברך ז"ב אחר כניסה לחופה, ולפ"ד הרא"ש שא"צ חופה הראויה לביאה א"כ ס"ל שא"צ לברך קודם כניסה לחופה, וכ"ש בזה"ז שהחופה אינה ייחוד, לכן אין מבר' אלא תחת החופה. ע"כ. אבל הפרישה כ' דמה שנהגו לברך תחת החופה משום שאין זה עיקר החופה, אלא מה שהולכים אח"כ החתן והכלה ואוכלים במקום צנוע, וזהו עיקר החופה, והוי שפיר עובר לעשייתן. וכיו"ב כ' הב"ח. והשיג עליהם בס' בית הלל שנעלם מהם ד' הרמ"א בד"מ הנ"ל, דה"ט משום שא"צ חופה הראויה לביאה. וא"כ אין צורך בייחוד אחר בר' נישואין כיעו"ש. והבית שמואל הביא ד' הרמ"א בד"מ, וכתב, אבל הר"ן כ' עוד טעם שמב' קודם החופה כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן, והכי קי"ל דמברכים בר' אירוסין קודם הקידושין, וכמ"ש בס' לד, ומה שאנו מבר' ברכות נישואין תחת החופה, משום שמברכין קודם שהולכים לאכול במקום צנוע, והוי עובר לעשייתן. ומיהו אין ראייה מברכת אירוסין שמבר' עובר לעשייתן, דהתם שאני שמזכיר אירוסין בברכה, משא"כ ברכת נישואין. עכ"ד. והנה מ"ש בשם הר"ן שהוא משום עובר לעשייתן, ליתא, ואדרבה הר"ן דחה טעם זה. וכנ"ל. ובס' המקנה בקו"א הק' על הבית שמואל שאומר שהברכה עובר לעשייתן לפני שילכו לאכול במקום צנוע, שא"ל לומר כן, שא"כ ההליכה מבית החופה אל בית החתנות היא הפסק בין הברכה לנישואין, כמ"ש בש"ע א"ח (סי' ח ס"ג). ומ"ש הרמב"ם והטוש"ע שמב' קודם נישואין, היינו שמב' בבית החתונה קודם הכניסה לחדר המיוחד לחתן ולכלה, דמחדר לחדר לא הוי הפסק, כמ"ש המג"א שם ס"ק יז. ע"כ. ולכאורה אי משום הא לא איריא, כי הב"ח והט"ז באו"ח שם חולקים ע"ד הש"ע וס"ל דהליכה לא הוי הפסק, וע"ע במאמר מרדכי (סי' תלב סק"ד). ובשו"ת אגודת איזוב (חאו"ת/חאו"ח/סי' יא). ע"ש. אלא שי"ל דשאני התם שחלה הברכה על הטלית הראשון, אבל כאן אם איתא דבעינן עובר לעשייתן, מסתברא ודאי דההליכה לבית אחר הוי הפסק, אא"כ נאמר שגם החופה שעושים בעת בר' נישואין חשיבא התחלת חופה. וכ"כ המקנה שם, שאף באלמנה שאין החופה קונה אלא הייחוד, צ"ל שאעפ"כ לא הוי ההליכה הפסק, שכבר התחילה החופה אלא שאינה נגמרת לקנות עד הייחוד, ואין כאן הפסק בין הברכה לייחוד. וכ"ש למנהג אשכנז שאחר שעושים החופה ברחוב באין לבית ועושין סעודה ומברכים ז"ב: קודם הייחוד, וע"כ דס"ל שעיקר החופה היא מה שעושים ברחוב, שאל"כ איך שייך לברך ב"פ ז"ב קודם החופה. ומיהו מה שעושים כן גם באלמנה צ"ע, ונכון לייחדם קודם סעודה. עכ"ד. והנה כ"ז לפי המונח דבעינן עובר לעשייתן בבר' נישואין. אבל לפ"ד הר"ן וסיעתו, אין אנו צריכים לכך. וע' בכתובות (ז:), מברכין בר' חתנים בבית חתנים, ר' יהודה או' אף בבית האירוסין מבר' אותה, אמר אביי, וביהודה שנו, מפני שמתייחד עמה. והנה בודאי

שצריך כוונה בייחוד לשם חופה לעשותה נשואה. (וכ"כ בשו"ת בית יצחק חאה"ע סי' קמה אות ו). וביהודה אפי' היו מתייחדים לא היו מכוונים לשם חופה, ולכן עד כניסתה לחופה היתה נקראת ארוסה, וכמ"ש ביבמות (מא) ר' יהודה אומר כל הארוסות ינשאו (תוך שלשת חדשי הבחנה), חוץ מן הארוסות שביהודה (דחיישין דילמא בא עליה). אלמא דאכתי דין ארוסה יש לה. וכ"כ להדיא רבינו ישעיה הא' בשו"ת הרי"ד הנד"מ (סי' מז עמוד רכא). ואעפ"כ לא חששו לאיסור ברכה שא"צ בבר' ז"ב בבית אירוסין, אף שהם נאמרים זמן רב קודם כניסה לחופה, וע"כ משום דהוה ברכת השבח. וע"ע בס' העיטור (שער ב ח"ד), שכן מנהגם לקדש שנה או שנתיים קודם כניסה לחופה, ובין כך מתייחדין שניהם, לפיכך מברכין ז"ב בבית אירוסין. ע"ש. אלמא דלא חיישין שיהיו ברכות נישואין סמוכים לחופה. ולכן גם להרמב"ם ומרן שהחופה היינו ייחוד, אין צורך לעשות הייחוד סמוך לבר' הנישואין, כיון שברכות השבח הן, ולא בעינן בהו עובר לעשייתן, וכמ"ש הר"ן והמאירי ומהר"ם חלאוה הנ"ל. [וע' בתשו' הר"ש בן אברהם (בתשו' מיימוני הל' אישות סי' יט), שכ', במי שקידש ונשא והוליד בנים ונמצאו הקידושין פחות משהו פרוטה וכו', ויתכן שאותה ברכה שבירכו בשעת נישואין ראשונים תועיל לעכשיו, ואעפ"כ שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, לא גזרו אלא היכא דבעי ברכה ודאי, ולא במקום שאין מבר' מספק, ואשכחן שמועילה בר' נישואין שנה קודם נישואין, דביהודה היו מבר' בר' חתנים בבית האירוסין, משום שפעמים מתייחד עמה קודם נישואין וכו'. ע"ש. וכ"כ בתשו' הרי"ד הנד"מ (סי' ל עמוד קנד), שכיון שבירכו ז"ב בבית האירוסין שוב אינם חוזרים ומבר' בבית נישואין. אך בתוס' רי"ד (כתובות ז:), כ', ונ"ל שכיון שבירך ז"ב בבית אירוסין אסור עוד לברכם בשעת נישואין דהו"ל בר' לבטלה, א"נ י"ל משום אפוש שמחה, וכל מה שמברכים בתוך ז' ימי חופה אין בהם משום ברכה לבטלה, וה"נ כיון שעיקר חיתון הוי בנישואין הילכך חוזר ומברך אותם בשעת נישואין. ובחי' הריטב"א (כתובות ז:), כ', וי"א שצריך לחזור ולברך בשעת נישואין, שלא יתמהו כיצד כלה נכנסת לחופה בלי ברכה, ועוד דשעת נישואין הוי מילתא אחריתא ולא גרע מפנים חדשות. ע"כ. וכ"כ בתשובת הר"א מזרחי (סי' ד), וז"ל: ופוק חזי מאי עמא דבר בכל ארץ אשכנז ורומניא שמתייחדים עם הכלה אחר אירוסין מיד, שמברכין בר' חתנים בבית האירוסין וגם בבית חתנים, ולא סגי להו בבר' חתנים שבאירוסין וכו'. ע"ש. ודר"ק].

ג. ועינא דשפיר חזי בשו"ת משאת בנימין (סי' צ), שהביא מ"ש בירושלמי (פ"ק דיומא סוף ה"א), הלין דכנסין ארמלן בע"ש צריך לכנסן מבעוד יום כדי שלא יהא כקונה קנין בשבת. וסיים ע"ז, ונ"ל שאפילו בתולה שנישאת בע"ש דקי"ל חיבת חופה קונה לכל דבר, אפ"ה כשר הדבר לכתחלה לייחדם מבעוד יום, מפני שיש מרז"ל המפקקים על חופה שלנו, שהיא פריסת טלית על ארבע קונדסין ומכניסין החתן והכלה שם, ואומרים שהעושה כן לכוונת חופה טעות בידו, כי אין זו חופה כלל, ואין חופה זו קונה להיות כאשתו לשום דבר בעולם, ולדבריהם נמצא שכשיתייחד ויבעול הבתולה בשבת הרי הוא כקונה קנין בשבת, ויש לחוש לדבריהם, ושמעתיה שבקצת קהלות נוהגים שאפי' בחור הנושא בתולה מיד לאחר החופה מיחדין אותן בחדר צנוע, והוא מנהג טוב בעיני, וראוי לנהוג כן בכל מקום כשעושים נישואין בערב שבת וכמ"ש כ' לעיל. עכת"ד. ומבואר מדבריו שאם הנישואין נעשים בשאר ימים אין הכרח להקדים הייחוד ולהסמיכו לברכת נישואין מיד, וע"כ דה"ט משום שבברכות השבח לא בעינן שהיו/שיהיו/ עובר לעשייתן. וע"ע בשו"ת הרדב"ז (סי' תצו) שכ' ג"כ, שאפילו בתולה הנישאת בע"ש, צריך ליחדם מבעו"י, שהרי אין עושים חופה אלא ז' ברכות בלבד, וכבר כ' הרמב"ם (בפ"י מה' אישות): שהכניסה לחופה היא שיביאנה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו, וייחוד זה הוא הנקרא נישואין בכל מקום. הילכך אפילו בתולה צריכה ייחוד מבעו"י, ואם לא נתיחד עמה מבעו"י לא יתיחד עמה בשבת כלל, שנמצא קונה קנין בשבת. ע"כ. ובשירי כנה"ג א"ח (סי' שלט סק"י) הביא דברי המשאת בנימין הנ"ל, וכתב שכן נהגו בקושטא כשעושים נישואין בע"ש, שהחתן והכלה נכנסים לחדר אחד לבדם, ואוכלים שם במקום צנוע, וממילא נעשה הייחוד קודם ליל שבת. ע"כ. וכ"כ הגאון מהרימ"ט בחידושו (ריש פ"ק דכתובות). ע"ש. גם בשער המלך (בפ"י מה' אישות, קונט' חופת חתנים סוף סעיף ט), כ', שלענין הלכה יש לחוש לד' הרמב"ם שהחופה אינה אלא ייחוד, ולכן בתולה הנישאת בע"ש, צריך החתן להתייחד עמה בע"ש ייחוד הראוי לביאה, שאל"כ כשיתייחד ויבא עליה בשבת נמצא כקונה קנין בשבת, ואם כי לא ראיתי נזהרים בזה מ"מ ראוי לנהוג כן. ע"כ. והרה"ג ר"א בן שמעון בנהר פקוד אה"ע (דט"ז ע"ב) כתב, שכל העם אשר בשער עדים שמעולם לא היתה כזאת ליחד החתן והכלה הבתולה בחדר צנוע אפי' בע"ש, ועל כרחך דה"ט דלית לן סברת האומרים דחופה היינו ייחוד וכו'. ע"ש. (וכיו"ב כ' בס' טהרת המים מע' כ סוף אות מ). ואין אלו דברים של טעם, כי למה לא נחוש לד' הרמב"ם וסיעתו, ומרן הש"ע שקבלנו הוראותיו, והעיקר לחוש לזה כדברי כל גדולי האחרונים הנ"ל. וכמו כן יש להשיב עמ"ש בשו"ת כרם חמר (חאה"ע סי' צד), להוכיח שהמנהג דלא כרמב"ם ומרן הש"ע דס"ל דחופה היינו ייחוד, שהרי רוב החופות נעשות בע"ש, ולעולם אינם מתייחדים אלא בלילה, ולדבריהם הו"ל כקונה קנין בשבת,

א"ו דס"ל כהתוס' והרא"ש (סוכה כה:) שמקום ישיבת החתן והכלה באפריון הוי חופה. ע"ש. ולפמש"כ נראה דלדידן דאזלינן בתר הוראת מרן איבעי לן למיחש ולייחדם קודם השבת. ועל כל פנים מוכח שפיר דלכ"ע אין צריך לעשות הייחוד מיד אחר ברכת נישואין, משום עובר לעשייתו, ושכן המנהג הפשוט ברוב קהלות, והוא כמנהג הספרדים שאינם מתייחדים אלא בלילה אחר גמר הסעודה. וה"ט משום שבברכות השבח לא הצריכו עובר לעשייתו. (וע"ע להלן בתשובה שאחר זה). וכן מתבאר מדברי התוס' יומא (יג:) סוף ד"ה לחדא. ע"ש.

ד. וחזי הוית להרה"ג ר' עובדיה הדאיה שליט"א בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (חאה"ע סי' י), שנשאל בנ"ד על מה שאין אנו הספרדים נוהגים ליחד החתן עם הכלה מיד לאחר שבע ברכות, כדי לצאת י"ח הרמב"ם ומרן שהחופה היינו ייחוד, והשיב, כי נראה דמ"ש מרן בש"ע (סי' נה) שהחופה היינו ייחוד, אין זה אלא מעיקר הדין, אך לפי המנהג שכ' הר"ן (ריש כתובות) וז"ל: ולפי מה שאנו נוהגים עכשיו לעשות החופה בלי ייחוד, לכן אין אנו מקפידים אם היא נדה אם לאו, ומ"מ כשר הדבר שלא תכנס לחופה עד שתטהר. וגם מרן (סי' ס"ב) כ' בזה"ל: כשר הדבר שלא תנשא נדה עד שתטהר, מבואר מזה שאין הייחוד מעכב, ולכן רק מהיות טוב לא תנשא עד שתטהר, וא"כ חזר הדבר להיות בגדר: מנהג ישראל תורה הוא, וכבר כ' מרן בהקדמתו לב"י, שלא בא לבטל מנהגים שנהגו מקדמת דנא, לאסור או להתיר, וכמ"ש בשמו בארץ חיים בכללים (כלל ה). וע' בארץ חיים (סי' נה ס"א) שהביא ד' הרד"א והכל בו שהחופה היינו פריסת הטלית, ושכ"כ בס' רוב דגן וחופת חתנים ופרי הארץ שכן המנהג, והארץ חיים הביא שם קושית מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה ח"א (חאה"ע סי' ג) על מרן הש"ע, שבסי' נה סתם כד' הרמב"ם שחופה היינו ייחוד, ובסי' ס"ב כתב, כשר הדבר שלא תנשא נדה עד שתטהר, דמשמע הא איסורא ליכא, והרי זהו רק למ"ד דהחופה אינה ייחוד, והניח בצ"ע. ולפמש"כ לק"מ, דאה"נ דדעת מרן מעיקר הדין כד' הרמב"ם, ומ"ש בסי' ס"ב כשר הדבר וכו', הוא כפי המנהג שנהגו מוזמן הר"ן כהחולקים על הרמב"ם, ומעתה מנהגינו מיוסד ע"פ הראשונים מלפני זמן מרן הקדוש, שאין מצריכים ייחוד רק פריסת טלית, וא"כ אין לערער על המנהג, ואין לעשות חדשות ולהוציא לעז על הראשונים קדושים אשר בארץ. עכת"ד. והנה המעיין ישר יחזו פנימו כמה תירוצו דחוק, שמרן יסתום דבריו בתרתי דסתרי, פעם לפי הדין ופעם לפי המנהג, וכן לא יעשה, וכל כי האי הו"ל לפרושי, ולא למסתם סתומי. ומ"ש הישכיל עבדי שמנהגינו קדום מוזמן הר"ן הנ"ל, הנה אין זה מוכרח שהמנהג שהזכיר הר"ן פשט גם בגבולינו, ושיהיה מנהג כללי לכל עדות הספרדים, וכבר מצאנו כיו"ב להר"ן בתשובה (סי' לח) שכ': שחרם ר' גרשון שלא לגרש בע"כ, פשט איסורו בכל ישראל, שלא ראינו ולא שמענו אשה מתגרשת בע"כ. ובאמת שהספרדים ברוב מקומות מושבותיהם נהגו להיפך, וכמו שהעיד בגדלו מהר"ם אלשקר (סי' צה). וכן פסק מרן הש"ע באה"ע (סי' קיט) בפשיטות. וכמ"ש ג"כ מהר"י נבון בגט מקושר (ד"י סע"ג). וכבר הארכתי בזה לעיל (חאה"ע סי' א). ומשמם בארה. וגם מ"ש בארץ חיים בשם האחרונים שמנהגינו לפרוס טלית על ראש החתן והכלה, וזוהי חופה, אין זה מכריע נגד פסק מרן, כי אה"נ שעושים כן לצאת י"ח כל הסברות, וכמ"ש הב"ח (ר"ס סא). אבל אין זאת אומרת שנוהגים להקל נגד פסק מרן להלכה. ומ"ש מרן: כשר הדבר שלא תנשא נדה עד שתטהר, ולא כ' לאסור בהחלט, נראה דה"ט משום שגם הרמב"ם לא הקפיד ע"ז לכתחלה, וז"ל הרמב"ם (בפ"י מה' אישות ה"ו): ולא תנשא נדה עד שתטהר, ואין מברכין לה ברכת חתנים עד שתטהר, ואם עבר ונשא ובירך אינו חוזר ומברך. וכ' ע"ז הרב המגיד, מ"ש ולא תנשא וכו', כ"כ הר"י בן מיגאש וקצת גאונים, ונראין דבריהם, דהא חופה משום ביאה היא, וכיון שאסור לבא עליה ולא להתייחד עמה, אין ראוי שתכנס לחופה, וכבר כ' רבינו לעיל שאין חופת נדה עושה נישואין. ומ"ש רבינו שאם עבר ונשא ובירך אינו חוזר ומברך, נכון הוא, וכן כתבו ז"ל. ע"כ. וכוונת ה"ה למ"ש הר"י בן מיגאש בשו"ת תמים דעים (סי' קפח). בשם ר' יצחק בן מרון: שהנדה אינה ראויה ליכנס לחופה ואין מברך לה ברכת חתנים עד שתטהר, שאין חופה אלא ייחוד, ומיהו ה"מ לכתחלה, אבל בדיעבד לא גרעא מפסולות, דקי"ל (יבמות נז): יש חופה לפסולות, וכ"ש נדה. ע"כ. (וכ"ה בס' צרור החיים להר"ח בר שמואל עמוד קעה). ואע"פ שהרמב"ם ס"ל שחופת נדה אינה קונה: והרי היא עדיין כארוסה, היינו לגבי שאר קנינים, אבל הועילה החופה להתירה לבעלה לאחר שתטהר, ואינו צריך לכונסה שוב לשם חופה, וזהו שכתב: ואם עבר ונשא, אלמא שנחשבת: נשואה לענין שהותרה אליו, ולכן אינו חוזר ומברך לאחר שתטהר. וכן מצאתי להדיא להגאון בית מאיר (סי' סא) שכ', שלשון הרמב"ם והש"ע שכ': שהרי היא כארוסה, לאו דוקא, ורק לעניני קנינים הרי היא כארוסה, ומ"מ מודים הם שבחופת נדה יצאה מאיסור ארוסה ומותרת לו כשתטהר אפי' בביאה בלי כוונת נישואין, שהרי קורא לה נכנסה לחופה, וכן בגמרא: נכנסה לחופה ופירסה נדה, ומוכח שהותרה לו בחופה וקידושין, וכן מוכח ממ"ש הרמב"ם: ולא תנשא נדה עד שתטהר, וקשה דתיפוק ליה שכיון שעדיין היא כארוסה, פשיטא שאי אפשר שתנשא, ואפי' בדיעבד אינם כלום, ומה זה שסיים אח"כ ואם עבר ונשא ובירך אינו חוזר ומברך, אלא ודאי שלענין היתר ביאה חופה גמורה היא, אלא רק לענין קנין הוא דמבע"ל בש"ס, משא"כ לענין היתר ביאה לכשתטהר. עכ"ד. ולפ"ז

ניחא מה שתמה המאירי ריש כתובות (עמוד ח) על הרמב"ם, שמאחר שלפי שיטתו חופת נדה הרי היא עדיין כארוסה, למה אם עבר ונשא אינו חוזר ומברך, הרי ברכה זו כמי שאינה. ע"כ. והעיר הרב המו"ל מד' הבית מאיר שיישב יפה ד' הרמב"ם. [וע' בס' חינוך וחסדא ח"ג דף צד ע"ב. וי"ל ע"ד]. ואין להקשות שאיך יקנה אותה להתירה לכשתטהר, והרי כיון שאסור להתייחד עמה לא יתכן שיקנה אותה ביחוד של איסור, וכעין מה שהקשה הבית שמואל (סי' ס סק"ב) לשיטת הרמב"ם דחופה היינו ייחוד, א"כ מאי קמבע"ל בש"ס נכנסה לחופה ופירסה נדה מהו, והרי אסור להתייחד עמה, וא"כ איך אפשר שיקנה אותה ביחוד של איסור, והרי אפ"ל בביאה דעדיפא כ' הר"ו (קידושין י) שאינו קונה בביאת איסור וכו'. ע"ש. אולם זה אינו, להמ"ש /שמא צ"ל: לפמ"ש/ בשו"ת פני יהושע (חאה"ע סי' ג), שאף למרן הש"ע שפוסק כד' הרמב"ם דחופה היינו ייחוד סגי אף בייחוד שהוא במקום שאינו צנוע אע"פ שאינו ראוי לביאה, ורק באלמנה שאין לה דין חופה צריך ייחוד גמור הראוי לביאה. ע"ש. וכ"כ מהר"י עייאש בס' לחם יהודה (דמ"ב ע"ב). וישב בזה קושית הר"ן (ריש כתובות) על הרמב"ם, ממ"ש בכתובות (יב) אלמנה מן הנישואין אע"פ שיש עדים שלא נסתרה ולא נבעלה כתובתה מנה, אלמא דחופה אינה ייחוד, ולפי האמור ניחא, שהיה ייחוד במקום שאינו צנוע. ע"ש. וכ"כ בערוך השלחן (סי' נה טו). ע"ש. ולפ"ז משכחת לה שעשו חופה ע"י שמירה. וכן מצאתי להגאון המקנה (סי' ס"ב) שהעיר עמ"ש מרן: כשר הדבר שלא תנשא נדה עד שתטהר, שהרי להרמב"ם והש"ע חופה היינו ייחוד, וכיון שאסור לחתן להתייחד עמה כשהיא נדה ממילא א"א לעשות חופה דהיינו ייחוד, וכ', שמכאן ראייה למ"ש הב"ח (סי' נה) שאפ"י יש שם אדם כיון שהמקום מיוחד להם לבדם חשיב ייחוד ונקרא חופה. ע"כ. ולפ"ז י"ל דמרן שכ' בלשון: כשר הדבר, לשטתיה דס"ל בד' הרמב"ם שהחופה אינה ייחוד גמור הראוי לביאה, אלא ייחוד בעלמא, אע"פ שיש שם שמירה, והר"ן שתלה הקולא בחופת נדה משום שאנו סוברים שהחופה אינה ייחוד, לשטתיה, דס"ל בד' הרמב"ם דחופה היינו ייחוד גמור הראוי לביאה. ולפי שמרן ראה שאין ד' הר"ן מוכרחים, וכאמור דלא תליא הא בהא, לכן כתב בלשון: כשר הדבר. וכן מתבאר בס' בית מאיר (סי' נה). ע"ש. ונסתלקה בזה קושית מהר"י עייאש בתשו' בית יהודה (סי' ג) הנ"ל. ומ"מ לכתחלה ודאי דחיישינן שלא תנשא נדה, שמא יתייחדו לגמרי, דזמנין דלאו אדעתיהו דאינשי לשמרים. וכן יש להעמיס בכוונת רבינו יצחק בר ראוּבן בארחות חיים ח"ב (עמוד מה), שהנדה אינה ראויה להכנס לחופה ואין מברכים לה בר' חתנים כלל עד שתטהר, שאין חופה אלא ייחוד לשם נישואין, ונדה אסורה להתייחד. ע"כ. ולכאן נראה דס"ל שהחופה היינו ייחוד גמור הראוי לביאה. אך י"ל דמשום דחיישינן שמא יתייחדו לגמרי, לכן יש להחמיר לכתחלה, (וכמו שסיים הא"ח שם: ומיהו הרמב"ן כ' ובדיעבד מותר). [וע' בשער המלך (בחופת חתנים סעיף ט) מ"ש ע"ד הבית שמואל הנ"ל. והב"ש לשיטתו דס"ל דלהרמב"ם בעינן ייחוד גמור הראוי לביאה]. ואמנם נכון שראינו בשו"ת אדמת קדש ח"ב (דקב"ט ע"א) שכ' שמעשים בכל יום שכוונסים לחופה אף שהכלה נדה, אך אין מתייחדים עד שתטהר. ע"ש. וכ"כ מהר"י נבון בגט מקושר (דף א ע"ד) שפשטה הוראה והמנהג לכנוס לכתחלה אפ"י נדה ודאי כדברי הרא"ש והר"ן, ולא חשו למ"ש מרן הש"ע (סי' סא ע"ב) שכשר הדבר שלא תנשא נדה עד שתטהר. ושם בגט מקושר (דף ב ע"ג) כ', ומורינן הרב כמהר"י הכהן הורה לסיבה קלה להתיר לכנוס לכתחלה תוך ז' נקיים דחימוד ע"י שמירה שלא יתייחדו, כמו בנדה. ע"ש. וע"ע בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' זו) ובס' שמן המשחה (דע"ח ע"ג). ע"ש. ומ"מ אין מזה שום ראייה לומר דהיינו משום דס"ל שהחופה אינה ייחוד. והרי זה כמבואר. (וע"ע להלן סימן י מש"כ בדין חופת נדה). וכבר מצאנו לגאון ירושלים בס' פרי האדמה ח"ג (די"ד ע"א) דס"ל שעלינו לנהוג כד' הרמב"ם ומרן הש"ע שהחופה היינו ייחוד. ולכן בתולה הנישאת בע"ש, לא סגי להו בפריסת הטלית על החתן והכלה בעת ברכות נישואין כנהוג, אלא צריך לקנותה על ידי שהחתן מוליכה יותר מד' אמות לבית הנישואין, ושכן המנהג, ומנהג נכון הוא. ע"ש. אלמא דאנן בדין נקטינן גם בזה כהוראות מרן, הא אין לך לומר במה שנהגו שאין עושים הייחוד מיד לאחר ברכת נישואין, אלא מטעם שכתבנו לעיל שברכת השבח א"צ להיות עובר לעשייתן, וברכת נישואין ברכת השבח היא. וזה ברור.

ה. פש גבן להעיר עוד בענין הייחוד שעושים לחתן ולכלה בלילה, ואין מלווין אותם לחדרם אלא קרובי החתן והכלה, ולפעמים אין השכנים רואים אותם כשבאים להתייחד, ולכאורה היה צריך להזמין עדים לראות הייחוד שעל ידו נגמרים הנישואין, וכדקי"ל בדין קידושי ביאה, דאמרינן (גיטין פא:): הן הן עדי ייחוד הן הן עדי ביאה, וכ"פ הרמב"ם (בפ"ג מה' אישות ה"ה) שמתייחד עמה בפני שני עדים ובוועלה, וכ"פ הטו"ש (סי' לג). ונראה שבכניסה לחופה דהיינו הייחוד לא הצריכו עדים לכך, מאחר שכבר עשו הקידושין, ובירכו ז' ברכות של הנישואין, ואין זה רק גמר ענין הנישואין, בכה"ג א"צ עדים, ודוקא בקידושין בעינן עדים לעיכובא משום דחב לאחריני, וכמ"ש בקידושין (סה:). ובתשו' הר"ש בן אברהם בתשו' מיימוני (הל' אישות סי' יט), באדם הנשוי משנים רבות ונמצא שהקידושין לא היו בהן שו"פ, וכתב, שצריך לחזור ולקדשה, שע"ד הקידושין הראשונים בעל, ואפ"י בא עליה לאחר שנתברר דליכא בקידושין שו"פ, ליכא עדי ייחוד, והו"ל כמקדש בלי עדים שאין

חוששין לקידושין אפי' שניהם מודים, וההיא דהמדיר דגמר ובעל לשם קידושין מיירי בשעת חופה שרגילים לייחד החתן והכלה, ומיהו גבי קטנה אשכחן ביבמות דאם בעל בגדלות אינה יכולה למאן, אלמא אע"ג דליכא עדי ייחוד ודבר שבסתם הוא כדאיתא עדים דמי. ע"כ. נמצא שאף בקידושין עצמן היכא דאיכא למימר דסתמא כעדים דמי, אמרינן, וכ"ש הכא דהוי גמר נישואין. וע"ע בכיו"ב בשו"ת תה"ד (סי' רז). והובא בב"ח (ר"ס מה). ע"ש. ואף להרא"ש (בפ' המדיר ס"ס יא) דס"ל שצריך עדי ייחוד בקטנה שהגדילה, וכ"פ הטוש"ע (ר"ס מג), מ"מ בגמר נישואין וידו שא"צ עדי ייחוד. וכן מוכח מד' המאירי ריש כתובות (עמ' ז) וז"ל: ורבתי למדים מדברי גדולי המחברים (הרמב"ם), שאם כנסה נדה ומתה קודם שתטבול אין בעלה יורשה, כיון שדינה כארוסה, ומיהו אם לא מתה אלא לאחר כמה, ודאי טבלה, ובחזקת טהרה היא, וכמה ייחודין היו לו בה. ע"כ. ואם איתא דבעינן עדים לעיכובא, הרי לא נתייחדה עמו כשטהרה בפני עדים, אלא שא"צ עדים לזה. וכן מצאתי בס' ערוך השלחן (סי' נה ס"ק טו) שכ', שמכיון שהכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה לכ"ע א"צ עדי ייחוד שלפני הביאה לגמר נישואין, ואדרבה מכוער הדבר. ע"ש. ומ"מ הנוהגים להזמין עדים לכך יש להם ע"מ שיסמוכו. והנלע"ד כתבתי. והיעב"א.

שו"ת יחווה דעת חלק ה סימן סב

שאלה: האם הכלה לאחר שבע ברכות שמברכים תחת החופה נחשבת מיד כנשואה, וחייבת בכיסוי הראש כדת?.

תשובה: בכתובות (דף עב ע"א), יוצאה וראשה פרוע, דאורייתא היא, דכתיב ופרע את ראש האשה, ותנא דבי רבי ישמעאל, אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש. ופירש רש"י, שממה שכתוב ופרע את ראש האשה, משמע שעד אותה שעה היה ראשה מכוסה, ומכאן שאין דרכן של בנות ישראל לצאת פרועות ראש. ע"כ. ובמדרש רבה (פרשת נשא פרשה ט' סימן טז): ופרע את ראש האשה, שדרך בנות ישראל שמכסות ראשיהן, לכך היה פורע ראשה, ואומר לה, את פרשת מדרכן של בנות ישראל שמכסות ראשיהן, והלכת בדרכי אומות העולם שנשותיהם מהלכות וראשן פרוע, הרי לך מה שרצית. וכתב המאירי (כתובות עמוד שיא), שאיסור פריעה /פריעת/ הראש לנשים הוא מן התורה. וכן כתב הרשב"ץ בזה"ל (מצות עשה קלז אות נב). וכן כתב בפסקי ריא"ז (כתובות שם). +והנה אף על פי שהגמרא מקשה בפשיטות דאורייתא היא, אין מזה הוכחה גמורה שאיסור תורה הוא, וכמו שכתב כיוצא בזה המאירי (בכתובות קג ע"ב עמוד תעז), שזה שהקשו בגמרא שם, כיבוד אשת האב דאורייתא, אינו אלא מדברי סופרים וסמכוהו על המקרא, וכן מצאנו בהרבה מקומות כיוצא בזה, כמו בתענית (כח ע"ב) הלל דראש חודש לאו דאורייתא, מכלל דשל מועדות דאורייתא? ובמועד קטן (יא ע"ב) שמלאכת חול המועד אסורה מדאורייתא. וכן בהרבה מקומות. (וציין הרה"ג המו"ל ר' אברהם סופר לראש השנה לב ע"ב אין עולין באילן, דאורייתא. ועיין בפירוש רש"י שם). וכן כתבו התוספות חגיגה (יח ע"א) ד"ה חולו של מועד, והרא"ש בפסקיו (ריש מועד קטן), ובספר יראים (סוף סימן קיג), ובמאירי (מועד קטן ב ע"א). ע"ש. ובמאירי ראש השנה (ט ע"א) כתב, ותוספת של יום הכפורים אינו אלא מדברי סופרים וקראי אסמכתא בעלמא. ויש חולקים ממה שאמרו בביצה (ל ע"א) תוספת יוהכ"פ דאורייתא, ואין הכרח בכך, שכבר מצינו בכמה מקומות בש"ס שקורא דברי סופרים דאורייתא, כשהוא דבר שיש לו לעיקר שלו סרך מן התורה, אף על פי שאותו ענין אינו מן התורה. ע"כ. [אולם באמת שמהסוגיא בסוכה כח ע"ב מוכח להדיא דתוספת יום הכפורים דאורייתא. וצ"ע]. ועיין עוד בבית יוסף או"ח (סימן תיח) סוף ד"ה ויחיד, ובספר עצי ארזים אה"ע (סימן כב סק"ד). ע"ש. ומכאן תשובה למ"ש הש"ך חו"מ (סימן כח ס"ק יד), שהקשה על מ"ש המגילת אסתר שמה שאמרו בגיטין (לו ע"א) שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תיקון העולם. ופריך דאורייתא הוא וכו', לאו דוקא שהוא ממש מן התורה, אלא שמזמן ירמיה הנביא הוא, שנאמר וכתוב בספר וחתום, ולא מתקנת רבן גמליאל הוא. ולשון דאורייתא לאו דוקא, שכן מצינו בהרבה מקומות. והקשה הש"ך, שזה אינו, שלשון דאורייתא משמע דהוי מה"ת ממש, ואע"פ שהש"ס רגיל לקרוא מצות דרבנן דאורייתא, אבל שיקשה הש"ס בפשיטות דאורייתא היא, זהו כשהדבר ממש מן התורה. ע"ש. והרי בכתובות (קג ע"א) הקשו כיבוד אשת אב דאורייתא, ובכל זאת כתב המאירי שאינו אלא מדרבנן. איברא שמדברי הרמב"ם (ספ"ו מהל' ממרים) והכ"מ שם, מוכח שכיבוד אשת אב מן התורה ממש, ורק כיבוד אחיו הגדול הוי מד"ס =מדברי סופרים=. ע"ש. ומ"מ הרי בדין פריעת ראש האשה, פריך הש"ס בפשיטות דאורייתא היא, ובכל זאת מבואר בשו"ת תרומת הדשן (סימן רמב), שלדעת הרמב"ם איסור פריעת ראש אינו אלא מדרבנן, וס"ל דהא דפריך הש"ס דאורייתא היא, ר"ל רמז דאורייתא. וכיו"ב בדין יחוד וכו'. ע"ש. וכ"כ הגר"י בורלא בשו"ת וישב יוסף (חיו"ד סימן ב' די"ד ע"ב), שאיסור פריעת ראש אינו מה"ת ממש אלא רק יש לו רמז דאורייתא. ע"ש. אבל לא זכר שר מדברי הפוסקים דס"ל דהוי מה"ת ממש. וכ"כ בשו"ת באר שבע (סימן יח). וכ"כ בפשיטות בשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' ריז) שהנודרת שלא תלך בפריעת ראש אין הנדר חל משום

שאיסור תורה הוא. ע"ש + והלכה זו נפסקה ברמב"ם (בפרק כד מהלכות אישות הלכה יב), ובטור ושלחן ערוך אבן העזר (סימן כא סעיף ב' וסימן קטו סעיף ד'). והדבר ברור שאיסור זה, כמו כל שאר איסורי תורה, נוהג לעולם, ואין חילוק בין זמן לזמן ובין דור לדור ובין מקום למקום, וכמו שכתב הרמב"ם (בפרק ט' מהלכות יסודי התורה הלכה א'): שאחד מעיקרי הדת והאמונה, שהתורה נצחית לעולמי עד, ולא תשתנה בשום זמן ח"ו, שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. וכן העלה להלכה הגאון רבי יוסף נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף (חלק יורה דעה סימן א'). והסכים לדבריו הגאון רבי רפאל יצחק ישראל ראב"ד ירושלים. וכן כתב בשו"ת באר חיים מרדכי חלק ג' (סימן נב). ועיין עוד להגאון רבי אליהו קלצקין בספר דברים אחרים (סימן מה). ע"ש.

אולם כל זה אינו אלא לנשים נשואות, אבל נערות רווקות שלא נישאו מעולם רשאות לצאת בפרוע ראש ואינן צריכות לכסות ראשן, וכמו שכתב הראב"ה (ברכות סימן עו), שזה שאמרו שער באשה ערוה, לענין שאסור לקרוא קריאת שמע כנגדה, זהו רק באשה נשואה, אבל לגבי בתולה שרגילה בגילוי ראש אין לחוש להרהור, ומותר לקרוא קריאת שמע כנגד שיערה. ע"ש. וכן כתב הרא"ש בפסקיו (פרק ג' דברכות סימן לז). וכן כתב בארחות חיים (הלכות קריאת שמע אות לו) בשם רבינו תם. וכן כתב המרדכי (פרק ג' דברכות כד ע"א) והגהות מיימוני (סוף פרק ג' מהלכות קריאת שמע). וכן פסק הטור והשלחן ערוך אורח חיים (סימן עה סעיף ב'). וכן המנהג פשוט. ומה שכתב הרמב"ם (בפרק כא מהלכות איסורי ביאה הלכה יז): לא ילכו בנות ישראל פרועי ראש בשוק, אחת פנויה ואחת אשת איש. וכן הוא בטור ושלחן ערוך אבן העזר (סימן כא סעיף ב'). כבר תירץ הפרישה באבן העזר (שם אות ג') שפירוש פנויה בזה היינו אלמנה או גרושה, מה שאין כן בתולה שמותרת ללכת בפרוע ראש. וכן כתבו הבית חדש והחלקת מחוקק והבית שמואל שם. ועיין במחצית השקל (סימן עה סק"ג) שכן המנהג, ושאינן חילוק בזה בין אם שערותיה קלועות או סתורות. וכן כתב הישועות יעקב באבן העזר (סימן כא). ע"ש. ברם נחלקו האחרונים בדין ארוסה, שהיא מקודשת, ועדיין לא נישאת, האם חייבת לכסות שער ראשה. כי בשו"ת מהר"י הלוי (אחי הט"ז, בסימן ט') כתב, שארוסה אסור לה לצאת בפרוע ראש. והגאון רבי משה ישראל חלק ב' (סימן ז') חולק עליו, והוכיח כן ממה שכתב השיטה מקובצת (כתובות טו ע"ב) בשם ליקוטי גאונים, על המשנה, אם יש עדים שיצאה בהינומא וראשה פרוע, שאף על פי שאמרו להלן (כתובות עב ע"א) אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בראש פרוע, זהו רק בנשואה, מה שאין כן בארוסה. ע"ש. וכן העלה השבות יעקב חלק א' (סימן קג). ואף על פי שהגאון רבי עקיבא איגר במהדורא תנינא (סימן עט) כתב שאין לסמוך על השבות יעקב להתיר בזה. ע"ש. וכן העלה להחמיר בשו"ת מים רבים (סימן ל'). וכן כתבו עוד אחרונים. מכל מקום נראה שהעיקר להקל בזה, וכמו שכתב הישועות יעקב אבן העזר (סימן כא סק"א). ובתשובת נכדו שם נסתייע מדברי השיטה מקובצת בשם הגאונים. ע"ש. וכן כתב בשו"ת די השב (חלק אבן העזר סימן ד') לדחות דברי מהר"י הלוי, על פי דברי השיטה מקובצת הנ"ל בשם הגאונים. ע"ש. וכן העלה בשו"ת שערי רחמים (חלק אבן העזר סימן יז), וכדברי המשאת משה הנ"ל, וכתב שדבריו אינם צריכים חיזוק. ע"ש. וכן העלה הגאון רבי אליהו רגולר בשו"ת יד אליהו (סימן עט), והביא ראיות להקל, ובכללם, ממה שאמרו בילקוט שיר השירים, מה כלה ראשה פרוע לפני כל וכו'. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת שאילת יעב"ץ חלק ב' (סימן ב'), ובשו"ת עמק המלך (סימן כב). ע"ש. וכתב השדי חמד (מערכת דת יהודית אות א', בד"ה ולענין), שיתכן שאם היו רואים המהר"י הלוי וסיעתו דברי השיטה מקובצת בשם הגאונים, היו חוזרים בהם ומבטלים דעתם כנגד דעת הגאונים. ע"ש. וכן העלה הגאון רבי יוסף ידיד הלוי בשו"ת ימי יוסף בתרא (חלק אבן העזר סימן ב'). וכן עיקר.

וכעת נבוא לבאר דין הכלה אחר שבע ברכות שאומרים תחת החופה, אם דינה כנשואה שחייבת בכיסוי הראש, או דינה כארוסה שאינה צריכה לכסות ראשה, וראשית כל נבאר שכיסוי ההינומא שעל ראש הכלה שהיא שקופה מאד ושערותיה נראים דרכה, אינה מועילה כלל במקום כיסוי ראש, וכמבואר בהלכות גדולות (בברכות כד ע"א), שאם היה לבושה דק מאד ונראה בשרה מתחתיו, אסור לקרוא קריאת שמע כנגדה, שטפח באשה ערוה, וכמו שאמרו (בברכות כה ע"ב) ערוה בעששית אסור לקרוא קריאת שמע כנגדה, דכתיב לא יראה בך ערות דבר, והא קא מתחזיא. וכן הובא להלכה במגן אברהם (סימן עה סק"א). וכן כתב הגאון בעל חות יאיר בספר מקור חיים שם. וכן פסקו האליה רבה והמחזיק ברכה והפרי מגדים שם, ושאר אחרונים. והוא הדין לכאן שכיסוי שקוף על הראש כמאן דליתיה דמי. והנה ידועה המחלוקת בפוסקים בענין גדר החופה שקובעת דין נישואין, ותליא באשלי רברבי. וזו לשון הרמב"ם (בפרק י' מהלכות אישות הלכה א'): הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה, ואפילו אם קידשה בביאה אסור לו לבוא עליה ביאה שניה עד שיביא אותה לתוך ביתו וייתחד עמה ויפרישנה לו. וייחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום. וכלשון הזה פסק מרן בשלחן ערוך אבן העזר (סימן נה סעיף א'). וזוהי דעת רוב רבותינו הראשונים,

ומהם, רבינו האי גאון בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סימן קס, וכן בשו"ת הגאונים הרכבי סימן סה). וכן כתב רבינו יצחק בר ראוון, הובא בארחות חיים חלק ב' (עמוד מה). ורבינו יוסף הלוי אבן מיגאש בשם רבינו יצחק אבן מרון, הובא בשו"ת תמים דעים (סימן קפח). וכן מוכח להדיא מדברי הראב"ד בהשגות (פרק יא מהלכות איסורי ביאה הלכה י'). וכן דעת הריב"ש, והובא בשו"ת הרדב"ז חלק ג' (סימן תצו). ועוד פוסקים. אולם רבי אברהם בר נתן הירחי בספר המנהיג (דף צא ע"ב) כתב: וחופה נקראת על שם שחופה אותה בטליתו, וכמו שאמרו בקידושין (יט ע"א) כיון שפירש טליתו עליה לשם נישואין וכו'. וכן נאמר ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה. ולכן מנהג צרפת ופרובינציא לפרוס מפה צבועה על ראש שניהם זכר לפריסת הכנף שפורס כנף בגדו עליה. ובארחות חיים חלק ב' (עמוד סד) כתב: וחופה הוא שחופין אותם בטלית או סודר מעל ראשיהן, וכמו שאמרו בקידושין (יט ע"א) כיון שפירש טליתו עליה. וכן כתב הרב רבי דוד אבודרהם (דף צב ע"ג). ועיין בספר העיטור (בדיני ברכת חתנים שער ב' דף סג ע"א). ובהר"ן ריש כתובות (ב ע"א), ובספר המכתם (פסחים ז ע"ב), ובמרדכי פרק קמא דכתובות (סימן קלב). ע"ש. והרמ"א בהגה /אה"ע/ (סימן נה סעיף א') הגיה על דברי מרן שפסק שחופה היא הייחוד: שיש אומרים שהחופה היא שפורסים סודר על ראשם בשעת הברכה. והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים יריעה פרוסה על גבי כלונסאות, ומכניסים תחתיה את החתן והכלה, ומקדשה שם, ומברכים שם ברכות אירוסין ונישואין, ואחר כך מוליכים אותם לביתם, ואוכלים ביחד במקום צנוע, וזוהי החופה שנוהגת עכשיו. ועיין בביאורי הגר"א שם, ובשער המלך (בקונטרס חופת חתנים סעיף ט'), ובשאר אחרונים. ולהלכה נראה שמעיקר הדין יש לפסוק כהרמב"ם ומרן השלחן ערוך, שכל עוד לא נתייחדו החתן והכלה, אין דינה כנשואה, אלא כארוסה בלבד, וכמו שכתבו הרמב"ם (פרק י' מהלכות אישות הלכה ב'), ומרן בשלחן ערוך אבן העזר (סימן סא סעיף א'). ולפי זה מותר לכלה מעיקר הדין להשאר בכיסוי הראש של ההינומא (אף על פי שהוא שקוף, ונראין שערותיה דרכו) אף לאחר גמר השבע ברכות שתחת החופה. ורק משעת הייחוד ואילך נחשבת כנשואה ממש, וחייבת לכסות ראשה במטפחת או בכובע כדת וכהלכה. (וראה עוד בשו"ת קנין תורה חלק ב' סימן מג. ודו"ק).

בסיכום: אין הכלה חייבת לכסות ראשה מיד לאחר שבע ברכות שתחת החופה, מפני שדינה עדיין כארוסה עד לאחר הייחוד. ולפי מה שנוהגים יוצאי אשכנז שהחתן והכלה מתייחדים מיד לאחר השבע ברכות שתחת החופה, על הכלה לכסות את ראשה מיד לאחר צאתה מחדר הייחוד. אבל הספרדים ובני עדות המזרח לא נהגו להתייחד אלא רק לאחר גמר הסעודה כשהולכים לביתם. ומנהגם זה יסודתו בהררי קודש, ואין לשנות. (וכמו שביארנו בשו"ת יביע אומר חלק ה' חלק אבן העזר סימן ח').

ילקוט יוסף שובע שמחות חלק א פרק יב סעיף א

המנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח שאין החתן והכלה מתייחדים אחר החופה, אלא רק לאחר סיום הסעודה בביתם. ואין לבן תורה ספרדי לשנות ממנהג רבותיו ואבותיו, שכבר כתבו גדולי האחרונים שמנהג מכווער הוא להתייחד מיד לאחר החופה. ואמנם יש מרבני האשכנזים הקוראים תגר על מנהגינו בזה, אך אינם משגיחים כי כך נהגו כל גדולי התורה וארזי לבנון הספרדים ויוצאי עדות המזרח מדורי דורות, ומנהג רבותינו בידינו. וכן כתבו כמה גדולים, ומהם: המשאת בנימין, שירי כנסת הגדולה, שער המלך, נהר פקוד, זבחי צדק, ועוד. וכן הנהיגו ראשי ישיבת פורת יוסף מורינו הגר"ע עטייה, הגר"י צדקה, והגר"ב צאבא שאול זצ"ל. ולכן אין לבטל המנהג שלנו, וכל המשנה ידו על התחתונה, ומוציא לעז על הקדמונים. [ועיקר הטעם, שהרי מנהג העולם דחופת נדה מהני, ודלא כהרמב"ם ומרן, ועיקר היחוד על פי המנהג הוא פריסת הטלית מעל החתן והכלה, ובמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל]

על חתן ספרדי שלא לעשות ייחוד אחר החופה

הנה אף על פי שדעת רבינו האי גאון, ורבי יצחק בן מרון, ור' יוסף הלוי אבן מיגאש, והראב"ד, שאין חופה אלא הייחוד שמביא החתן את הכלה לביתו, וייתחד עמה ויפרישנה לו, וכן פסק הרמב"ם (בפרק י' מהלכות אישות הלכה א'). וכן דעת מרן השלחן ערוך (סימן נה סעיף א'). מכל מקום המנהג פשוט אצל כל הספרדים שאין החתן והכלה מתייחדים מיד לאחר סיום השבע ברכות של הנישואין, אלא עושים הייחוד רק לאחר סיום הסעודה [שבדרך כלל מסתיימת בשעה מאוחרת בלילה]. ויש כמה טעמים למנהגינו זה:

א. לפי שאין ברכות הנישואין כברכת המצוות שצריך להיות עובר לעשייתן, אלא הרי הן כברכת השבח, וכל שנתייחדו אחר כך שפיר דמי. וכן כתב בתשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם, שאין ברכות הנישואין אלא ברכות השבח. וכן כתב הר"ן (פסחים ז ב), ומרן הבית יוסף (ריש סימן סב). וגם הרדב"ז בתשובה חלק א' (סימן מה) כתב, דלא בעינן ככהאי גוונא עובר לעשייתן, כיון דהוה ברכות השבח. וכן כתב בשו"ת שמחת יום טוב אלגאזי (סימן ט'). ע"ש.

ב. אף אי נימא דבעינן בברכות הנישואין עובר לעשייתן, הנה אין הכוונה שיהיה סמוך ממש, דאין זה כברכת המצוות, אלא העיקר הוא שהברכות לא יהיו אחר העשייה, אלא קודם. תדע, אטו חתן שדיבר דברים בטלים בין החופה לייחוד האם נימא דהוי הפסק בין הברכה למצוה, אטו חשיב כברכת לולב ומצה וכדומה. ועל כרחק דכיון שאין אנו מברכים בלשון אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש אשה, אין איסור לעשות הפסק בין הברכות לייחוד, וממילא גם אם יעשו הייחוד אחר שלש שעות למה יהיה הפסק, אכתי הוא קודם העשייה ולא אחר העשייה. והנה הרמב"ם (פ"י מהלכות אישות) כתב, שאם ארס אשה וכנסה לחופה, ולא בירך ברכת חתנים מברך אפילו לאחר כמה ימים. ואף על פי שהרמב"ם סובר שברכות האירוסין צריך לברך קודם הקידושין, וכנ"ל, מכל מקום אם לא בירך קודם האירוסין מברך אפילו אחר כמה ימים. ועל כרחק דאין זה כמו שאר הברכות שמברך עליהם עובר לעשייתן, ואם בירך אחר העשייה הוא ברכה לבטלה. ועיין בב"ח (סי' טב) שכתב, דמה שמברכים שבע ברכות לאחר כמה ימים היינו טעמא שהרי מקיים מצות נישואין כל ימיו, ולכן יכול לברך ברכות הנישואין אפילו לאחר כמה ימים. ולסברא זו אין צריך לעשות ייחוד מיד אחר החופה, שהרי בלאו הכי יכולים לברך גם אחר הנישואין. ודו"ק.

ג. מרן הבית יוסף (סימן טב) כתב, דמה שאנו מברכים ברכות הנישואין קודם הנישואין ולא אחר כך כדי שיהיה עובר לעשייתן, והביא גם דברי הר"ן, דמאחר שברכות הנישואין הן ברכות השבח לפיכך לא בעינן שיהיו עובר לעשייתן. ומיהו כיון שהרמב"ם סובר דחופה היינו ייחוד ובעינן ייחוד הראוי לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, לכן מברכים קודם היחוד. ע"כ.

ד. מפני שאנו מצרפים שיטה הסוברת שחופה אינה ייחוד. וכן כתב בספר משפט וצדקה ביעקב חלק ב' (סימן קפז). ע"ש. והיינו דפשט המנהג דלא כהרמב"ם ומרן דסבירא להו דחופה היינו ייחוד, אלא החופה היא פריסת יריעה על גבי הכלונסאות על החתן והכלה בשעת השבע ברכות תחת היריעה. ועל כרחקנו לומר כן, דאם לא כן היאך אנו מברכים שבע ברכות אחר הסעודה קודם הייחוד, ואמאי מברכים ז' ברכות פעמיים, גם תחת החופה וגם אחר הסעודה, ועל כרחק דסומכים על הסוברים דחופה היינו פריסת הכילה, וממילא היא כנשואה, ולכן בסעודה הראשונה מברכים שבע ברכות. [וראה בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חלק אבן העזר סימן ח') מה שכתב ע"ז].

ומשם מורינו ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זצוק"ל נאמר, שמנהג העולם דחופת נדה מהני, ודלא כהרמב"ם ומרן השלחן ערוך דסבירא להו דלא מהני חופת נדה וברכותיו הן ברכות לבטלה, [שהרי מצינו לכמה מנהגים שנהגו בהם דלא כמרן]. וגם המנהג פשוט הוא שהייחוד הוא פריסת יריעה על גבי כלונסות, ודלא כהרמב"ם ומרן דהחופה היא ייחוד, ומנהגינו פשוט לברך שבע ברכות גם כהאי גוונא, ובמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל כנודע. וראה הדברים בירחון אור תורה חשון תשנ"ט.

והרבה גדולים העידו שאין מנהגינו להתייחד סמוך לשבע הברכות שתחת החופה, ומהם: המשאת בנימין (סימן צ'), שיעורי כנסת הגדולה (אורח חיים סימן שלט), ושער המלך (קונטרס חופת חתנים ס"ט). וכן העיד על המנהג הרה"ג רבי אהרן בן שמעון בספר נהר פקוד (אבן העזר דף טז) שטעם מנהגינו מפני שאנו תופסים עיקר כשיטה הסוברת שחופה אינה ייחוד. אך בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חלק אבן העזר סימן ח') כתב שהטעם למנהגינו מפני שאנו מסתמכים על הייחוד בביתם של החתן והכלה המתקיים אחר סעודת הנישואין. וכתב שם שמנהגינו נכון וישר, והמערער על זה משתקין אותו בנויפה שאינו חס על כבוד גדולי הדורות. ובפרט שהוא מנהג מכוער לעשות הייחוד בפרהסיא מיד אחר החופה, וכמ"ש בעין זה בערוך השלחן (סימן נה אות טו) שחופה היינו לשון כיסוי והבדל מאחרים, ובזה היא נשואה לגמרי, והביאה לא תעכב, והכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה, אך אין צריך עדי ייחוד ועשרה אנשים לברכות נישואין, ושתיכף יבעול ומכוער הדבר, וכל מין חופה שנהגו לעשות זהו קנין הנישואין, כיון שכונתם לנישואין ולהיות מובדלים מאחרים, שעומדים שניהם במקום אחד לשם נישואין, כגון שהוא מכניסה לביתו ומתייחד עמה, וכמ"ש הרמב"ם שאינו ייחוד וכו', ויראה לי שגם כוונת הרמב"ם שאינו ייחוד גמור שיהיו שניהם לבדם בחדר אחד, אלא שיתייחדו להיות ביחד כאיש ואשתו, ועומדים זה אצל זה ומברכין להם שבע ברכות. ע"כ. ודי לנו שאין אנו מוחים באלה שעושים ייחוד מיד לאחר ברכות הנישואין, ומכריזים על זה בקולי קולות, ולא יבושו ולא יכלמו. אף שהכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה, אבל מנהגינו יש לו יסודות נאמנים ע"פ הפוסקים אשר מפייהם אנו חיים, ואין להוציא לעז על הראשונים. וכמבואר כל זה בשו"ת יביע אומר חלק ה' הנ"ל. [והגדילו עשות בכמה מקומות שחברי החתן נכנסים למקום הנשים עם החתן, כדי שילך עם הכלה לחדר ייחוד, והחתן הולך לשם עם הכלה יד ביד נגד כל חבריו הצעירים]. וכך היה המנהג אצל כל גדולי הדור הספרדים, כמו מורינו ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, הגאון רבי יעקב עדס זצ"ל, ראשי הישיבה רבי יהודה צדקה, ורבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, ועוד.

ומה שאין מלוין את החתן והכלה לביתם אלא קרוביהם, ולכאורה היה צריך להזמין עדים לראות הייחוד, כי על ידו נגמר מעשה הנישואין, וכדקי"ל בעלמא הן הן עדי ייחוד הן הן עדי ביאה (גיטין פא ב). וכ"פ הרמב"ם (פ"ג מהל' אישות ה"ה) לענין קידושי ביאה, שמתייחד עמה בפני ב' עדים ובא עליה. וכ"פ הטור והש"ע (בסי' לג). כבר כתב בשו"ת יביע אומר הנ"ל (אות ה'), ובמילואים דף שגב סע"ב) דנראה שבכניסה לחופה לא הצריכו עדים מאחר שכבר עשו הקידושין, מש"ה א"צ עדים לכך, ודוקא בקידושין בעינן עדים משום חב לאחרים (עיין קידושין סה ב). וכן מוכח מדברי הר"ש בר אברהם בתשו' מימוני, ומדברי המאירי ריש כתובות שאין צריך עדים על הנישואין. וכ"כ להדיא כמה אחרונים, ומהם: האור שמח (פ"י מהל' אישות ה"ב). וע"ש בסוף דבריו. וע"ע בשו"ת ושב הכהן (סימן ל'), שקטנה שנתגדלה א"צ אפי' עדי ייחוד דבעדי נישואין א"צ עדי ייחוד. וכן בשו"ת זבחי צדק ח"ב (חאה"ע סי' ה), תפס בפשיטות שאין צריך עדים, ושהמנהג שנהגו כן במקום מסויים הוא מנהג ותיקין, וטוב ויפה. ע"ש. וע"ע במקנה בקונ"א סי' סא שנטפס בזה, ובאבני מילואים סימן לח סוף ס"ק יז פשיטא ליה דבעי עדים. וע"י בספר תורת יקותיאל בתשובה שבסוה"ס סי' א'. ובערוה"ש סי' נה ס"ק טו]. ומ"מ המייחדים עדים כשרים יש להם ע"מ שיסמוכו לחוש לכל הדעות. ע"ש. וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (סי' י'). ע"ש.

והנה הדבר ידוע שמנהג הספרדים בכל הדורות שאין החתן והכלה מתייחדים לאחר החופה, אלא רק לאחר סיום הסעודה בביתם, ורק בשנים האחרונות החלו בחורים מבני עדות המזרח שלמדו בישיבות האשכנזיות לשנות ממנהג רבותינו הספרדים. והחלו גם הם לעשות ייחוד אחר החופה. והגדילו לעשות כמה ראשי ישיבות ספרדים, שמתנים את בואם לסידור קידושין בעשיית ייחוד אחר החופה. אולם הדבר ברור שאין לשנות ממנהג אבותינו שהוקבע על ידי גדולי הדורות. ומה שחששו שיהיו ברכות הנישואין עובר לעשייתן, הרי אין ברכות הנישואין כברכת המצוות שצריך לברך עליהם עובר לעשייתן, אלא הרי הם כברכת השבח.

וכבר כתבנו לעיל להעיר מכאן על מה שכתב הגאון רבי יששכר מאיר שליט"א בספרו שכר שכיר (סימן כב) בענין ייחוד החתן והכלה מיד אחר הנישואין, וזו לשונו שם: ובספר יביע אומר חלק ה' (חלק אבן העזר סימן ח') לידידינו הגאון מוהר"ר עובדיה יוסף הראשון לציון שליט"א, מבאר בארוכה ענין זה, ורוצה לומר, שסומכים על מה שהחתן והכלה מתייחדים בביתם בלילה, לאחר הסעודה, ועמד שם לבאר שבברכת הנישואין הואיל והיא ברכת השבח לא צריך שתהיה עובר לעשייתן, וכן עמד שם לבאר אף שבזמן שהולכים החתן והכלה אין שם בדרך כלל עדים כשרים, רק קרובי משפחה, מכל מקום מהני כן, שאין צריך עדים לחופה. וכדמוכח מתש"ו מיימוני, ומדברי המאירי. וכן כתבו כמה אחרונים, בהם, האור שמח, הזבחי צדק, ועוד. ע"ש. והנה אף שלא צריך עובר לעשייתן בברכת השבח, מכל מקום צריך שהברכה תהיה סמוך למאורע שעליו מברך, כמו שפסק בשלחן ערוך (אורח חיים סימן רכז סעיף ג'), אם היה יושב בבית הכסא, ושמע רעמים, אם יוכל לצאת תוך כדי דיבור, יוצא ומברך. ואם לאו לא יברך. וכן כתב הר"ן (פסחים ז ב) בביאור הירושלמי, ושמע מינה שדין סמוך למאורע בברכת השבח הוא לעיכובא. עכ"ל.

ועוד י"ל, דאף שבברכות השבח לא בעינן סמוך ממש למאורע, מכל מקום בעינן שיהיה ניכר על מה באה ברכת השבח, ובברקים ורעמים אם אינו מברך תוך כדי דיבור לא ניכר על מה מברך. ומשום הכי אמרו בירושלמי שאם עבר תוך כדי דיבור משמיעת הרעם, שוב לא יברך. מה שאין כן בנידון דידן דאף שהייחוד הוא אחר כמה שעות, בסיום סעודת החתונה, מכל מקום בשעת הברכה ניכר על מה באה ברכת השבח, אף שהייחוד יבוא אחר כך. וראה בפרי מגדים בפתיחה כוללת (הלכות ברכות אות יד) בטעמו של הירושלמי, שכתב בזה"ל: "דאין ניכר על מה מברך שכבר עבר ואין ניכר השבח". גם בשו"ת ברכת אברהם ח"ד (להג"ר אברהם טריויש צרפתי, בן דורו של מרן הב"י, סימן קצא) כתב: ודעת הירושלמי נראה דבעו בהני תוכ"ד משום דאי לאו הכי נמצא שבשעת הברכה עבר עניינן מכל וכל, אבל אם לא עבר עניינן יכול לברך אפילו לדעת הירושלמי. ע"ש. ומאחר שמצינו לגדולי רבני הספרדים שהעידו שכן פשט המנהג אצל הספרדים, שאין החתן והכלה מתייחדים אלא עד אחר הסעודה, ע"כ שסמכו על החילוק הנו". וכן העידו על מנהגי: המשאת בנימין, שיירי כנסת הגדולה, שער המלך, נהר פקוד, ועוד. [וזכורני לפני יותר מארבעים שנה, שהיו עורכים חופות בישיבת פורת יוסף, בנוכחות ראש הישיבה מורינו הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, ושאר ראשי הישיבה וגדולי רבני הספרדים ע"ה, ולא היו עושים ייחוד אחר החופה, ואדרבה ראו בזה מנהג מכווער לעשות כן בפני קהל ועדה]. ושמעתי הכרח לפרש כן, שהרי מרן בשלחן ערוך (סימן רכז ס"ג) הביא להלכה דברי הירושלמי הנו' שאין לברך ברכת הרעם לאחר כדי דיבור, ואילו בטור אבן העזר (ריש סימן סב) כתב, מברכין ברכת חתנים קודם כניסה לחופה, וכתב מרן הב"י ז"ל: ומש"כ רבינו קודם כניסה לחופה, כ"כ הרמב"ם בהלכות אישות (פ"י ה"ג), והטעם מבואר משום דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. והר"ן כתב בפ"ק דפסחים (ד. ד"ה ולענין): אבל הרמב"ם כתב, שצריך לברך אותם קודם נישואין וכן דעת הרמב"ן ז"ל, ולא מפני שהיא בכלל מש"א כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן, שהרי אלו ברכות השבח הם, אלא מפני שחופה יחוד הוא ובעינין ראויה לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ע"כ. וממה שהביא דברי הר"ן באחרונה משמע דהכי ס"ל. [וכמ"ש איהו גופיה בב"י אורח חיים (סי' תקטו סוף ס"ב) וז"ל: ומדכתב סברת רבינו יהודה לבסוף משמע דהכי ס"ל. ע"כ. וכ"כ כמה אחרונים כמובא בשו"ת יביע אומר ח"ב (האו"ח סי' יט אות א). ע"ש]. וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ה (חאה"ע סי' ח אות ב) וז"ל: ונראה דמרן סבר וקיבל דעת הר"ן שברכות השבח הן. וא"צ עובר לעשייתן. ע"ש. והניף ידו שנית בח"ד (חאה"ע סי' ז אות ג). ע"ש. ואי נימא שאין זמן מוגבל לברכות השבח, היאך פסק מרן מש"א בירושלמי, אלא ודאי שגם לדעת הירושלמי אם ניכר על מה מברך מצי לברך.

וידידנו הרה"ג ר' שלמה זעפראני בירחון אור תורה (תשרי תשס"ה) העיר ע"ז מדברי הר"ן דבעינן עובר לעשייתן גם בברכות השבח. אלא דבלאו הכי אין המנהג כדברי הר"ן, דהא אנן מברכין ברכות השחר בביהכ"נ, אף שהחיוב בהן היה קודם לכן, וכן בברכת אשר יצר המנהג שאין מקפידים להסמיך לברך אשר יצר תוך כדי דיבור לנטילה, אלא או כדברי האחרונים שאפשר לברך אשר יצר עד חצי שעה, או כדברי הריטב"א בפסחים (מו א), שעד שיעור מהלך פרסה יכולים לברך אשר יצר. ועכ"פ אין המנהג כדברי המצריכים לברך ברכות השבח עובר לעשייתן.

ותמיהה [אחר המחילה מכ"ג], שלאחרונה יצא לאור קובץ מבקשי תורה (כג), ושם חזר ראש הישיבה הנ"ל, על כל דבריו הנ"ל, ולא השיב על הדחייה הנ"ל. וכאשר ביקר הגאון שליט"א בישיבתנו הקדושה "חזון עובדיה" ומסר שיעור בענין זה, אמרו לו את הדחייה הנ"ל, והוא שמע אותה, ועם כל זה חזרו הדברים ונדפסו באותו ירחון, בלא שום התייחסות לדחייה הנ"ל. וכל הרואה דבריו חושב שאכן נדחו דברי מרן אאמו"ר שליט"א בשו"ת יביע אומר מכח קושיא אחת שדחתה את כל דברי תשובתו, וזה אינו, כאשר ביארנו. ובפרט שכך היה מנהג גדולי התורה הספרדים, ועל כרחנו לתרץ כנו' כדי ליישב מנהגם של גדולי הדורות.

על בן תורה ספרדי להתחזק במנהגינו, שנוסדו ע"פ גדולי תורה

וזכורני שמרן אאמו"ר שליט"א סידר קידושין לבן תורה אחד, ורבו [ספרדי] דרש ממנו שיעשה ייחוד מיד לאחר החופה, פנה אליו מרן אאמו"ר ואמר לאותו רב, אביך שהיה תלמיד חכם מגדולי התורה הספרדים, הרי לא עשה ייחוד בחופתו לפני עשרות שנים, ואם כן לטעמך נהג שלא כהוגן, ונמצא אתה מוציא לעז על הקדמונים. ואכן אבותינו סיפרו לנו שכך היה מנהג כל גדולי התורה של הספרדים. וב"ה לא אלמן ישראל, ובכל הדורות היו לספרדים תלמידי חכמים גדולי תורה ענקי רוח, אלא שכמה מאחינו האשכנזים לא הכירו ולא ידעו על רבים מהם, ויש מהם שסבורים שמנהג זה נוסד על ידי בעלי בתים ספרדים, שאינם בקיאים בהלכה. או שחולקים עליהם, ולכן מודיעים לתלמידיהם הספרדים, שלא יסכימו לערוך להם חופה וקידושין אלא אם כן יסכימו לעשות ייחוד אחר החופה. והגדיל לעשות ראש ישיבה אחד [משכו' גוש שמונים בירושלים] שאמר בפני תלמידי ישיבתו, כי אצל הספרדים היו אכן צדיקים וחסידיים, ומקובלים גדולים, אבל לא היו גדולי תורה המעמיקים בהלכה, אלא עסקו בהלכה באופן שטחי, ולכן אין לסמוך על מנהג רבני הספרדים גם לענין ייחוד שאחר החופה. וכאשר באו אלינו תלמידי אותה ישיבה וסיפרו לנו על הדברים הנ"ל, אחזנו בדרך השכנוע שעל אותו תלמיד לוותר על סידור הקידושין של אותו רב, ולא אלמן ישראל שרב אחר יסדר לו קידושין כפי מנהג הספרדים. וחבל שיש המזולזלים במנהגים שלנו, ולכן מכריחים אותנו לנהוג כמנהגם, כביכול אין לנו על מה לסמוך, ופסקה תורה ח"ו מהספרדים. ולכן צריכים לעשות כולם אגודה אחת להתאחד מסביב למנהגינו, [כל שיש יסוד ובסיס איתן למנהגים שלנו] ולקיים: אל תטוש תורת אמן. וכמה חבל שאותם רבנים אין יודעים על גדלותם של גאוני הספרדים, כמו המאמר מרדכי, פתח הדביר, שרשי הים, מהר"ח פלאג'י, הרב יפה ללב, הרב זבחי צדק, הגרי"ח, ועוד גאוני עולם חריפים ובקיאים, אשר מפיהם אנו חיים. ובן תורה ההולך כפי מנהג הספרדים מקיים בזה ויגבה לבו בדרכי ה', להראות קבל עם ועדה שמנהגינו מיוסדים על פי גדולי עולם ולא צדיקים ומקובלים בלבד.

ובאחת החופות שמרן אאמו"ר השתתף, ביקשנו ממנו להזמין כעדים שני ראשי ישיבות, ובתחלה מרן ביקש להביא עדים אחרים, אך כאשר אמרנו לו שיש חשיבות שיהיו דוקא אלו העדים, מאחר שאין החתן עושה יחוד אחר החופה, וגם עושה שבועה חמורה, ומקיים ויגבה לבו בדרכי ה', מיד הסכים לזה מרן אאמו"ר, וכן היה, שאותן ב' ראשי ישיבות גדולים בתורה שימשו כעדים בחופה של חתן שלא עשה יחוד אחר החופה כלל, ונשבע שבועה חמורה, כדי להודיע ולפרסם שיסוד מנהגינו מבוסס על פי גדולי תורה וענקי הרוח.

בעקבי הצאן עמ' רסז-רסח (קישור)

אי בעינן שחדר הייחוד יהא של הבעל
ב. ואגב תמיהני על מש"כ העזר מקודש
הנ"ל (וכן אומרים בשם מהרי"ל דיסקין
והגרי"ז) דבכדי לקנות בייחוד בעינן שהחדר
יהי קנוי להחתן, דעפ"י פשוטו חומרא זו
נסתרת היא מגמ' מפורשת בכתובות (מח:),
דסתם חצר דידה ללין, סתם חצר דידה
לנישואין, ומשמע להדיא דבנכנסה לחצר דידה
לשם נישואין להדיא, דשפיר קונה, אף דהויא
חצר דידה.

זמן דרשת הרב תחת החופה

ג. עי' מג"א לאו"ח (סי' ר"ו סק"ג) בשם
תשו' הר"א מזרחי, ובפרמ"ג שם, שאין להפסיק

(מ:) דהיינו, בקידוש והבדלה וברכת חתנים. ומעתה י"ל, דמעיקר הדין ניחא מאי דמברכין עוה"פ בפה"ג אכוס של נשואין, כמו שמברכין אכוס שני' ואכוס רביעית של ליל הסדר, אלא דליתר שאת הנהיגו הראשונים להפסיק ביניהם, שלא יהא נראה כמברך ברכה שא"צ.

ועי' תשו' יחווה דעת (ח"ה סי' ס"ב) אם הכלה חייבת בכיסויי שערות ראשה תומ"י אחר החופה, שכתב, דדין אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש היינו דוקא בנשואות, ולא בפנויות, ואף לא בארוסות, וממילא לפי מנהג הספרדים ובני עדות המזרח שלא נהגו להתייחד עד לאחר גמר הסעודה כשהולכים לביתם, ומנהגם זה יסודתו בהררי קודש, ואין לשנות וכו', אזי ממילא א"צ לכסות את שערות ראשן עד לאחר הייחוד.

וגם על דבריו יש לתמוה כנ"ל, היאך שייך לברך ברכת נשואין תחת החופה ולהמתין מלעשות הנשואין עד לאחר גמר הסעודה, הלא המג"א הביא מתשו' הרא"מ שאין מן הנכון להפסיק ביניהם. [וכעת מצאתי בס' יביע אומר ח"ה (אה"ע סי' ח') שהאריך הגאון שליט"א ביישוב נקודה זו.]

ע"ד שיווי דמי הכתובה

ד. עבהגר"א לאה"ע (סי' ס"ו ס"ק כ"ב) עפ"י תשו' מהרי"ל, דזקוק היינו ט"ו סלעים, והוא ג' פעמים דמי פדיון הבן. ועי' יחווה דעת (ח"ד סי' נ"ד) שהביא דעת כמה פוסקים בחשבון דמי פדה"ב, ודעת החזו"א שהוא צ"ו גרם. ועי' ב"ש לאה"ע שם (סי' ס"ו ס"ק ט"ו) שבכמה מקומות נהגו לגבות רק המאתים זקוקים, ובכלל זה הוי עיקר כתובה, ואין גובין עיקר הכתובה בפנ"ע בנוסף לתוספת ולנדוניא. ולפי"ז יוצא שכל זקוק הוא 288 גרם, ובכתובת בחולה שנותנים בסך הכל מאתים זקוקים זה

בין ברכות נשואין לייחוד שעושים אח"כ, כי לכתחילה צריכים לחוש לשיטת הרמב"ם שהייחוד הוא הוא הנישואין, ומן הנכון לברך ברכות הנישואין בסמוך תיכף למעשה הנישואין. ולפי"ז לא נכון המנהג שנהגו בקצת מקומות שהחזן משורר אז שיר המעלות באריכות. וכ"ה הלשון בס' מהרי"ל, שמריצים את החתן ואת הכלה לחדר הייחוד תיכף לאחר שבירת הכוס לאחר גמר הברכות. וכן לא נכון מה שנהגו בקצת מקומות, שהרב דורש אז, כי גם זה להפסק יחשב.

ועי' הגהמ"י (פ"י מאישות אות ג') בשם תשובת רש"י, שיש נוהגים להפסיק בין ברכת ארוסין לבין בפה"ג דברכת נשואין. והרמ"א לאה"ע (סי' ס"א ס"ט) הביא מהראשונים שנהגו להפסיק ביניהם בקריאת הכתובה. והי' נראה, דיותר טוב הי' שישורר החזן ושידרוש הרב בין ברכת ארוסין לבין בפה"ג דברכות נשואין לעשות עוד יותר הפסק ביניהם.

דלעולם צ"ע על ברכת בפה"ג שאנו אומרים על הכוס של ברכות נשואין, דהלא כבר ברכנו בפה"ג לפני כמה דקות, ומה לנו לברך עוה"פ. ובשלמא בזמן התלמוד שהיו ממתנינים כמה חדשים בין ארוסין לנשואין, ודאי ניחא. אך לפי מנהגנו שעושים הנשואין תיכף לאחר הארוסין, בלי שהייה כלל וכלל, היאך שייך לברך פעם שניה.

ונראה דבליל פסח נחלקו הראשונים אם יש לברך בפה"ג אכוס שניה ואכוס רביעית א"ל, ומנהג אשכנז הוא לברך אכל כוס וכוס, הואיל וכל א' וא' מצוה בפנ"ע היא, וכמו שהביא הרי"ף פרק ערבי פסחים (דף ע"ד ע"א) בשם רבואתא. וכן עי' גמ' ברכות (מב.) דברכת בפה"ג חשיבא טפי מברכת שאר משקין, דשאני יין דגורם ברכה לעצמו, ופרש"י שם, בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו, ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו. ועיין עוד רש"י שמה

שו"ת שמש ומגן חלק א אבן העזר סימן ד (קישור)

ריב

שמ"ש

האד"ע סי' ד

ומגן

סימן ד

יסוד למנהג הספרדים לעשות חופה בלא יחוד

ראיתי בהירחון הנכבד, אור תורה, אייר תשמ"ג, להרב הנאמ"ן שליט"א שהאר"ן למעניו לקיים מנהגינו שאין עושין יחוד סמוך לו ברכות כמו האשכנזים, והביא דברי הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א בס' ילקוט יוסף עמוד קנ"ט ויביע אומר האה"ע סי' ח' שהחזיק במנהגינו להשוותו גם לדעת הרמב"ם ומר"ן דק"ל כותיה סי' נ"ה וסי' ס"א דבעי יחוד הראוי לביאה, אלא שא"ץ לעשותה תכ"מ כאשכנזים, ואפילו יהיה מאוחר אחר הסעודה לית לו בה, ואף שברכת ו' ברכות היא רחוקה מויתור, אין דבר, שאין ברכות הנישואין כברכת המצות שצריך שיהיה עובר לעשייתו, אלא הרי הן כברכת השבת, וכל שנתייחדו אח"כ שפיר דמי, וכמ"ש הר"ן דמ"ש הרמב"ם שמברכין ברכת חתנים קודם החופה, חיינו כדי שתהיה החופה ראויה לביאה, דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה עש"ב, והבי"ד בב"י ע"ש, מוכח מזה דעכ"פ יחוד בעי' כדעת הרמב"ם רק שא"ץ שיהיה תיכף ומיד, ואפילו יהיה מאוחר, וכן העלה הרב הנאמ"ן במסקנתו שם.

ולקוצ"ד שהמנהג הוא שא"ץ יחוד לגמרי לא קודם ולא אח"כ כדעת הרמב"ם, אלא כדעת שאר פוסקים שאין צריכין יחוד וכמ"ש להלן.

וקודם שנדבר לענין המנהג, אבאר את דברי הרמב"ם והש"ע, דלכאורה קשה על דברי מר"ן ז"ל שבס"י נ"ה פסק כדברי הרמב"ם שחופה היינו יחוד הראוי לביאה שיביאנה לביתו ויתחתן עמה, גם ברס"י ס"א פסק דבעי' יחוד הראוי לביאה ואע"פ שלא נבעלה, אבל אם היתה גדה וכנסה לחופה ונתייחד עמה אינה כאשתו אלא לכל הדברים היא עדיין כארוסה מאחר שהיתה גדה ע"ש, ואילו בסעיף ב' שם אחר זה קודם שיתייבש הדיו כתב וז"ל כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר, וזהו מדברי הר"ן הביאו הב"י סי' ס"א שהוא חולק על הרמב"ם וכתב דלפי שאנו נוהגים עכשיו לעשות החופה בלי יחוד אין אנו מקפידים אם היא גדה או לאו ומ"מ כשר הדבר שלא תכנס לחופה עד שתטהר עכ"ל, וא"כ מר"ן הקדוש מוכח שטרא אליבא דבי תרי, דברס"י נ"ה וברס"י ס"א פסק כדברי הרמב"ם דאם היא גדה וכו' אינה כאשתו והיא עדיין כארוסה, ובס"ב הסמוד לו פסק כל' הר"ן כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר, דמשמע דבעיקר הדיו אין קפידא אם תהיה גדה או לא, וכס' הר"ן ז"ל.

וקו' זו נתעורר בה הרה"ג מוהר"י עייאש זלה"ה בבית יתרה ח"א סי' ג', והניח בצ"ע.

אמנם המעין ומדקדק בדברי הרמב"ם יראה שאין כאן שום קשיא כלל, ודברי מר"ן בב' המקומות הם לדעת הרמב"ם, שכן הרמב"ם עצמו שם בהלכה ו' אחר שכתב ולא תנשא גדה וכו' ואין מברכין לה ברכת חתנים עד שתטהר, סיים ואם עבר וגשא ובירך אינו חוזר ומברך ע"כ, ודבריו צריכים ביאור, במ"ש ולא תנשא עד שתטהר, שכבר אמר זה בהלכה

הסכמת הראש"ל הרב הראשי לישראל

ראה ראיתי האי פסקא דדינא דשדר לן רבה של ירושלים ידידי ותביבי הגאון המפורסם כמהר"ר שלום משאש שליט"א, בנידון היתר נישואין למבקשת אילנה דרעי, ואחר שפלפל בחכמה ובטוב טעם הדעת כיד ה' הטובה עליו, העלה כחא דהיתרא. וענותו תרבני שתלה הדבר בהסכמתו, ואחר העיון בדברי קדשו הנני מסכים להתיר את המבקשת הנ"ל, כאשר הורה גבר הגאון הנ"ל, כי עמו עזו ותושיה ואף ידי תכון עמו. (ואמנם אדיר חפצי היה להשתעשע בדברי קדשו במשא ומתן של הלכה, אולם לא רציתי לעכב היתר הנישואין של המבקשת, ולכשאפנה אשנה פרק זה, נקי נדר). ורשאיית המבקשת להנשא לכל גבר די תצבי, לאחר שתשבע אמה בנקיטת חפץ לאמת דבריה. והשיות יצילנו משגיאות. ומתורתו יראנו נפלאות. ויאיר עינינו במאור תורתנו הקדושה אמן.

עובדיה יוסף

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

לדרישת הרה"ג שמחה מירון שליט"א, מנהל בתי הדין הרבני, לחתום כפי הנימוס עוד דיון שלישי ע"ה, לזה באה הסכמת הרה"ג עזרא בצרי שליט"א, אב"ד ירושלים ת"י, וז"ל:

למע"כ ידי"ג הגאון הגדול המפורסם לשם טוב ולתהלה, ראב"ד מקדש דעיה"ק קרתא דשופריא ירושלים ת"י, כמוהר"ר שלום משאש שליט"א, הרב הראשי וראב"ד ירושלים עיה"ק. שלום וישע רב,

בהתאם לבקשת כתי"ר להסכים עמו בפסק דין בענין ממורות של הבחורה אילנה דרעי, לא ידעתי לשם מה פנה מעכ"ת אלי אם לא מענותנותיה דמר, ולא לדדי הוא צריך, כי מי יבוא אחר המלך, ובפרט שהסכים עמו גם הראש"ל הרב הראשי לישראל כמוהר"ר עובדיה יוסף שליט"א, ומכיון שאין מסרבין לגדול עברתי בעיון על כל מ"ש בהיתר זה, וכדרכה של תורה חשבתי לכתוב במשא ומתן של הלכה כמה שפלפל בענין זה, אלא כיון שבקש ממני למהר בזה, לא יכולתי לכתוב כפי שחשבתי, ויעויין בשערי עזרא ח"א בתשובות מס' צ"ה עד סי' קי' מ"ש לענין ספק ספקא בפסול יחסין ומשמם בארה וכן לענין אמתלא, ודברי מהר"ט, ואף ידי תכון עמו בהיתר זה, וכיחודה ועוד לקרא, דברי כתי"ר אינם צריכים חיזוק, ותצא דינה בשירותא דהאי איתתא, והקב"ה יגדור פרצותינו, ולא ישמע ולא יראה פרץ ברחובותינו, וכסא כתי"ר יגדל, ויהי ה' עמו שהלכה כמותו.

ביקרא דאורייתא

ידידו מוקירו כערכו הרם
עזרא בצרי

ב' שאם היתה נדה אע"פ שנכנס לחופה ונתייחד עמה לא גמרו הנישואין ולמאי אצטריך לומר זה, גם מ"ש ואין מברכים ברכת חתנים פשיטא, דאם לא תנשא דאי שאין מקום לברכת חתנים.

אלא כוונתו ברורה, דהרמב"ם השמיענו כזה דלא תימא דאה"ג דתשאר עדיין כארוסה, אבל אנו יכולין לעשות חופה נדה ותשאר כארוסה עד שתטהר ותהיה ראויה לבעלה, ואז יהיה לה דין נשואה לכל העניינים, לזה השמיענו הרמב"ם כאן שלא תנשא נדה גם ע"פ התנאים הנז', עד שתטהר לגמרי וכמ"ש ה"ה דכין דאסור לבא עליה ואפילו להתייחד עמה, אין ראוי לעשות חופה כזה, ועוד השמיענו הרמב"ם דין חדש דאם אירע ועשו חופה כזה, והם כבר בתוך החופה, אין לברך להם ברכת חתנים על חופה טמאה כיון שאינה ראויה לביאה ואסור לבא עליה, ושוב סיים דעכ"פ אם נעשה הכל בדיעבד, שעשו חופה וברוך ברכת חתנים, ונתייחדו או לא נתייחדו, אף שעדיין היא כארוסה לכל העניינים, אין לברך עוד פעם ב' בזמן שתטהר, שאותה ברכה הא' מועילה להתייחד לבעלה לזמן שתהיה ראויה לביאה, ואחר הביאה אז יהיה לה דין נשואה לכל העניינים.

ובזה יתורצו היטב דברי מר"ן ז"ל דמ"ש כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר, לא לענין קנין כלל, דודאי הרי היא כארוסה, אלא דעכ"ז גם בתנאי זה שתשאר כארוסה אין כשר הדבר שתנשא עד שתטהר, ומה שמוכח דבדיעבד הוי נישואין היינו לענין ברכה דוקא ש"א לחזור ולברך, ולא לענין קנין, וזה פשוט ומוכרח.

ובזה מתורץ ק"ה"ג מהר"י עייאש זלה"ה, ואין שום סתירה בדברי מר"ן כלל, והכל הולך למקום אחד ע"פ דעת הרמב"ם, אלא דמר"ן ז"ל בס"ב שנקט ל' הרי"ן, הוא מטעה כאילו הוא סובר כותיה, דא"ץ יתור, ובפרט דל' באה"ג בס"ב שכתב שהוא מדברי הר"ן הסובר דא"ץ יתור, מוסיף להגדיל הטעות, והאמת הוא דמר"ן ז"ל לאהבת הקיצור שלא יכתוב כל מ"ש הרמב"ם דבר בהפכו דבדיעבד אין צריך לברך שנית, לזה בחר להשתמש בדברי הר"ן הקצרים שמוכח מהם דבדיעבד א"ץ לחזור ולברך, והבאה"ג אחהמ"ר לא כיון יפה דלפי"ד דברי מר"ן סותרים תוך כדי דבור, גם ה"ט"ז סי' ס"א אות ז' פ"י כדברי הבאה"ג, ואין זה נכון.

והרב ישכיל עבדי חלק ז' סי' יו"ד התווק בדברי הבאה"ג, וכתב דדברי מר"ן בס"ב הם לפי המנהג וכמ"ש הר"ן, ומ"ש ברס"י נ"א וברס"י ס"א הוא לדעת הרמב"ם, ותי' בזה ק"י מהר"י עייאש זלה"ה, ויפה הקשה עליו הראש"ל בס' יביע אומר חלק ה' אהע"ז סי' ח', דלפי דבריו נמצא מר"ן סותם דבריו בתרתי דסתורן, פעם לפי הדין ופעם לפי המנהג בלי להתייע שו"ד מזה וכן לא יעשה ע"ש דברים ברורים, ובפרט דאין צריכים לתיירץ זה כלל, דבריו בב' המקומות מיושבים היטב לדעת הרמב"ם וכמ"ש.

וכן ראיתי להראש"ל שם שהביא דברי הבית מאיר סי' ס"א שחילק בין שאר קניינים הוא דבעי יתור הראוי לביאה, אבל לגבי היתור לבעלה, גם חופת נדה מתירה אותה לבעלה כשתטהר ע"ש, ואני הרחבתי הדברים יותר.

אלא שראיתי להראש"ל שם שחזר והקשה על זה, דאין יקנה אותה להתייחד לבעלה, והלא כיון שאסור להתייחד עמה לא יתכן שיקנה אותה ביחוד של איסור, וכעין מה שהקשה הב"ש סי' ס"א סק"ב לשיטת הרמב"ם דחופה היינו יתור, א"כ מאי קא מבע"ל בש"ס נכנסה לחופה ופירסה נדה מהו, והרי אסור להתייחד עמה וכו' והרי אפילו בביאה דעדיפא כתב הר"ן (קידושין י') שאינו קונה בביאת איסור וכו' ע"ש.

ומזה יצא ראש"ל לתרץ באופן אחר דגם לדעת הרמב"ם דבעי יתור סגי אף ביחוד שאינו צנוע אע"פ שאינו ראוי לביאה וכו' ע"ש, ובוה מצא נחת גם לתרץ דברי מר"ן ז"ל אליבא דהרמב"ם, דמ"ש הרמב"ם כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר, דמשמע דמעיקר הדין מותר, איירי דהיה יתור במקום שאינו צנוע והיו אנשים נכנסים שם, ובוה קנה אותה, רק שלכתחילה אין ראוי לעשות כן, שמה שייחוד לגמרי ע"ש"ב, והר"ן שתלה הקולא בחופת נדה משום שאנו סוברים דחופה אינו יתור, לשיטתיה אויל דס"ל בדעת הרמב"ם דחופה היינו יתור גמור הראוי לביאה, ולפי שמר"ן ראה שאין דברי הר"ן מוכרחים וכאמור דלא תליא הא בהא לכן כתב בלשון כשר הדבר, וכן מתבאר בס' בית מאיר סי' ג"ה ונסתלקה בזה ק"י מהר"י עייאש ז"ל עכ"ד ועוד האריך, ולפי דבריו אלו האחרונים גם ביחוד במקום שאינו צנוע קונה אותה לכל העניינים גם לדעת הרמב"ם ע"ש, ולפקוצ"ד א"א לפרש כן לא בדברי הרמב"ם ולא בדברי מר"ן, שלהדיא דקדקו בדבריהם שתהיה ראויה לביאה ואם הוא במקום שאינו צנוע שיש עמהם אחרים, הלא הוי אין ראוי לביאה, ובפרט כשהיא נדה דאין ראויה בשום אופן, וכן הקשה הב"ש סי' נ"ה סק"ה על הב"ח שכתב לכן יש למנוע רבים לכנוס לשם, דמשמע מועטים יש לכנוס לשם. ואין טעם לדבר דהא בעי יתור דחויא לביאה ע"ש.

ובאמת דדברי הב"ח סי' ס' שכתב דמנהג שלנו הוא כדברי כולם מפני הספק, דהיינו ביום ו' בבקר מכסין ראש הכלה בסודר, ולערב בעת קדושין וברכת חתנים פורסים יריעה ע"ג כלונסות ומעמידים לשם חתן והכלה ומברכים ברכת אירוסין ונישואין, ואח"כ מוליכים אותם לביתם ואוכלים ביחד במקום צנוע, וזהו עיקר החופה וכמ"ש רבינו והרמב"ם וכו' וזה תור"ד ע"ש.

ודבריו קשים להלום שכתב דנוהגים כדברי כולם מפני הספק וכו' ובאמת אם נעשה יתור במקום צנוע כדברי הרמב"ם, איזה ספק נשאר, והלא כל הפוסקים יודו דאם יעשה יתור כדברי הרמב"ם, וזהו חופה הכי מובהרת לכ"ע, ורק הם באו החקל וכל א' אומר סברא אחת, גם מה שמשמע בדבריו דגם

לדעת הרמב"ם אם היו מועטים נכנסים מיקרי חופה, זה אינו במשמע דבריו של הרמב"ם ומר"ן, שכתבו חופה הראויה לביאה.

ועוד דלפי דברי הראש"ל שליט"א דהטעם שהתיר בדיעבד בנדה משום דסובר כדעת הרמב"ם דא"ץ יחוד הראוי לביאה, א"כ איך פסקו הרמב"ם ומר"ן בסנינא חריפא דאם היתה נדה וכנס לחופה ונתייחד עמה אינה כאשתו ועדיין כארוסה, וטעמא משום שאינה ראויה לביאה וכמ"ש בתחילת דבריו, והלא לא בעי יחוד הראוי לביאה, ואפילו יחוד שאינו צנוע ואנשים נכנסים ויוצאים שם הוי יחוד, אלא ודאי דאין שום ספק בזה בדעת הרמב"ם דבעי יחוד גמור הראוי לביאה אפילו בטוהרה, שלא יהיה עמה שום אדם כלל, ובשביל זה בנדה כיון שאינה ראויה לביאה אפילו נתייחד עמה בדיעבד ובירך ז"ב, עכ"ל לא הוי חופה, ובס"ב מדבר מר"ן לענין ברכה דוקא דא"ץ לחזור, אבל לענין קנין לא קנה, וזה פשוט היטב.

וגם בערוה"ש שהביא ממנו ראה הראש"ל שליט"א, הרי כתב להדיא בסס"ו, דכל הפוסקים חולקים עליו וסוברים בדעת הרמב"ם דצריך יחוד גמור בחדר א' ושלא יהיה אחר אצלם, ושכל הסברות שהביא מור"ם הם היפך הרמב"ם שהוא סובר דצריך יחוד גמור.

גם מ"ש הראש"ל שליט"א, דלכן כתב מר"ן כשר הדבר שלא תנשא, בשביל שראה שאין דברי הר"ן מוכרחים לכן כתב בלי זה כשר הדבר וכו', יש לתמוה דהר"ן עצמו כתב לשון "כשר הדבר", ולדידיה דהר"ן מתאים יותר הלשון הזה, שהוא סובר דלדידן אין מקפידין אם תהיה נדה או לא, שהרי חופה א"ץ יהוד, ומ"מ כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר, עי' בדבריו שהביא הב"י שכך הם, ומר"ן ז"ל אף שפסק כהרמב"ם נקט ל' הר"ן בשביל הקיצור וכמ"ש מתחילה ע"ע, ולענין דינא דברכה, דעליה בא מר"ן בס"ב וכמו שהכרחנו מדברי הרמב"ם ה"ו, עולה בד בבד עם הר"ן ג"כ, דכ"ש דידה הר"ן דא"ץ לחזור ולברך. ובעיקר קושיתו של הגאון הראש"ל שליט"א, דאיך יקנה אותה להתירה לכשתטהר ביתוד

של איסור, וכעין קו' הב"ש כנו"ל, אחה"מ נראה דאין כאן קו' כלל, דהלא אין כאן שום קנין כלל בחופה שאינה ראויה, והקנין יחול לשתטהר ויתייחד עמה יהוד הראוי לביאה, וכאן מדבר רק לענין ברכה שא"ץ לחזור ברכה אחרת לכשתטהר, ואותה ברכה היא מועילה על יחוד שיהיה אח"ו ואפילו יהיה מאוחר שאין כאן אלא ברכת השבח, וא"ץ שתהיה סמוכה ויחוד לברכה, וכמו שהביא הראש"ל עצמו דף רצ"ב ע"ב ביט"מ העיטור שער ב' ח"ד, וז"ל שכן מנהגם לקדש שנה או שנתים קודם כניסה לחופה, ולכן גם להרמב"ם ומר"ן שהחופה היינו יחוד, א"ץ לעשות היחוד סמוך לברכת הנישואין כיון שברכות השבח הן ולא בעינן בהו עובר לעשייתו וכמ"ש הר"ן והמאירי ומהר"ם חלוואה וכו' עכ"ל, וא"כ כ"ש להקדים הברכה קצת ימים קודם שתטהר דא"ץ לברך שנית.

וקושית הב"ש שהיא שהמשיכה את הראש"ל שליט"א לחזור בו מדבריו הא', והיא מה ששאל בש"ס בעי רב אשי נכנסה לחופה ופירסה נדה מהו, אח"ל חבת חופה קונה, חופה דחויא לביאה, אבל חופה דלא חויא לביאה לא, או דילמא לא שנא תיקו ע"כ, והקשה הב"ש איך ס"ד דקונה אותה ביחוד של איסור, והלא אסור להתייחד עמה ואיך יקנה ביחוד של איסור, וכמו שהקשה הר"ן בריש קדושין איך יכול לקנות בביאה של איסור, גם כאן קשה איך קונה יחוד של איסור וכו' עכ"ל, ות"ו וז"ל דאיירי דהיתה טוהרה ונתייחד עמה ואח"כ פירסה נדה ע"ש.

ותירוצו זה אינו עולה יפה לדעת הרמב"ם והש"ע שכתבו בפירוש אבל אם היתה נדה ואח"כ נכנסה לחופה ונתייחד עמה אינה כאשתו וכו' והיא כארוסה ע"כ, מוכח שהיתה כבר נדה ואו הכניסה לחופה ונתייחד עמה.

אמנם כפי האמת, לאחר העיון, הקושיא מעיקרא ליתא, דכוונת הש"ס על ענין דיעבד אם פירסה נדה ונתייחד עמה ובירך ז"ב בדיעבד מהו, שאע"פ שלכתחילה אסור להתייחד עמה כיון שהיא נדה, מ"מ אם עשה איסור בדיעבד, בזה מסתפק הש"ס דעכ"פ הרי כבר עשה היחוד, וז"ל דקנה אע"ג דלא חוי לביאה, או נימא דאף שכבר עשה אותו בדיעבד, עכ"ל לא קני דבעי יחוד דחוי לביאה וליכא כיון שהיא נדה, ופשיט לחומרא דלא קני, ולא דמי לקו' הר"ן איך יכול לקנות בביאה של איסור, דשם עשה איסור גמור והוא עיקר הקנין, לא כן יחוד נדה בעלמא, דכל עיקר איסורו מדרבנן, מחשש שמא יבא עליה, כנ"ל פשוט.

ואיך שיהיה, אף לפי קושית הב"ש דכיון דאסור להתייחד עמה, איך יקנה עכ"ל היינו דוקא לשאר קניינים, אבל להתיר אשה לבעלה לכשתטהר, ודאי דאין ללמוד מזה, דלענין ברכות ודאי דהברכה שמברך גם בזמן גדתה תהי' להתירה לכשתטהר, וכמו שהוכחנו מדברי העיטור.

ועי' בהגהות רעק"א זצ"ל שבצירי הש"ע אות ג' שתירץ ג"כ לקושית הב"ש תנ"ל ע"ש ואין דבריו מובנים, דהרמב"ם א"א שיסבור כהר"ן, דהר"ן סובר דדיעבד מהני לכל הקניינים, וספיקא דש"ס איירי רק לחוספת כתובה וכס' י"א שהביא הש"ע, והרמב"ם סובר דלכל העניינים היא כארוסה, ודיעבד מהני דוקא לענין הברכות שא"ץ לחזור, ואולי יש להכניס בדבריו את זבוינו, דס"ל דדיעבד מהני לענין ברכות, ולזה הש"ס מסתפק לענין שאר קניינים, ומסיק לחומרא, דו"ק.

כל זה כתבתי ליישב דעת הרמב"ם והש"ע דיתוד עיקר ואף אם יהיה מאוחר, הלא אין זה אלא ברכת השבח, וכדברי הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א בתחלת דבריו הנ"ל.

אך לגבי המנהג שלנו, נראה דממה שאנו עושין פריסת סדין וטלית וכלונסות, נראה דאנו סוברים כדעת מור"ם. דמ"ש הראש"ל לדחות דאין מזה ראיה,

דמה שעושינו כן הוא כדי לצאת ידי"ח כל הסברות וכמ"ש הב"ה, כבר כתבתי בדברי הב"ה אינם מוכרחים דמי שעושה יחוד גמור כהרמב"ם ודאי דיוצא ידי"ח כולם, שכולם מודים דאם יעשה יחוד כדברי מר"ן דזהו מן המובחר וכמ"ש"ל, ובפרט לפי עדות הרה"ג כמוהר"א בן שמעון ז"ל בנהר פקוד אה"ע דס"ו ע"ב, שכל העם אשר בשער עדים שמעולם לא היתה כזאת לייחד החתן והכלה הבתולה בחדר צנוע אפילו בע"ש, ועל כרחין דהיינו טעמא משום דלית לן סברת האומרים דחופה היינו יחוד וכו' ע"ש.

והראש"ל שליט"א שם כתב עליו דאין אלו דברים של טעם כי למה לא נחוש לדברי הרמב"ם וסיעתו ומר"ן הש"ע שקבלנו תוראתו ע"כ, ואחתי"מ אין זה קושיא, והמצאות כן היא, דהראשונים לא היו פוסקים כדברי הרמב"ם, ובשביל זה לא ייחדו החתן והבתולה קודם שבה, וכן כתב בטרם חמר חאה"ע סי' צ"ד להוכיח שהמנהג זל"א כהרמב"ם ומר"ן הש"ע, ממה שרוב החופות נעשות בע"ש ולעולם אין מתייחדים החתן והכלה עד הלילה, ולדבריהם הו"ל כקונה קנין בשבת, אלא ודאי דס"ל כתוס' והרא"ש שמקום ישיבת החתן והכלה באפריון הו" חופה ע"ש, וגם על זה סיים הראש"ל דלדין דאול"י בתר הוראות מר"ן איבעי לן למיחש ולייחדם קודם השבת ע"ש, ואיני מבין, אם הוא באמת מנהג עתיק למה איבעי לן למיחש לייחדם קודם השבת, שאין אחר המנהג כלום, במקום שיש לו על מה לסמוך.

והשקפתי על ספר כרם חמר במקורו, וראיתי שהדברים עתיקים מאד, והיא תשובה קדומה מרבני פאס הקדמונים זה יותר משלש מאות שנה, והבאתי אותה בספרי תבואות שמ"ש חאה"ע סי' קמ"ו, שהשיבו להרה"ג מוהר"ח טולידאנו זל"ה למקנאס יע"א, וחתומים עליה מוהר"ר יהודה בן עטר ומוהר"ר שמואל הצרפתי ומוהר"ר אברהם אבן דנאן ומוהר"ר יעקב אבן צור זכר כולם לחיי עד, והיא לו נרפסה בס' משו"ץ ביעקב ח"ב סי' קפ"ז, גם הרה"ג נופת צופים חאה"ע סי' י"א כתב ככל הדברים הנ"ל וכתב שכן מצא בתשו' חכמי פאס הקדמונים נ"ן ע"ש"ב.

ומדבריהם ז"ל שם מוכח שמתה הכלה ולא היה יחוד אחר זה כלל וגם היתה נדה, ועכ"ו פסקו בפשיטות ע"פ המנהג לחלוק בנכסים ע"ש, וכל זה מחזק את דברי הרה"ג הר"א בן שמעון זל"ה בנהר פקוד.

גם בשער המלך בפ"י מהל' אישות קונט' חופה חתנים סוף ס"ט, כתב שלא ראה נוהרים בזה לייחד החתן והכלה קודם שבת ע"ש, ולפקוד"י יכולים לנעוץ מנהג זה מומן הר"ן שהוא העידי על מנהג זה והביאו הב"י שנוהגין לעשות חופה בלי יחוד ואין מקפידין על חופת נדה ע"ש, וכ"כ הרב ישכיל עבדי שם שהמנהג שלנו יסודו מדברי הר"ן ז"ל, גם הביא כמה פוסקים אחרונים הסוברים כן שכן המנהג, גם בארץ חיים סי' ג"ה הביא משם הרב פרי האדמה ח"ג פרק ל' מהל' שבת שכתב, נוהגים בארץ ישראל שהחתן

מוליך בידו את האשה אל בית הנישואין יותר מהלוחך ד"א ועי"ז קונה אותה בע"ש וכו' ע"ש"ב, מוכח דאין מנהג יחוד בא"י, גם הביא משם גאון ירושלים מהר"י נבון דלדין פשטה הוראה לעשות חופה נדה לכתחי' ע"י שמירה וכו' ע"ש, מוכח מזה דא"י חופה הראויה לביאה, וא"כ כ"ש דבבתולה א"צ יחוד, וכ"כ משם מהר"י עטי"א בספרו רוב דגן דלדין פריסת הטלית הו" חופה ע"ש"ב.

הר"י כמה וכמה פוסקים ראשונים ואחרונים מכל קצוי ארץ המעידים על המנהג שפריסת סדין מיקרי חופה, אף שבכל מקומות הנ"ל הולכים אחרי מר"ן, מ"מ המנהג בזה הוא דלא כדבריו, כמו כמה דברים שאין אנו הולכים בהם אחריו ונשארו במנהגם שהיו בו קודם שנתפשטו הוראות מר"ן, והרי זה כאחד מהם, וכבר מר"ן ז"ל עצמו התיר את הרצועה לכל דבר שנהגו מקודם לו, שישארו במנהגם, ע"י הקדמתו לב"י, וכבר הרב ישכיל עבדי העיר בזה דבריו וכוננים בזה, ויש עוד להתאריך, ואין צריך. ועד אחרון, ע"י בתועפות רא"ם להמלאך רפאל אנקאווה זצ"ל, ראש הרבנים למרוקו בס' קל"ה, שגם הוא עלה במסקנא דמנהגינו כמור"ם דחופה א"י יחוד ע"ש"ב, וכל דבריו הם סייעמא גדולה לדברינו.

המור"ם מכל האמור, דבכל העולם וגם בא"י בכלל, אין נוהגים לעשות יחוד להתן וכלה, וסוברים דחופה לאו היינו יחוד, אלא אחד מדברים שהביא מור"ם בגמ"ה יספיקו לעשות קנין, ועל זה מיוסד מנהגינו, ובפרט היום שהחתן והכלה מבוגרים, ואחרי הסעודה כל אחד הולך לדרכו, והחתן והכלה ארוכבים במכונית שלהם והולכים לבדם לטליל או למלון ואין עושיין להם יחוד כלל לא קודם ולא אח"כ.

ואם כנים דברינו בזה בס"ד, נוכל לומר דעל זה ג"כ מיוסד מנהגינו לומר בנוסח ברכת האירוסין, מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקדושין בוא"ו כדברי רמ"א, ולא בקדושין בבי"ת כדברי מר"ן ז"ל, כי נראה ברור שמחלוקתם תלויה ג"כ במחלוקת הרמב"ם עם הפוסקים הנ"ל בענין חופה אי בעי יחוד או לא וכמ"ש הראש"ל ג"כ, שמר"ן ז"ל שפסק לומר בקדושין בבי"ת, הולך לפי שיטתו שאין חופה אלא יחוד, וכיון שהיחוד שהוא החופה נעשה אח"כ, א"כ א"א להקדים חופה לקדושין, ולומר חופה וקדושין, ורק אומר בקדושין, שהכוונה ע"י חופה שתהיה אח"כ בקדושין אלו, אבל לדעת מור"ם שהחופה היא פריסת סדין וכלונסות, אזי הם קדמו לקדושין וכבר אנתנו עומדים בתוכה, ולכן יאות להקדים חופה לקדושין ולומר חופה וקדושין, וגם א"י לדחוק כפי הרשב"א ע"י חופה וקדושין שקדמו להם, אלא הפי' פשוט כמ"ש וכדברי הט"ז סי' ל"ד סק"ד ע"ש, וע"י בדברי הראש"ל שהרחיב הדברים בזה, אלא שהוא לפי שיטתו שאנו נוהגים כדברי הרמב"ם דחופה היינו יחוד, כתב דצריך לומר חופה בקדושין, ולפי מה שכתבנו וביארנו הדברים שמנהג העולם וגם ירושלים בכלל, דחופה לאו היינו יחוד, אתי שפיר מה שחותרים חופה וקדושין וכדברי

רטז שמי"ש חאה"ע

הט"ו שחופה קדמת, וא"ץ לשנות המנהג וכל הספרים המודפסים שכתוב בהם חופה וקדושין, ובוזה לא קשה ג"כ מה שהקשה הראש"ל שליט"א לפי שיטתו על דברי הנתיבי עם שכתב ולמנהג ירושלים שאין מקדשין אלא בשעת החופה שפיר דמי לחתום ע"י חופה וקדושין, דכפי האמת דברי צדקין והמנהג שלא כדברי מר"ן ז"ל, וכן המנהג בכל העולם לומר חופה וקדושין, וגם הראש"ל שליט"א כשמברך, דקדקתי במבטא שלו ואומר חו"ק בשגירת לישניה. העולה מזה להלכה ולמעשה, דמנהג העולם דלא כהרמב"ם והש"ע חופה א"ץ יחוד, והחתמה היא חופה וקדושין בוא"ו. הואלתי לבאר שאני הנהגתי עצמי לדג תיבת, „את" הנשואות לנו, כי לפי מאי דק"ל את לרבנות, ומה יש לרבנות, לכן חסרונה יפה, וכן הוא לשון מר"ן והתיר לנו הנשואות וכו', ושוב ראיתי בס' בירך את אברותם פריסקו הבי"ד הראש"ל בסס"ו ו' שכתב שיש אומרים אותו ויש מחסרים אותו עש"ב, ובוזה אני ממשיך במנהגי שהנהגתי, וצוי"מ וימ"ן. החור"פ ירושלים ת"ו בחדש סיון המוכתר בכ"ח שנת תשמ"ג לפ"ק. ע"ה שלום משאש ס"ט

שו"ת שמש ומגן חלק ב אבן העזר סימן כא אות א (קישור)

סימן כא

נוסח ברכת אירוסין, תענית החתן ביום חופתו, ז' ברכות חוץ מבית החתן, נעילת סנדל לאבל ב"ב, ברכת להכניסו, פדיון למי שאין לו אב, ב' חתנים בר מצוה.

בעוברי בין בתרי הספר בית היהודי ח"ג נראו לי קצת הערות דלהלן.

א) בס"י ג' סעיף ב', כתב שהנוסחא הנכונה היא ע"י חופה בקדושין. ע"י בספרי שמי"ש ומגן חאה"ע סי' ע', שמנהג ירושלים הוא אצל הספרדים דא"צ יחוד לא בתחילה ולא בסוף, ורק פריסת החופה או הטלית שעושין מיקרי חופה ע"ש. וא"כ אתי שפיר חופה וקדושין על הסדר שהחופה קדמה ואנו נמצאים בתוכה. וכתבתי שם שגם הראש"ל שליט"א גופיה אומר חופה וקדושין, וממילא אין לשנות המנהג. וכמו שכתוב בספרים חופה וקדושין עש"ב.

שו"ת שמש ומגן חלק ג יורה דעה סימן מט אות ה (קישור)

ה'. בדין חופת חתנים, המחבר בפנים הביא כל הדיעות הנאמרות בענין זה, ויישר חיליה. וסיים שאנו הספרדים ההולכים אחרי מר"ן, סוברים שיחוד הוא הנקרא חופה וזה נקרא נישואין וכו' ע"ש. ועי' בספרי שמי"ש ומגן ח"א חאה"ע סי' ד', שהארכתי בזה וכתבתי שמנהג הספרדים לעשות חופה בלא יחוד. והארכתי לבאר דעת הרמב"ם ושאר דיעות, ושמנהג שלנו שלא לעשות יחוד. ומיוסד ע"פ תשובת רבותינו הקדמונים הובאה בספר כרם חמר אה"ע סי' צ"ד, ומקורו מס' משפט וצדקה ביעקב ח"ב סי' קפ"ו,

משם ארבעה גדולי עולם, והזוכר ג"כ בספר נופת צופים חאה"ע סי' יא', שכולם העידו על המנהג שרוב חופות נעשות בערב שבת ולעולם אין מתיחדין עד הלילה. ולדברי הרמב"ם הוי כקונה קנין בשבת. אלא ודאי דס"ל כהתוס' והרא"ש שמקום ישיבת החתן והכלה באפריון הוי חופה ע"ש. וגם בירושלים הבאתי דברי הרב נהר פקוד למהר"א בן שמעון ז"ל, שכל העם אשר בשער עדים, שמעולם לא היתה כזאת ליחד החתן והכלה בחדר צנוע אפי' בע"ש. ועל כרחין שהיינו טעמא משום דלית לן סברת האומרים דחופה היינו יחוד עכ"ל. ועוד הבאתי מספר שער המלך פרק יו"ד מהלכות אישות, קונטרס חופת חתנים ע"ש. ומקור דבר זה מדברי הר"ן שהעיד על מנהג זה והביאו הב"י שנוהגין לעשות חופה בלי יחוד וכו' ע"כ. ועוד הבאתי הרבה פוסקים הסוברים כן אין מקום להאריך. עש"ב וברוחב.

עטרת אבות חלק ג פרק כח סעיף לא

ל. כששובר החתן את הכוס, אומר נוסח זה: אִם אֶשְׁכַּחךָ יְרוּשָׁלַיִם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם תִּסְדּוּ. יִרְבּוּ שְׂמֵחוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וַיְנַסּוּ אַנְחוֹת, וַיְהִיֶה בְּסִמְּן טוֹב.

לא. מנהג בני ספרד שאין החתן והכלה מתייחדים אחר החופה מיד, אלא רק לאחר סיום סעודת הנישואין בביתם, ועל כן יכולה הכלה להלך וראשה מגולה עד שתגיע לביתה, שהרי יש לה עדיין דין ארוסה. וכן מנהג יהודי מרוקו שאין עושים חדר יחוד אלא אחר סיום הנישואין כשמגיעים לביתם.

מקור אבות

לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. ובנתיבות המערב שם הביא, דיש לתת מעם לשבח במנהגנו, דאף שאנו צריכים להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו, אבל כדי לא להעיב על שמחת חתן וכלה ולסיים בכי טוב, לכן מסיימים בברכות ופסוקי הודאה.

לא כתב הרמב"ם (פ"י מהלכות אישות ה"א), דהארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה, והבא על ארוסתו בבית חמיו מכין אותו מכת מרדות, ואפילו אם קידשה בביאה אסור לו לבוא עליה ביאה שניה בבית אביה, עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו, וייחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום, ע"כ. ומבואר דחופה הקונה היא היחוד שמתייחדים החתן והכלה. ופסק עוד הרמב"ם שם (שם הלכה ב), דכיון שנכנסה הארוסה לחופה, הרי זו מותרת לו לבא עליה בכל עת שירצה, והרי היא אשתו גמורה לכל דבר, ומשתכנס לחופה נקראת נשואה אף על פי שלא נבעלה, והוא שתהיה ראויה לבעילה, אבל אם היתה נדה, אף שנכנסה לחופה ונתייחד עמה, לא גמרו הנישואין, והרי היא כארוסה עדיין. אולם הר"ן בכתובות (דף א. מדפי הרי"ף) כתב, ולפי שאנו

פאר, על כן נהגו לעשות זכרון אחר במקומו, שנתייחד מפה שחורה על ראש החתן והכלה, ולשבר הכוס אחר שבע ברכות. והביא דבריו מן בבית יוסף שם. ולדינא פסק מרן בשולחן ערוך אורח חיים (תקס סעיף ב), דבעת שהחתן נושא אשה, לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת התפילין, והוא מכלל הדברים לזכור את ירושלים. וכן פסק עוד בשולחן ערוך אבן העזר (סה סעיף ג). וכתב בשולחן גבוה (תקס ס"ק ה), דעכשיו אין נוהגים כן אלא לשבר את הכוס בשעת חופה. והביא דבריו הכף החיים (שם ס"ק כא). ומכל מקום רבים במרוקו נהגו כדעת מרן השולחן ערוך בזה, להניח אפר מקלה על ראש החתן, כמו שכתב בנתיבות המערב (מנהגי הנישואין אות כד). ובספר נהגו העם (מנהגי חתונה אות י) כתב, דבמקומם נהגו לעשות כן כליל שקודם החופה, שהיו באים אל בית החתן ושמים לו על מצחו אפר, והוא אומר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני.

ל) כן הנוסח שהובא בסידורי תפלת החודש ובית עובד, ובסידור אבותינו (עמוד 763). ובנתיבות המערב (מנהגי הנישואין אות מז) כתב, שכן הוא מנהגנו. והיינו דלא כנוסח שהדפיסו בסידורי עדות המזרח בשנים האחרונות: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני

נוהגין עכשיו לעשות חופה בלא יחוד, אין אנו מקפידין אם היא נדה אם לאו, ומכל מקום כשר הדבר שלא תכנס לחופה עד שתטהר. וביאור הדברים, דלדעת הרמב"ם שחופה היינו שהוא מתיחד עמה, והיא ראויה לביאה, בזה הוא קנאה ונהפכת לאשתו לכל דבר, ולפי זה אם היא נדה אסור לו להתיחד עמה והיא עדיין אינה אשתו. אך לדעת הר"ן אין היחוד קונה, ולכן אף אם היא נדה הרי היא אשתו, ומכל מקום עדיף שלא תנשא עד שתטהר. ומרן בשולחן ערוך אבן העזר (נה סעיף א) פסק כדעת הרמב"ם, דיחוד הוא הנקרא חופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום. וכן פסק עוד שם (סא סעיף א), דכיון שהכנים האיש ארוסתו לחופה, אף שלא נבעלה, הרי היא כאשתו לכל דבר, וגובה עיקר כתובתה ותוספת אם תתאלמן או תתגרש, כמה דברים אמורים, כשראויה לביאה, אבל אם היתה נדה, ואחר כך כנסה לחופה ונתיחד עמה, אינה כאשתו, אלא לכל הדברים היא עדיין כארוסה, מאחר שהיתה נדה, עכ"ל. ומיד אחר כן כתב מרן (שם סעיף ב), דכשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר. וכבר הקשה בשו"ת בית יהודה עיי"אש (ח"א סימן ג), דלכאורה הוי סתירה בדברי מרן שפסק בשתי מקומות כדברי הרמב"ם, דאם היא נדה וכנסה לחופה ונתיחד עמה אינה כאשתו והיא עדין כארוסה, ואילו בסמוך לזה פסק כלשון הר"ן כשר הדבר שלא תנשא עד שתטהר, שמשמע דבעיקר הדין אין קפידא אם תהיה נדה או לא. והניח קושיא זו בצריך עיון. ובשו"ת שמש ומגן (אהע"ו סימן ד"ה אמנם) כתב ליישב הדברים, דהמעין בדברי הרמב"ם יראה שאין כאן שום קושיא כלל, דהנה פסק הרמב"ם (שם הלכה ו), דהמארס את האשה וברך ברכת חתנים ולא נתיחד עמה בביתו, עדיין ארוסה היא, שאין ברכת חתנים

עושה הנישואין אלא כניסה לחופה, ולא תינשא נדה עד שתטהר, ואין מברכין לה ברכת חתנים עד שתטהר, ואם עבר ונשא וברך אינו חוזר ומברך, עכ"ד. ולכאורה דבריו צריכים ביאור כמה שכתב דלא תינשא עד שתטהר, שהרי כבר אמר זה לעיל מיניה (הלכה ב) שאם היתה נדה אף שנכנסה לחופה ונתיחד עמה לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין, ולמאי אצטרך לומר זה. גם מה שכתב דאין מברכין לה ברכת חתנים, הרי זה פשיטא, דאם לא תינשא ודאי שאין מקום לברכת חתנים. אלא יש לומר שכוונת הרמב"ם ברורה, דלא תימא דבאמת תשאר עדיין כארוסה אבל אנו יכולין לעשות חופה נדה ותשאר כארוסה עד שתטהר ותהיה מותרת לבעלה ואז יהיה לה דין נשואה לכל הענינים, לזה השמיענו הרמב"ם שלא תינשא נדה גם בכהאי גוונא עד שתטהר לגמרי, וכמו שכתב שם דכיון שאסור לו לבוא עליה ואפילו להתיחד עמה ממילא אין ראוי לעשות חופה כזו, ועוד השמיענו דאם עשו חופה כזו והם כבר בתוך החופה, אין לברך להם ברכת חתנים על חופה ממאה כיון שאינה ראויה לביאה ואסור לבוא עליה, ושוב סיים דעל כל פנים אם נעשה הכל בדיעבד, שכבר עשו חופה וברכו ברכת חתנים, ונתיחדו או לא נתיחדו, אף שעדיין היא כארוסה לכל הענינים אין לברך פעם שניה בזמן שתטהר, שאותה הברכה הראשונה מועילה להתירה לבעלה לזמן שתהיה ראויה לביאה, ואחר הביאה יהיה לה דין נשואה לכל הענינים. ובוה מיושב דברי מרן, דמה שכתב ולא תנשא עד שתטהר, לא מיירי לענין קנין דהרי ודאי היא כארוסה, אלא דעם כל זה גם בתנאי זה שתשאר כארוסה אין כשר הדבר עד שתטהר, ומה שמוכח בדיעבד הוי נישואין היינו לענין ברכה דוקא שאין צריך לחזור ולברך

ולא לענין קנין. ובוה מתורצת קושיית מהר"י עייאש ואין שום סתירה בדברי מרן, וכל מה שכתב היינו לדעת הרמב"ם, אלא דמה שנקמ לשון הר"ן כיון שלא רצה להאריך ולהביא כל דברי הרמב"ם דבדיעבד אין צריך לברך שנית, ועל כן הביא לשון הר"ן שמוכח מהם שבדיעבד אין צריכים לחזור ולברך, ובאמת דלא סבירא ליה למרן כדעת הר"ן אלא כרמב"ם. ומה שכתב הבאר הגולה (ס"ב ב) שדברי השולחן ערוך הם מדברי הר"ן הסובר דאין צריך יחוד, וגם המ"ז (ס"ז ז) פירש כדעתו, לא כיוונו יפה, דלדעתם הו' סתירה בדברי מרן. והב"ח (סימן סא) כתב, דמנהג שלנו גבי חופה הוא כדברי כולם מפני הספק, דכיום ששי בבוקר מכסין ראש הכלה בסודר, ולערב בעת קדושין וברכת חתנים פורסין יריעה על גבי כלונסאות ומעמידים שם החתן והכלה ומברכים ברכת אירוסין ונישואין, ואחר כך מוליכין אותם לביתם ואוכלים ביחד במקום צנוע וזהו עיקר החופה. ותמה על דבריו הרב שמש ומגן (שם), דלכאורה תמוה מה שכתב דנוהגים כדברי כולם מפני הספק, דהרי אם נעשה יחוד במקום צנוע כדברי הרמב"ם איזה ספק נשאר, והרי כל הפוסקים יודו דאם יעשה חופה כדעת הרמב"ם זה חופה לכולי עלמא, וסיים דעל כן דברי הב"ח אינם מוכרחים.

ובל מה שכתבנו עד כאן הוא ליישב דעת הרמב"ם והשולחן ערוך דיחוד עיקר, אבל מנהג הספרדים מעולם שלא לעשות חדר יחוד כלל, ולא נהגו בוה כדעת מרן השולחן ערוך. כן כתב בספר נהר פקוד (אבן העזר דף טז), שכל העם אשר בשער עדים שמעולם לא היתה כזאת ליחוד החתן והכלה בחדר צנוע, אפילו בערב שבת, ועל כרחין דהיינו טעמא משום דלית לו סברת האומרים חופה היינו יחוד. וכו

השער המלך בקונטרס חופת חתנים (סוף סימן ט) כתב, שלא ראה נוהגים בוה ליחוד החתן והכלה קודם שבת. ומנהג זה הוא עוד מזמן הר"ן כמבואר לעיל, שהעיד דנוהגין לעשות חופה בלי יחוד ואין מקפידין על חופת יחוד. וכן בספר ארץ חיים סתהון (סימן נה) הביא דברי הרב פרי האדמה שכתב, דנוהגים בארץ ישראל שהחתן מוליך בידו את האשה אל בית הנישואין יותר מהילוך ארבע אמות, ועל ידי זה קונה אותה בערב שבת, ומוכח מדבריו דאין מנהג יחוד בארץ ישראל. ובערוך השולחן (נה סעיף טו) כתב, שחופה היינו לשון כיסוי והבדל מאחרים, ובוה היא נשואה לגמרי, והביאה לא תעכב, והכל יודעים למה נכנסה לחופה, אך אין צריך עירי יחוד ועשרה אנשים לברכות נישואין, ושתיכף יבעול ומכוער הדבר, וכל מין חופה שנהגו לעשות זהו קנין הנישואין, כיון שכונתם לנישואין ולהיות מובדלים מאחרים, שעומדים שניהם במקום אחד לשם נישואין, כגון שהוא מכניסה לביתו ומתייחד עמה כמו שכתב הרמב"ם, ויראה לי שגם כוונת הרמב"ם שאינו יחוד גמור שיהיו שניהם בחדר אחד, אלא שיתייחדו להיות ביחד כאיש ואשתו, ועומדים זה אצל זה ומברכין להם שבע ברכות, ע"כ. וכן בשו"ת יביע אומר (ח"ה אהע"ז סימן ח) כתב, דהמנהג הפשוט אצל הספרדים שאין החתן והכלה מתייחדים אחר החופה, אלא רק לאחר סיום הסעודה בביתם, ושכן הנהיגו גדולי רבני ספרד, ואין לכן תורה מבני ספרד לשנות ממנהג אבותיו בוה. ובשו"ת שמש ומגן חלק א' (אהע"ז סימן ד) העלה, דמנהגו שעושים פריסת סדין על גבי כלונסאות הוא חופה, ומבואר מדברי כמה וכמה פוסקים ראשונים ואחרונים המעידים על המנהג שפריסת סדין היא חופה, ואף דבכל מקום אזלינו בתר הוראות מרן. מכל מקום

שבעת ימי המשתה

לב. אין החתן אומר בימים אלו וידוי ונפילת אפים, בין בשחרית ובין במנחה, וכן כשהוא מתפלל בבית הכנסת עם הציבור כל הקהל אינם אומרים וידוי ונפילת אפים בכל שבעת ימי המשתה. וכן אין אומרים בית יעקב ושיר של יום אלא מזמור "למנצח על שושנים".

מקור אבות

מרבני פאם הקדמונים לפני למעלה משלש מאות שנה, וחתומים עליה מוהר"ר יהודה בן עמר ומוהר"ר שמואל הצרפתי ומוהר"ר אברהם אבן דנאן ומוהר"ר יעקב אבן צור. ותשובה זו הובאה אף בשו"ת משפט וצדקה ביעקב (ח"ב סימן קפז), ובספר נופת צופים (אהע"ז סימן יא), דאין סוברים כדעת הרמב"ם שחופה היינו יחוד. וכן בתועפות ראם (סימן קלח) העלה למסקנה דהמנהג עכשיו פשוט לקרות חופה מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה על גבי כלונסאות ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים ומקדשה שם ומברכים שם ברכת אירוסין ונישואין, ואין צריך יחוד. ובנחלת אבות (מנהגי הנישואין אות כח) כתב, שאף בלוב לא נהגו לעשות חדר יחוד בסיום החופה, ושכן הוא רק מנהג בני אשכנז. **לב**) איתא במועד קטן (דף ו:), חתן שנולד בו נגע נותנים לו שבעת ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו, וכן ברגל נותנים לו שבעת ימי הרגל. והרמב"ם (פ"א מהלכות אבל ה"א) כתב, דמשה רבינו תיקן להם לישראל שבעת ימי אבלות ושבעת ימי המשתה. והוא על פי דברי הירושלמי (פרק קמא דכתובות). ומבואר דימים אלו הם כיום טוב בעבור החתן. ופסק מרן בשולחן ערוך אורח חיים (קלא בעיף ד), דנהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן, ולא בבית הכנסת ביום מילה, ולא כשיש שם חתן. ובמשנה ברורה (פ"ק כג) כתב, דאין אומרים תחנון כשיש שם חתן, משום דמצוה לשמוח

המנהג בזה הוא דלא כדבריו כמו כמה דברים שאין אנו הולכים בהם אחריו ונשארו במנהגם שהיו קודם קבלת הוראות מרן. וכן חזר וכתב בשמש ומגן חלק ב' (אהע"ז סימן כא אות א), דמנהג הספרדים שאין צריך יחוד לא בתחילה ולא בסוף, ורק פריסת החופה או הטלית שעושין מקרי חופה. ובחלק ג' (יו"ד סימן מט אות ה) העיר על מי שכתב שיחוד הוא הנקרא חופה וזה נקרא נישואין, דהרי מנהג הספרדים לעשות חופה בלא יחוד, וכן המנהג שלנו שאין עושים חדר יחוד, ומיוסד על פי תשובת רבותינו הקדמונים שכולם העידו על המנהג שרוב חופות נעשות בערב שבת ולעולם אין מתייחדין עד הלילה, ולדברי הרמב"ם הוא כקונה קנין בשבת, אלא ודאי דסבירא להו כהתוספות והרא"ש שמקום ישיבת החתן והכלה באפריון הוא חופה, וגם בירושלים מעולם לא היתה כזאת ליחד החתן והכלה בחדר צנוע אפילו בערב שבת, ועל כרחק דהיינו מעמא משום דלית לן סברת האומרים דחופה היינו יחוד, ע"כ. וכן בספר כרם חמר (אהע"ז סימן צד) כתב להוכיח שהמנהג דלא כדעת הרמב"ם והשולחן ערוך, ממה שרוב החופות נעשות בערב שבת ולעולם אין מתייחדים החתן והכלה עד הלילה, ולדבריהם הוא כקונה קנין בשבת, אלא ודאי דסוברים כאותם ראשונים שמקום ישיבת החתן והכלה באפריון הוא חופה, ובמקורותיו שם הביא שהדברים עתיקים מאוד, והיא תשובה קדומה

שו"ת מאמר מרדכי (אליהו) כרך ב אבן העזר סימן ו

בענין שבע ברכות

ט"ו בשבט תדש"ן

לכבוד הבחור החשוב היקר מתלמידי ישיבת "תורה והוראה", ה"ה י. ע. הי"ו. השלום והברכה,

מתוך השאלות ניכר שיגע אתה בתורה - ואשריך, ויהי רצון שתעלה במעלות התורה מעלה מעלה.

ועתה לשאלה הא' ששאלת והיא, כיצד מותר לברך שבע ברכות אחר הסעודה בליל א' לפני יחוד בפועל, הרי היא כארוסה.

ושאלתך נבעה מפני שחשבת שעיקר הטעם מה שאנו הספרדים לא נוהגים ביחוד מיד אחר החופה, מפני שאנו סומכים על היחוד שנעשה בסוף הערב כשהולכים לביתם, ומדין אנן סהדי, כי הרי אין שם עדים בפועל. וזה אינו רק מטעם זה. אלא הטעם הוא כמו שהביא בשער המפקדא (ח"ב הל' קידושין בנהר פקוד בעמוד ט"ז ע"ב, י"ז, י"ח) שעיקר הטעם הוא שנהגו כסברות אחרות המובאות בשו"ע וברמ"א (אבה"ע סי' נ"ה סעי' א'). ועיין בישכיל עבדי (ח"ז סי' י').

ולפיכך צריכים להקפיד שתהא פרוכת פרוסה מעליהם, וכן לפרוס טלית, ואם אפשר להושיבם תחת חופה כזו לבדם תבוא עליהם ברכה, כי להרבה פוסקים יחוד של בחור ובחורה אין צורך בראוי לביאה, משא"כ ביחוד של אלמנה וגרושה שצריך להיות ראוי לביאה. ועיין שם. ועיין בארץ חיים (אה"ע סי' נ"ה סעי' א') שהאריך בזה, עיי"ש. ולפיכך אפשר לברך שבע ברכות בסעודה ראשונה, ואע"פ שאין שם פנים חדשות, וה"ה לנשואה.

ובענין ברכת שבע ברכות בתוך שבעת ימי חופה, שלצערנו, כיום מטלטלים את החתן והכלה מבית לבית, מחבר לחבר וכו', אולם אם עושים זאת לשמחת חתן וכלה, תבוא עליהם ברכה. אומנם זו שמחה, אך לא שמחת חתן וכלה שקבעו חז"ל וכפסק מר"ן (אבה"ע סי' ס"ב סעי' ה', י'), וגם הרמ"א לא חלק ע"ז, רק הט"ז (ס"ק ז') הביא סברות אחרות ואין לנו להתחכם ולאפשר לברך ברכות לבטלה שלדעת הרמב"ם זה חמור מאוד. וע"כ אין לברך אלא בבית החתן או במקום שקבוע לאכול שם, או לפחות קבוע לשינה שם. וביום האחרון או ביום שבת שכל המשפחה נמצאים ביחד לסעודה ולעליה לתורה, אפשר לברך. וכן אפשר בשעת הדחק להביא אשכנזי שיברך, והוא שאכל שם, ואם לא, אין לברך אפי' ברכת אשר בראד.

ויהי רצון שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה, בברכה וכל טוב.

מרדכי אליהו ראשון לציון הרב הראשי לישראל

שו"ת בית נאמן חלק א אבן העזר סימן ג אות לה

ברכת ה' חלק ד עמ' שלה (קישור)

ברכת פרק ד ה' שלה

אין צריך לברך אותן סמוך ממש לייחוד מפני שלא נתקנו על הייחוד, אלא נתקנו כדי לתת שבח והודאה לה' על יצירת האדם וזיווגו.¹⁸⁷

מ ק ו ר ה ב ר ה

אותן קודם חופה למאן דאמר דחופה אינה יחוד אלא פריסת יריעה וכלונסאות. ע"ש. ולפי"ז גם למאן דאמר דחופה פירושה יחוד וצריך לברך קודם יחוד מפני שאסור להתייחד בלי ברכה כמ"ש בהערה הקודמת, מ"מ אין צריך לסמוך את הברכות לייחוד, רק צריך להקפיד לברכן קודם הייחוד כדי שלא יתייחדו בלי ברכה. וכן מנהג הספרדים שאין מייחדים את החתן והכלה מיד לאחר שבע ברכות. ויש שסבורים שאין מנהגנו עולה יפה לדעת הרמב"ם והרא"ש ומרן שסוברים שחופה פירושה יחוד. וטעות בידם שבאמת כך היה המנהג בכל תפוצות ישראל כבר בזמן רבותינו הראשונים שלא היו החתן והכלה מתייחדים אחר שבע ברכות לפני הסעודה, אלא בלילה אחר גמר הסעודה. שהרי מצאנו לרבותינו הראשונים שהזהירו שצריך לייחד את החתן והכלה לפני הלילה כנשואי אלמנה שנערכו בערב שבת, ויש שהזהירו גם בנשואי בתולה שנערכו בערב שבת, והטעם באלו משום שאסור להכנס לחופה בשבת כיון שע"י החופה הבעל זוכה באשה במציאתה ומעשי ידיה והו"ל כקונה קנין בשבת. וכמבואר בתוס' יומא (יג: ד"ה לחדא, ובספר תשב"ץ קטן לתלמיד מהר"ם (סימן תנב), ובפסקי הרא"ש (פ"ק דכתובות סימן ג), ובטושי"ע אה"ע (סימן סד סעיף ה), ובשו"ת משאת בנימין (סימן צ), ובשו"ת הרדב"ז ח"ג (סימן תצו), ובשכנה"ג או"ח (סימן שלט בהגהב"י אות י), ובשער המלך (פ"י מהלי אישות, בקונטרס חופת חתנים סוף אות ט). וגם בנשואין אלו לא הצריכו שיהיה יחוד סמוך לשבע ברכות וקודם הסעודה רק שיהיה "קודם

ומבואר שצריך לברך שבע ברכות קודם שיתייחדו החתן והכלה. וכ"כ הרמב"ם (פ"י מהלי אישות ה' ג) וז"ל: וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן "קודם הנישואין". עכ"ל. ולעיל בה' א כתב הרמב"ם וז"ל: הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה וכו' עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו "וייחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום". עכ"ל. ויוצא איפוא שצריך לברך שבע ברכות קודם הייחוד, והיינו משום שאסור להתייחד עם הכלה בלא שבע ברכות. וכ"כ הרמב"ן בחידושו (פסחים ז: וז"ל: והרי משה ז"ל אמר [שמברכין שבע ברכות] קודם הנישואין. וכן דעתי נוטה, שהרי חופה ייחוד הוא, ובעיני ראויה לביאה, והרי כלה בלא ברכה אסורה היא לבעלה. ולא מפני שהיא בכלל מה שאמרו כל המצוות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן שהרי אלו ברכות שבח הן. עכ"ל. וכ"כ רבנו דוד בונפיד בחידושו (שם) וז"ל: והרמב"ם ז"ל כתב שקודם החופה מברכין, ושמא דעתו מפני שאמרו כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, והחופה שהיא ייחוד אין מתירין אותה קודם ברכה. עכ"ל. וכ"כ הר"ן בהלכות (שם) והביאו מרן בב"י אה"ע (סימן סב). וכ"פ מרן בש"ע (שם סעיף א).

187) בן מתבאר מ"ש הרמב"ן ורבנו דוד בונפיד ומהר"ם חלאוה והמאירי והר"ן (פסחים ז). ששבע ברכות של נישואין אינן ברכות המצוה אלא ברכות השבח, ולכן אין צריך לברך

ברכת פרק ד ה' שלז

סב. אלו הן שבע ברכות שמברכים בנישואין: א. ברכת בורא פרי הגפן על כוס יין או ברכת שהכל על כוס שכר.¹⁸⁸ ב. ברכת שהכל ברא לכבודו. ג. ברכת יוצר האדם. ד. ברכת אשר יצר את האדם בצלמו. ה. ברכת שוש תשיש. ו. ברכת שמח תשמח. ז. ברכת אשר ברא.¹⁸⁹ נוסח ברכות אלו ידוע ומפורסם, ונדפס בכל סידור.

סג. אם אין יין ולא שכר אין מברכים את שאר הברכות.¹⁹⁰

מ ק ו ר ה ב ר ה

מונין שבעת ימי החופה, כי החופה היא מקום יחוד החתן והכלה ומשעת ברכה שהותרו להתייחד מתחילים שבעת ימי המשתה". ומבואר שימי המשתה מתחילים משעה שברכו שבע ברכות אפ"י שלא התייחדו עדיין כיון שהותרו להתייחד. וע"פ האמור אתי שפיר טפי מ"ש הרמב"ם והש"ע הנ"ל שהמארס את האשה וברכו ברכת חתנים ולא נתייחד עמה בביתו עדיין ארוסה היא, שאין ברכת חתנים עושה הנשואין אלא האירוסין. עכ"ל. ואם שבע ברכות חתנים אינם נחשבים אפ"י כתחילת נשואין א"כ מהיכי תיתי לחשוב שעושים נשואין, ומאי קמ"ל, פשיטא דברכות אינן נשואין. אבל לפי האמור שהועילו הברכות להחשב כתחילת נשואין לענין שיהיה מותר לו להתייחד עמה אח"כ, ומברכים בסעודה שאחריהם שבע ברכות, א"כ סד"א שנחשבים נשואין ממש, קמ"ל דעדיין נחשבת כארוסה לענין חיובי ממון שביניהם.

188) ש"ע אה"ע (סימן סב סעיף א).

189) גמ' כתובות (ח.), הרמב"ם (פ"י מהל' אישות הל' ג) טור אה"ע (סימן סב).

190) ע"פ מ"ש הרא"ש (פ"ק דכתובות סימן טז) בשם רבנו נסים גאון וז"ל: והורה רבנו נסים

שבע ברכות בסעודה והרי עדיין לא נכנסו לחופה לדעת הסוברים שחופה פירושה יחוד. ואע"פ שברכו שבע ברכות, מ"מ אין הברכות עושות הנשואין אלא החופה וכמ"ש הרמב"ם (פ"י מהל' אישות הל' ו) שהמארס את האשה ובירך ברכת חתנים ולא נתייחד עמה בביתו, עדיין ארוסה היא שאין ברכת חתנים עושה הנשואין אלא כניסה לחופה. עכ"ל. וכ"פ מרן בש"ע אה"ע (סימן נה סעיף ב). ונמצא שעדיין אין כאן נשואין רק אירוסין, ואין מברכים שבע ברכות בסעודת אירוסין רק בסעודת נשואין כמבואר בגמ' כתובות (ז:). הא לא קשיא, שאע"פ שבע ברכות אינן עושים נשואין מ"מ כשמברכים אותם על דעת שיתייחדו החתן והכלה לשם נשואין, הועילו עכ"פ להתיר לחתן להתייחד עם הכלה ולבוא עליה, דכלה בלא שבע ברכות אסורה לבעלה כנדה כמ"ש בריש מסכת כלה ובפרש"י (כתובות ז:). ובב"י אה"ע (סימן נה). וא"כ לאחר שברכו שבע ברכות יש כאן "תחילת נשואין" ושפיר נחשבת הסעודה סעודת נשואין אע"פ שעדיין לא נכנסו לחופה ולא נתייחדו. לפיכך, מברכים שבע ברכות בסעודה זאת. ואינה דומה לסעודת אירוסין שעדיין לא נעשה כלום מהנשואין רק אירוסין בלבד, ועדיין אסורים להתייחד. וכן מתבאר להדיא ממ"ש הרא"ש בתשובה (כלל כו דין ב) וז"ל: "שמשעת הברכה

עלי הדס עמ' 753 (קישור)

וכידוע שלא נהגו כלל שהחתן מתייחד עם כלתו סמוך לחופה, אלא לאחר הסעודה בלבד. וכמו שהעיד הגר"מ מאוזן באור תורה (שבט תש"ן עמ' שח), והוסיף שכן כתב הר"ן ריש כתובות. וכבר האריכו בזה הפוסקים, וביארו את זה בכמה אופנים, אי משום דסמכינן שעיקר החופה אינה היחוד אלא פרישת הטלית מעל החתן והכלה, אי משום שברכות הנישואין אינן כשאר ברכות המצוות ולא בעינן עובר לעשייתן, ועוד טעמים. עיין שער המפקד (ח"ב אה"ע דף יז ע"א), ישכיל עבדי (ח"ז סי' י), שמש ומגן (ח"א אה"ע סי' ד), יביע אומר (ח"ה סי' ח), ואוצר הפוסקים (סי' נה ס"א ס"ק כ אות א-ב). [הערת הגאון רבי מאיר יששכר מזוז שליט"א: יש כמה וכמה נפ"מ להלכה, אם עבדינן כדעת מרן הב"י שהיחוד הוא החופה או פרישת הטלית].

החולקים \ הפחות קיצוניים

אור תורה - תשס"ט - תק, עמ' תקעג (קישור)

[מכתב ח"י] עוד בענין חדר יחוד

ראה ראיתי מ"ש ה"כ בירחונכם (אדר תשס"ט עמוד תצט) בשם ראש ישיבת פורת יוסף הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל להוכיח מדברי התוס' קידושין (יב: ד"ה משום פריצותא) שמנהגם של אחינו האשכנזים שנהגו לעשות חדר יחוד לאחר סיום שבע ברכות של הנשואין הוא מנהג מכוער, דהנה התוס' כתבו שם לבאר הטעם דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה, משום שיש בזה פריצותא, לפי שצריך או עדי ביאה או עדי יחוד, ודבר מכוער שמעמיד עדים על כך. ע"כ.

אולם במחילה מכת"ר אם יצאו דברים אלו מפי מרן ראש הישיבה זצ"ל אין לזה הבנה. דהגמ' והתוס' מיירי בעדי קידושי ביאה, והוא באמת דבר מכוער, ולא מיירי על יחוד שנהג בזמננו שאינו לשם ביאה. ופשוט. ומ"ש התוס' עדי יחוד, הכוונה היא על עדי יחוד שמתיחדים לצורך ביאה. ומ"ש עדי ביאה היינו עדים על הביאה עצמה, והוא כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה בריש מס' קידושין שקידושי ביאה הוא שיבא עליה בפני שני עדים לשם קידושין.

וגם מ"ש בספר ילקוט יוסף (מהדורא קמא שנת תשל"א עמוד קנט) שמנהג הספרדים שלא מתייחדים לאחר סיום שבע ברכות של הנישואין הוא הנכון והישר, והמערער ע"ז משתקין אותו בנזיפה, כי אדרבה ישנם אחרונים שכתבו שמנהג מכוער הוא ליחד החתן והכלה מיד עם גמר הברכות. עכת"ד. הנה בשו"ת יביע אומר ח"ה (חלק אה"ע סי' ח') שהוא מקור לדין זה, לא הובא שום פוסק שכתב על יחוד הנהוג היום אצל אחינו האשכנזים שיש בו כיעור, ומה שציין שם בילקוט יוסף לספר ערוך השלחן וסי' נה סעיף טו, התם מיירי בעדי יחוד לצורך ביאה ממש, ולא מיירי על יחוד הנהוג היום, ואדרבה המעיין שם בספר ערוך השלחן יראה דאיהו מצריך לעשות חדר יחוד. וכן העתיק דבריו בשו"ת יביע אומר (שם בסוף הסי'). ואף על יחוד לצורך ביאה הנעשה בסוף הלילה כתב מו"ר דמ"מ הנהגים להזמין עדים לכך יש להם על מה שיסמוכו. וגם בסיכום ההלכות שבסוף הספר כתב מו"ר בזה"ל: האריך ליישב המנהג שלנו שאין מייחדין את החתן עם הכלה מיד לאחר שבע ברכות וכו'. ע"כ. ומבואר מזה שכל תשובתו של מו"ר אינה אלא ליישב את המנהג דלא מחמירין ביה, אך לא כתב שיש איסור לנהוג כן. עיין ודו"ק.

ושוב ראיתי להגאון הנאמ"ן בירחון אור תורה (אייר תשמ"ג סי' פג עמוד רכו) שתפס בזה על הרב ילקוט יוסף הנ"ל, שאין ראה מדברי הערוך השלחן לנ"ד, דאיהו מיירי ביחוד

לצורך ביאה ממש. וע"ע מ"ש בזה בספר תורת הישיבה (פרק כב הלכה יא). ודו"ק. וכמובן שאין צורך לשנות ממנהג אבותינו, וכ"כ שם הגאון הנאמ"ן שאין לשנות ממנהג אבותינו, אולם לבוא ולומר דמאן דעביד יחוד לאחר סיום שבע ברכות של הנשואין, כפי שנהוג אצל אחינו האשכנזים הוא דבר מכוער, דבר זה לא ראינו כתוב בשום פוסק⁷, ואף מו"ר לא עלתה על דעתו דברים אלו. ויש עוד להאריך בדבר זה ואין כאן מקום. וזמ"ש בזה בספר עין יצחק ח"א עמודים רכט-רל, י"ל).

[מכתב י"ט] עוד בענין שמן זית האם מזיק או מועיל

בס"ד. עש"ק תרומה התשס"ט.
ראיתי בחוברת אור תורה כסלו תשס"ט (ס' ל"ג, עמוד רמ"ז) מה שהקשה ר' אליעזר לרנר הי"ו ע"ד הגמ' בברכות (דף ל"ה ע"ב) ששמן זית מזיק ולכן אין מברכים עליו בפנ"ע. דהלא היום ידוע ומפורסם ששמן זית בריא מאד. עכ"ד. והנה כבר בחדשים הקודמים (שבט - אדר תשס"ט) הביאו הכותבים דעת הראשונים שפירשו שהאדם הוא מזיק ומשחית את השמן ולא שהשמן מזיק לאדם. ע"ע. אלא שפירוש זה אינו מיישב דעת מרן הש"ע ודעימיה. ופירושו של מו"ר ועט"ר מר דודי מרן ראש הישיבה שליט"א (בקונטרס מאמר אסתר - זכרון להולכים שבסו"ס ויען שמואל התשס"א עמ' כ"א) שהשמן עלול לחזור לגרון ולגרום למחנק ואם ישתה בלילה עלול להסתכן ב"מ. ע"כ. והרב העורך נר"ץ בגליון חודש כסלו יצא לחלק בין שתיה מרובה שבה דיברו חז"ל שם שהיא מזקת, לבין מעט שמן שאינו מזיק, אלא אדרבא בריא הוא. עכ"ד. ולפ"ד יש לברך על מעט שמן, וק' דא"כ למה לא תירצו בגמ' הכא במאי עסקינן במעט. וכן הקשה מרן מופה"ד הראש"ל שליט"א בחזון עובדיה ברכות ועמ' קכ"ז) ע"ש. והרב העורך במכתבו אלי ומיום ד' בשבט התשס"ט (העירני דקושיא זו קשיא לכאורה גם אליבא דמו"ר נר"ו שהבאנו פירושו לעיל דאמאי לא משני הגמ' לקושיית אוזוקי קא מזיק ליה דעל השתיה ביום קאמר רב יהודה שמברכין עליו בפה"ע ואילו בלילה אה"נ שאינו מברך. עכ"ד נר"ו.

ולענ"ד נראה דמו"ר נר"ו דקדק בלשונו וכתב לפני כן: "שביום לא נורא, כי אם אדם מרגיש מחנק ישתה כוס מים ויעבור לו". עכד"ק. דהיינו שהשמן מזיק בין ביום ובין בלילה אלא שביום ניתן להנצל מהמחנק. וע"ד הנ"ל יש להעיר ע"ד ידי"ן ר' אביאל בוארון הי"ו (בחוברת אדר סימן ס"ד מכתב ד') שחילק בין השמנים של ימינו שהם מזוקקים לזמן הגמ' שלא היו מזוקקים את השמן ולכן בזמנם השמן היה מזיק. ע"כ. וא"כ הדק"ל דבזמננו צריך לברך על השמן כמות שהוא. ובפרט שלא רק בזמננו אמרו שהשמן זית הוא דבר בריא ומחזק אלא גם בדורות הקודמים שלא זקקו, וכמפורסם.

בברכה רבה
יהונתן שלמה מאזוז בני ברק.

7. א"ה עיין בשו"ת שואל ונשאל ח"א אה"ע (ס' ל"ז) שכתב טעם לחנהג ג'רבא שאין מגלים פני הכלה (ומקורו בשו"ת הרשב"א הובא בב"י אה"ע ס' ל"א ופסקו מור"ם בהגה שם טעניף ב') שמא יבא החתן או לידי הרהור בשעת החופה כיון שאינו בא עליה רק אחרי כמה שעות ע"ש. וכ"ש במנהג היחוד שבא לידי הרהור שפי. וכן הראוני בס' חמדת ימים שכתב כעין זה וכעת אינו בידי. ובס' מנהגי מהרי"ל הלכות נישואין (בני ברק התשי"ט עמוד קכו) כתב וז"ל: מנהג שאחר הברכה אוכלין חזן וכלה יחד ביצה ותרגולת והיה מנהג קדמונים לייחדם בחדר אחד בזמן אותה הסעודה ויצאו כל העם ועושיין זה כדי שיהא לבו גס בה ואין שם רק אשה אחת מקרוביה המשרתת להם ואח"כ נכנסים כל הקרובים וכו'. ע"כ. הרי שמהרי"ל אבי כל מנהגי אשכנז מעיד שלא היה יחוד ממש אלא אשה אחת משרתת אותם. ומה שנוהגים האשכנזים היום ביחוד ממש לפי שבימי קדם היו נוהגים לעשות נישואין בערב שבת (וכמ"ש בשו"ת מהרי"י הלוי ריש סי' פ"ב ועוד) ואז יש לעשות ייחוד מבעוד יום שלא ייראה כקונה קנין בשבת (וכמ"ש בשו"ת משאת בנימין סי' צ' הו"ד בשו"ת יביע אומר ח"ה אה"ע סי' ס' אות ג'). ומזה נשתרבה המנהג לעשות יחוד גם בחול שלא כדין. **נאמ"ן ס"ט.**

שו"ת ברכת יהודה חלק ה אבן העזר סימן ז ([קישור](#))

שאנחנו לא נהגנו במרובע, רק בעגול מבית ומבחוץ ומכסף ועליו חרות אות ה', וכפשט לשון מרן הבן איש חי. ע"כ. וע"ע בספר עלי שיי"ח (עמוד רסג שאלה טו) שנשאל הגר"ח קנייבסקי שליט"א דהאם יש ענין לקדש בטבעת מרובעת מבחוץ ועגולה מבפנים. והשיב שלא נהגו אצלנו. והרה"ג רבי נתן בן סניור בקונ' נר ציון על הלכות חופה (עמודים יד-טו) כתב בשם רבי מרדכי שרעבי זצ"ל שהקפיד שיעשו טבעת עגולה ולא מרובעת. ע"ש. גם הרה"ג רבי יעקב פרץ שליט"א בספרו אמת ליעקב צייר על כריכת הספר טבעת עגולה. עיין ודו"ק.

מסקנא דמילתא: יש נוהגים לקדש בטבעת של כסף עגולה מבפנים ומרובע מבחוץ, ואומרים שזהו סגולה נפלאה שתוליד לו בנים, אולם יש מפקפקים בזה, דכיון שטבעת זו אינה נוחה ללבישה, אין לאשה הנאה בה אפילו של שו"פ. לפיכך נראה לפענ"ד דשב ואל תעשה עדיף, וכן היה המנהג מקדמת דנא, וכפי שנהגו אבותינו ואבות אבותינו. ואין לשנות.

בברכה

יהודה ברכה

סימן ז

בענין חדר יחוד שנוהגים אחינו האשכנזים

(שייך לאה"ע סי' נה וסי' סא)

שאלה: הלומד בישיבה אשכנזית ונאלץ לעשות חדר יחוד, כדי שלא לשנות ממנהג רבותיו וחבריו, וכיו"ב, האם יש למחות בידו.

כמאן נקטינן בענין מהות החופה

תשובה: (א) נודע בשערים המצויינם בהלכה מחלוקת הפוסקים מהי חופה, הביאם הב"י באה"ע (סי' סא). ומרן בשו"ע (סי' נה סעיף א) כתב וז"ל הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים וכו', עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו, ויחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום. והרמ"א בהגה כתב וז"ל וי"א דחופה אינו יחוד, אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נישואין, וי"א שהחופה היא שפורטין סודר על ראשה בשעת הברכה, וי"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא, ואלמנה משנתיהודו. והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסין

יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסין תחתיה החתן והכלה ברבים ומקדשה שם, ומברכין שם ברכת ארוסין ונישואין, ואח"כ מוליכים אותם לבתיהם, ואוכלין ביחד במקום צנוע, וזה החופה הנוהגת עכשיו. עכ"ל. וחכמי הספרדים כתבו שהחופה היא פריסת הטלית, זה יצא ראשונה הגאון רבי רפאל מילדולה זצ"ל בספר חופת חתנים (סי' ו סעיף ו) וז"ל, ומיד פורסים הטלית שבו מעוטף החתן משעת האירוסין על ראשו ועל ראש כלתו, ועומדין שניהם תחתיו בעוד שמברכין ברכות נישואין, וזאת היא החופה, שחופה לשון חפייה, דהיינו שמתייחדים שם וכו'. עכ"ל. וכ"כ הרב בית עובד (דף קצח ע"ב הלכה ג) פריסת הטלית היא החופה. ע"כ. וכ"כ בספר ארץ חיים חאה"ע (סי' נה סעיף א) בשם הגר"י עטייה בספר רוב דגן בקו' אות לטובה (סי' כב), ושכ"נ קצת מהרב פרי הארץ. ע"ש. וכ"כ בספר בא"ח (פרשת שופטים הלכה יב) דבעה"ק ירושלים תוב"ב המנהג לפרוס הטלית, וזהו חופה דידהו, ופה עירנו בגדאד יע"א המנהג לעשות וילון וכו'. ע"ש. ובספר יפה ללב (ח"ד סי' נה סק"ב) כתב שהמנהג פשוט עכשיו שהחופה הוא מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה ע"ג כלונסאות. ע"ש. וע"ע בספר שער המפקד (ח"ב דף יז ע"ב) שכתב דלית לן סברת האומרים דחופה היינו יחוד. ע"ש. וכ"כ בספר טהרת המים (מע' כ סוף אות מ). ע"ש. וכ"כ בשו"ת כרם חמר (חאה"ע סי' צד), הובא בשו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע סי' ח סק"ג). וכן מוכח מספר שער המלך בפ"י מהלכות אישות (קונ' חופת חתנים סוף סעיף ט) שכך הוא המנהג. (אע"פ דאיהו כתב דראוי לנהוג כדעת מרן השו"ע. מ"מ לא כתבו כי אם בלשון של זהירות. עיין ודו"ק). וע"ע מ"ש בזה בספר נתיבי עם (חאה"ע סי' נה). ודו"ק. הרי לפנינו חבל נביאים המעידים שמנהגנו הוא דלא כמרן ז"ל דס"ל דהחופה הוא היחוד. ואע"פ שראיתי בשו"ת יבי"א (שם סק"ד) שכתב דאין ראיה מהפוסקים הנ"ל דכתבו דחופה היינו פריסת הטלית, דאין זה מכריע נגד פסק מרן, כי י"ל דאה"נ שעושים כן לצאת יד"ח כל הסברות, כמ"ש הב"ח (ר"ס סא). ע"ש. ולפ"ז צ"ל שכן הוא כונתו במ"ש שם בס"ז סק"א דלהנך פוסקים דס"ל דחופה היינו פריסת הטלית, עולה להם יום אחד לשבע ברכות, אע"פ שהיחוד נעשה רק בלילה. ע"ש. היינו דחששו לדעה זו, אך לעולם ס"ל דבענין יחוד ג"כ. במחכ"ת לפענ"ד נראה דהפשט לא יופשט, דממה שכתבו הפוסקים הנ"ל דזוהי החופה הנהוגה בינינו, משמע דתפסו עיקר שכן הוא החופה בין לקולא ובין לחומרא. וכן מפורש בספר חוקי הנשים (פרק כה) להגרי"ח זצ"ל דלאחר שכתב כדבריו בספר בא"ח הנ"ל, כתב שזו נקראת חופה, ומשעשו החופה עם שבע ברכות, חל עליהם דין נישואין המפורשים בהלכה,

עליה ועליו, מצד הירושה והפרנסה, ועוד ועוד דינים רבים. ע"כ. וכן ראיתי להגר"ש משאש זצ"ל שכתב בשו"ת תבואות שמש (חאה"ע סי' קמו) להוכיח שהחופה דידן אינה כדעת מרן, וציין שם לכמה פוסקים שכתבו כן, ושנה פרקו בספרו שמש ומגן (ח"א חאה"ע סי' ד),

ושם תפס בזה על מ"ש בשו"ת יבי"א הנ"ל. ע"ש. ומבואר שם מדבריו שהוא מנהג קדום לפני התפשטות הוראות מרן. וכ"כ עוד בחלק ג (חאה"ע סי' סז). וע"ע מ"ש בזה בסמוך בשם הרבנים ישכיל עבדי ועמק יהושע.¹

1. ישוב למה שנהגו לברך שבע ברכות פעמיים (דהיינו מה שמברכים שוב בסוף הסעודה הנערבת לאחר החופה), לפני שמביא את אשתו לביתו.

הנה בשו"ת יבי"א (ח"א חאה"ע סי' ח) כתב שהעיקר להלכה כדעת הרמב"ם ומרן השו"ע דהחופה היינו היחוד הנעשה בסוף הלילה שלוקחה לביתו. אולם לפ"ז צ"ע מנהגו שנהגו לברך פעמיים שבע ברכות קודם היחוד, דמאחר ועדיין אינה נשואה, אי"כ היאך אפשר לברך ב' פעמים, וכן הקשה בספר המקנה לגבי מנהגם באלמנה. הובא בשו"ת יבי"א (שם סק"ב), וכן העיר הרה"ג רבי אבנר קבץ שליט"א בספר צבא מרום (חאה"ע סי' נה).

בירחון אור תורה (אייר תשמ"ו עמוד שצד). והנאני. [א"ה. לאחר זמן מן השמים אנהרניהו לעינין למ"ש בשו"ת הרא"ש (כלל כו אות ב) וז"ל, דע כי משעת הברכה מונין שבעה ימי החופה, כי החופה היא מקום יחוד חתן וכלה, ומשעת הברכה שהותר להתיחד מתחילין ז' ימי החופה, הן בעיר שנעשית שם הברכה, הן בעיר אחרת. ע"ש. והביאו להלכה הרמ"א באה"ע (סי' סב סעיף ו) בזה"ל, ואלו ז' ימים מתחילין מיד "לאחר ז' ברכות" שכירך בראשונה. עכ"ל. (וע"ע מ"ש בזה לקמן בסי' ח). ומסתמות הדברים נראה שמונים את ז' ימי המשתה לברכת חתנים לאחר סיום ז' ברכות הנאמרים לאחר קריאת הכתובה, בין אם התיחדו החתן והכלה לאחר מכן, ובין אם לא התיחדו. וחזינון מזה ששבעת ימי המשתה, ובכלל זה אמירת שבע ברכות, אינם קשורים כלל ועיקר לענין אם היא נחשבת לנשואה או לאו].

אולם לפי מ"ש בשם רבותינו הספרדים דהחופה היא פריסת הטלית, ניחא מנהגנו. וכן ראיתי בספר עמודי שש (כתובות, ד"ב ע"א ד"ה במהר"ם שיק) שכתב דע"כ צ"ל דאנן ס"ל דפריסת הסודר על ראשם היא עיקר החופה, דאל"כ היאך מברכים ז"ב פעם ב' לאחר הסעודה בחתונה הא עדיין לא עשו נשואין, והוי אירוסין בעלמא, וסברא זו כתבה המקנה בקו"א (ריש סי' סב). ע"כ. וכ"כ מר אביו בשו"ת קול אליהו (ח"א חאה"ע סי' ב). אולם מ"ש שם דלפ"ז חייבות הכלות לכסות ראשם מיד לאחר הקידושין, וע"כ יש להורות להם ללבוש פאה בחתונה, ושכן הורה הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, ודלא כמ"ש בשו"ת יחוד" (ח"ה סי' סב) להקל בזה. ובפרט ש"א שגם ארוסה חייבת לכסות ראשה, וא"כ יש בזה ס"ס להחמיר. ע"כ. הנה לפי מ"ש בפנים אין זה מוכרח. [ומקורו נדפס שו"ת מאמר מרדכי חלק ב לראש"ל הגר"מ אליהו ז"ל, ושם כתב בסי' ו דמזה שאנו נוהגים לברך שבע ברכות פעמיים לפני שמביא את אשתו לביתו, ש"מ דנקטינן עיקר כדעת הסוברים שהחופה היא פריסת טלית. ע"ש. וכ"כ בספר עטרת שלמה זעפראני עמודים תרנ"ח-].

ובשו"ת מגיד חדשות (ח"י עמוד קסא) כתב ליישב את המנהג וז"ל, לענין לא ידעתי מאי חששא איכא בזה, דהרי מברכין אותו כל שבעה משום דעיקר הברכות אינו אלא שבח והודאה, וכי היכי דמברכין אותם אח"כ [כלומר בימים שאחרי ליל החתונה] כמה פעמים, הכי נמי למה לא נברך אותם קודם [כמה פעמים] כיון שאינן אלא שבח והודאה. עכ"ל. ולא הביא ראיה לדבריו. ובעצם דבריו יש להעיר שהרי אף אם אלו ברכות השבח, מ"מ יש הרבה תנאים כדי לברכם, ולא אמרינן דהם ברכות השבח, ויש לברכם בכל סעודה. ומינה דאף לגבי נ"ד דמאחר ועדיין אינה אשתו כי אם ארוסתו, אמאי נברכם ב' פעמיים.

אולם יש מקום ליישב את מנהגנו אף לפי דעת מרן דס"ל שהחופה היא היחוד הנעשה בסוף הלילה שלוקחה לביתו, ע"פ מ"ש בספר בית מאיר (סי' סא) שדוקא לענין קנינים בעינן יחוד, אך לענין הברכות של נשואין מהני אף אם לא היה יחוד, ולפיכך כתב הרמב"ם דאם עבר ונשאה כשהיא נדה, אינו חוזר ומברך. ע"כ. הובא בשו"ת יבי"א (שם סק"ד). וכתב שעפ"ז ניחא מה שתמה המאירי (ריש כתובות) על הרמב"ם, שמאחר שלפי שיטתו חופת נדה הרי היא עדיין כארוסה, למה אם עבר ונשא אינו חוזר ומברך, הרי ברכה זו כמי שאינה. ע"כ. והעיר הרב המו"ל מדעת הב"מ שיישב יפה דעת הרמב"ם, ע"כ. [א"ה. וכיו"ב כתב בחידושי הגר"ט כתובות סי' א]. ולפ"ז ניחא מנהגנו, כיון דלענין ברכה חשיבא נשואה. ושור"ר שכו יישוב הגאון הנאמ"ז

וע"ע מ"ש בזה בספר ברכת ה' (ח"ד פ"ד ציון 187), ובספר שושנת העמקים (על חופה וקידושין שורש ד עמוד שכו ואילך), ובירחון יתד המאיר (גליון 110 עמודים 6-15). [אולם מ"ש בעמוד 15 להוכיח מדברי הגאונים שהיו נוהגים בבבל לברך ברכת חתנים פעמיים לפני החופה, פעם אחת בבוקר ופעם אחת בערב. וציין שם למ"ש בתניא רבתי (סי' צ) וז"ל, ואותן שמברכין ברכת חתנים שתי פעמים ביום החופה, אחת בשחרית סמוך לסעודת החופה, ואחת בערב אחר תפלת ערבית, אין נמנעין לכתוב הכתובה אחר הברכה הראשונה של שחרית, לפי שיש להם לברך ברכת חתנים עוד בערב, ואז בשעת הברכה מוסר לה כתובתה. ע"כ. וראיה זו אינה מחוורת, שהרי מבואר התם שהיו עושים את החופה בשחרית, ולפ"ז שפיר היו מברכים שוב שבע ברכות בערב, מאחר והוא לאחר החופה, (ועיקר דבריו אתא למימר דאין נמנעין לכתוב הכתובה אחר הברכה הראשונה של שחרית, לפי שיש להם לברך ברכת חתנים עוד בערב, ואז בשעת הברכה מוסר לה כתובתה). והתם בריש סי' צ כתב שהחופה היא שמוסרה האב ומכניסה לבעלה בבית שיש בו חרוש, כגון אלו הסדינים סביבות הכתלים, ויש שעושים סוכה מוורד והדס, הכל לפי המנהג. ומתיחדיו שם שניהו. עכ"ל.]

מדוע אין אנו חוששים לדעת הרמב"ם והשו"ע לעשות חדר יחוד

ב) והנה הב"ח (אה"ע ר"ס סא) כתב, נראה דמנהגינו הוא כדברי כולם מפני הספק, ולכן ביום ה' או ביום ו' לאחר יציאת ב"ה שחרית, מכסין ראש הכלה בסודר וכו', אכן עיקר החופה הוא שמתייחדין במקום צנוע ואוכלין שם, וכמ"ש רבינו הטור והרמב"ם, ולכן יש למנוע מלכנוס לשם רבים, דאם לא כן אין כאן יחוד ולא מקום צנוע. ע"כ. והשתא אם אחינו האשכנזים חששו לדעת הרמב"ם והשו"ע שסברו שהחופה היא היחוד, ק"ו שאנו בני ספרד שהולכים בעקבותיהם של הרמב"ם והשו"ע היה לנו לחוש ולמעבד חדר יחוד, אולם ראיתי בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ז חאה"ע סי' י-יא) שעמד על כך, וכתב שמנהגנו כדעת הסוברים שפריסת הטלית היא החופה, ודלא כדעת הרמב"ם והשו"ע. ע"ש. וכ"כ בשו"ת עמק יהושע מאמאן (ח"ז חאה"ע סי' יא) שעיקר החופה היא במה שעושים כלונסאות, ולפיכך לא נהגו אצלנו לעשות חדר יחוד. ע"ש. (ולפי דבריהם יוצא שהתהפכו היוצרות, שהספרדים נקטו כשיטת הרמ"א (מעיקר הדין) שהחופה אינה יחוד, ולא חששו לדעת הרמב"ם והשו"ע, ואילו אחינו האשכנזים שנקטו עיקר ההחופה אינה היחוד, חששו למעשה לדעת הרמב"ם והשו"ע הסוברים שהחופה היא היחוד, וכיו"ב כתב הבאר היטב באו"ח סי' תרעא סק"ג). אולם מו"ר בשו"ת יבי"א חלק ה (חאה"ע סי' ח) יישב את מנהגנו אף לדעת הרמב"ם והשו"ע ש"ל שברכת הנישואין היא ברכת השבח, ולא בענין עובר לעשייתן. ולפיכך אפשר לדחות את היחוד מאוחר יותר. וע"ע מ"ש בזה הגאון הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (אלול תשמ"ג עמודים שם-שמא).

מעיקרא אף אחינו אשכנזים לא היו נוהגים לעשות חדר יחוד

ג) ומעיקרא אף אחינו אשכנזים לא היו נוהגים לעשות חדר יחוד, כי הנה ז"ל מהרי"ל (הלכות נשואין אות ו) אמר סג"ל מנהג שאחר הברכה שאוכלין חתן וכלה יחד ביצה ותרגולת. והיה מנהג קדמונים לייחדם בחדר אחד בזמן אותה הסעודה ויצאו כל העם. ועושיין זה כדי שיהא לכו גס בה. ואין שם רק אשה אחת מקרוביה המשרתת להם [ובס"א הגירסא זקינה...היתה יוצאת ונכנסת. ע"כ]. ואח"כ נכנסין כל הקרובים, ומי שירצה, ואוכלים ג"כ עמהם כדי לשמחם. והאידנא נשכח המנהג ונכנסין הכל בראשונה, ואין שם שום יחוד, ולא נכון הוא. ומברכין גם באותה סעודה שבע ברכות. עכ"ל. וממ"ש שהיו מיחדים את הכלה והחתן כדי שיהא לכו

גס בה, משמע שאין זה מן הדין. וכן ראיתי בספר ברכת ה' ח"ד (פרק ד ציון 187) שביאר כן בדבריו. ועוד למדנו מזה שלא היו עושים יחוד גמור נעול במפתח, שהרי כתב, ואין שם רק אשה אחת מקרוביה המשרתת להם, וכן מבואר ממ"ש הב"ח (שם) שהמנהג לברך ברכת חתנים תחת הכלונסאות ברחוב העיר, ואח"כ הולכין מיד למקום צנוע ואוכלים שם, ולכן יש למנוע מלכנוס לשם רבים, דאם לא כן אין כאן יחוד ולא מקום צנוע. ע"כ. וממ"ש שיש למנוע מלכנוס לשם רבים, משמע דמועטים יכולים ליכנס שם. אלא שבדורות יותר מאוחרים הקפידו על זה, וכנראה מלשון הרמ"א דבעינן יחוד גמור, וכן ראיתי בספר ב"ש (סי' נה סק"ה) שהעיר על דעת הב"ח הנ"ל, שאין טעם לדבר, דהא כפי יחוד דחז"ל לביאה, א"כ יש למנוע שלא יכנוס לשם שום אדם כדי שיהיה יחוד גמור. ע"כ. וכ"כ בספר ישועות יעקב בפירושו הקצר (סק"ג). [ועיין בספר מחצית השקל מ"ש ע"ד הב"ש הנ"ל].

ובן מוכח ממ"ש בשו"ת משאת בנימין (ס"ס ז) וז"ל, ונ"ל שאפילו בתולה הנשאת בע"ש דקי"ל חיבת חופה קונה לכל דבר, אפי"ה טוב וכשר הדבר לכתחילה ליחד אותם מבעוד יום כמו אלמנה. וכן משמע קצת מדברי מורי מהר"ר משה איסרל"ש ז"ל בהגה סי' נה שכתב שאחר החופה מולכין אותם לביתם ואוכלים ביחד במקום צנוע, והטעם מפני שיש מרז"ל מפקפקין על חופה שלנו שפורסין טלית על ד' קונדסין, ומכניסין חתן והכלה לשם, ואומרים שכל העושה כן טעות הוא בידו, כי אין זה חופה כלל, וחופה זו אינה קונה להיות כאשתו לשום דבר בעולם, ולדבריהם נמצא כשיבעול הבתולה בשבת קונה קנין בשבת ע"י ביאה, ויש לחוש לדבריהם. ושמעתי שבקצת קהלות נוהגין שאפילו בחור הנושא בתולה, מיד אחר החופה מיחדין אותן בחדר אחד צנוע, ובעיני הוא מנהג טוב ויפה, וראוי ונכון לנהוג כן בכל מקום שעושיין נשואין בע"ש. עכ"ל. ודבריו טעונים ביאור, דמה ראייה הביא מדברי הרמ"א דקאי על היחוד ביום חול לגבי היחוד בערב שבת, ונראה שלמד בדעת הרמ"א שהטעם שהשתרע המנהג לעשות חדר יחוד ביום חול, משום שיש חיוב לעשות חדר יחוד בערב שבת לפני כניסת שבת, והיה צורך להסמיך את היחוד לחופה. ובמשך הזמן נתפשט ביניהם גם בחול להסמיך היחוד לחופה. (ומ"ש שכן משמע קצת מדברי הרמ"א, ולא ראייה גמורה, משום שיש לפרש טעמו של הרמ"א שהצריך חדר יחוד, שחשש לדעת הרמב"ם שסבר שהחופה היא היחוד, וכמו שפירש הב"ח וכנ"ל. אולם הגאון הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (אייר תשמ"ג סי' פג) פירש

את מ"ש המשאת בנימין שכן משמע קצת ברמ"א, משום שאין הכרח בדעת הרמ"א שצריך לעשות את היחוד תיכף לאחר אמירת שבע ברכות. ע"ש. ומבואר מזה שהטעם שהשתרבב מנהגם לעשות חדר יחוד הוא, אטו חדר יחוד של ערב שבת. וכ"כ מדנפשיה הגאון הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (אלול תשמ"ג עמוד שמ ע"ב ד"ה ולבי) וז"ל, ולבי אומר לי שמנהג האשכנזים היה לעשות רוב חופותיהם בערב שבת כנראה להדיא מלשון הב"ש אה"ע (סי' נה סק"ה), ואז היו צריכים להסמיך היחוד לחופה לפני כניסת השבת שלא יראה כקונה קנין בשבת, אבל בחול, לית לן בה. ובמשך הזמן נתפשט ביניהם גם בחול, להסמיך היחוד לחופה. ע"כ. ולפענ"ד נראה שזוהי גם כוונת הרב משאת בנימין, וכנ"ל. (וע"פ האמוד נראה דמ"ש הרב משאת בנימין בסוף דבריו וז"ל, ושמעתי שבקצת קהלות נוהגין שאפילו בחור הנושא בתולה, מיד אחר החופה מיחדין אותן בחדר אחד צנוע, ובעיני הוא מנהג טוב ויפה, וראוי ונכון לנהוג כן בכל מקום שעושין נשואין בע"ש. ע"כ. ר"ל שבכל המקומות שנוהגים לעשות חופה בערב שבת, ראוי ליחדם אף בימות החול, כדי שלא יבואו להקל בזה אף בערב שבת שהוא מן הדין. עיין ודו"ק. אולם לפי דעת הגאון הנאמ"ן הנ"ל, הרב משאת בנימין קאי רק על ערב שבת. והבוחזר יבחר).

האם רשאים בני ספרד להחמיר לעשות חדר יחוד

ד והנה כתבנו לעיל שמנהג הספרדים שלא לעשות חדר יחוד, אולם היה מקום לומר שראוי לכל בן תורה יר"ש לעשות חדר יחוד כדי לצאת יד"ח כל השיטות, ובפרט שידוע שבעניני ערוה אנן מחמירין ככל השיטות, ואף שיש לחלק בין הנידונים, מ"מ מאחר ואיכא ביה דררא דערוה היה מקום לומר שראוי להחמיר בזה, וכן ראיתי להרה"ג רבי יעקב פרץ שליט"א בספר חופה וקידושין (סי' טז סוף הלכה פב) שכתב שהחופה דידן היא פריסת הטלית, והמחמיר לעשות גם יחוד כדעת הרמב"ם ומרן ברוך הוא ומאושר, ולנהוג כך: לעשות חופת פריסת הטלית על החתן וכלה, ואמירת ז' ברכות הנשואין, ומיד יכנסו החתן והכלה לחדר יחוד להתייחד זמן מה. ע"כ. וכ"כ בשו"ת ויען יצחק בן שושן (חאה"ע סי' ז ענף ד) שאף הספרדים רשאים להחמיר ולעשות חדר יחוד כדי לצאת יד"ח כל השיטות, וטוב לעשות כן, ובפרט שהדבר מביא קירוב דעת בין החתן והכלה, ובמיוחד כשמדובר ששניהם בני - תורה, ולא רגילים בזה. ואין בזה חוסר צניעות מאחר והיום הרבה נוהגים לעשות חדר יחוד. ע"ש. וכן העלה בספר עטרת שלמה זעפראני (עמודים תרנח-ט). ע"ש. אולם מאחר ולא נהגו אבותינו לעשות

כן, ראוי שלא לשנות ממנהג אבותינו, אולם נראה שמי שלומד בישיבה אשכנזית, ורוצה לעשות חדר יחוד, כדי שלא לשנות ממנהג רבותיו וחביריו, וכיו"ב, שאין למחות בידו, ואף שראיתי להגר"י יוסף שליט"א בספר ילקוט יוסף (מהדורא קמא שנת תשל"א עמוד קנט) שכתב שמנהג הספרדים שלא מתיחדים לאחר סיום שבע ברכות של הנשואין הוא הנכון וישר, והמערער ע"ז משתקין אותו בנויפה, כי אדרבה ישנם אחרונים שכתבו שמנהג מכווער הוא ליחד החתן והכלה מיד עם גמר הברכות. עכת"ד. אולם בשו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע סי' ח) שהוא מקור לדין זה, לא הובא שם שום פוסק שכתב על יחוד הנהוג היום אצל אחינו האשכנזים, שיש בו כעור, ומה שציין שם בילקוט יוסף לספר ערוך השלחן (סי' נה סעיף טו), התם מיירי בעדי יחוד לצורך ביאה ממש, ולא מיירי על יחוד הנהוג היום, וכן העתיק דבריו בשו"ת יבי"א (שם בסוף הסי'). ואדרבא התם בסעיף יא וסעיף כ הביא הערוך השלחן את מ"ש הרמ"א דעיקר החופה הוא מה שאוכלים אח"כ במקום צנוע, ולא העיר ע"ז מאומה. ואף על יחוד לצורך ביאה הנעשה בסוף הלילה כתב מו"ר דמ"מ הנוהגים להזמין עדים לכך, יש להם ע"מ שיסמוכו. וגם בסיכום ההלכות הנדפס בסוף הספר כתב מו"ר בזה"ל האריך ליישב המנהג שלנו שאין מייחדין את החתן עם הכלה מיד לאחר שבע ברכות וכו'. ע"כ. ומבואר מזה שכל תשובתו של מו"ר אינו אלא ליישב את המנהג שלא מחמירין ביה, אך לא כתב שיש איסור לנהוג כן. עיין ודו"ק. [וע"ע בשו"ת יבי"א חלק י (חיד"ס סי' נח עמוד שעד סוף אות יג). ודו"ק. ושו"ר בספר מעין אומר חלק יב (פרק ג סי' קכב) שכתב וז"ל, שאלה: חתן וכלה ספרדים שהחתן רוצה שיעשו חדר יחוד, וכן הוא רוצה שתלבש פאה. שאלה הבחורה האם להתפשר על כך? תשובה: תחילה כשזכרתי חדר יחוד, אמר רבנו שתתפשר. כשהוספתי שהבחור רוצה גם פאה, מו"ר ענה: זה חמור, זה אסור, לא תוותר. ע"כ. והרי הוא כמבואר]. ושו"ר להגאון הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (אייר תשמ"ג סי' פג עמוד רכו) שתפס בזה על הרב ילקוט יוסף הנ"ל, שאין ראיה מדברי הערוך השלחן לנ"ד, דאיהו מיירי ביחוד לצורך ביאה ממש. וכיו"ב כתב להעיר בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' קו ענף ד ד"ה ואחר שבארנו). וע"ע מ"ש בזה בספר תורת הישיבה (פרק כב הלכה יא). ודו"ק. וכמובן שאין צורך לשנות ממנהג אבותינו, וכ"כ שם הגאון הנאמ"ן שאין לשנות ממנהג אבותינו, אולם לבוא ולומר דמאן דעביד יחוד לאחר סיום שבע ברכות של הנשואין, כפי שנוהגים אחינו האשכנזים, הוא דבר מכווער, דבר זה לא ראינו כתוב בשום פוסק, ואף מו"ר לא עלתה על דעתו

כוונת העושים כן, כי אם כדי לקיים את ההלכה. צא ולמד ממה שנוהגים אחינו האשכנזים שמקפידים לעשות חדר יחוד ע"פ דעת הרמ"א, ולא שמענו ולא ראינו מי שלעז על כך, וע"כ למימר הטעם בזה, שמאחר וההלכה מחייבת זאת, אין מקום לחשוב חלילה על דבר אחר, ומינה דאף לדין, מי שמחמיר לעשות חדר יחוד כדעת הרמ"א [ובפרט שדעת הרמב"ם ומרן השר"ע שהחופה היא היחוד, וכפשוטו ראוי ונכון לדעתם להסמיך את היחוד לשבע ברכות שנאמרו לאחר הקידושין], למה יש ללעז על כך, וכל הלעז הנפוץ היום אינו אלא מחמת שעוררו את הצבור להטיל דופי במי שנוהג להחמיר כדעת הרמ"א, שיש בזה כיעור, אולם אם נפרסם בצבור שכל המחמירים לעשות חדר יחוד כדי לחוש לדעת הרמ"א, לית ביה שום דופי, משום שאין במעשיהם כי אם סלסול להחמיר כדעת רבן של ישראל, מר ניהו רבנו הרמ"א זצ"ל, ולא עלתה דעתם על דברים אחרים, לא היה בזה שום כיעור כלל ועיקר, ואף אם ימצא מאן דהו, שידבר דברי כיעור, אין לנו לחוש לדבריו, וכבר אמרו חז"ל (שבת לג.) הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל פיו, אפי' חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה, הופכין עליו לרעה וכו'. ע"ש.³

למנוע מלכנסו לשם רבים דאם לא כן אין כאן יחוד ולא מקום צנוע. ע"כ. והב"ש (סי' נה סק"ה) העיר על הב"ח במ"ש שיש למנוע מלכנסו לשם רבים, דמשמע דבמועטים יש לכנסו לשם, ואין טעם לדבר הא בעי יחוד דחוי' לביאה, א"כ יש למנוע שלא יכנסו לשם שום אדם כדי שיהיה יחוד גמור. ע"כ. וכ"כ בספר ישועות יעקב בפירוש הקצר (סק"ג). [ועיין בספר מחצית השקל מ"ש ע"ד הב"ש הנ"ל]. והח"מ (שם סק"י) כתב לבאר ברעת הרמ"א במ"ש שאח"כ מוליכים אותם לביתם ואוכלין ביחד במקום צנוע, הוא לאו דוקא, דה"ה אם זה בבית אחר. ע"ש. ובספר ראש פינה כת"י, כתב שצריכים לעשות את חדר היחוד מיד משום דברכות בעי סמוך לעשייתן (הובא בשו"ע מהדורת ראש פינה סי' נה ציון 3). ומבואר מכל זה שהיחוד נעשה מיד לאחר אמירת שבע ברכות ובפני הרבים, והוא דבר פשוט. ואף למטוניה דמר שנעשה היחוד בפני המועטים לאחר שהתפורז הקהל, מי התיר ליחידים לעבור על איסור הרהור אתמהה!

ומעיקרא אינו מבין את טענתו, שהרי גדולי הדור מחמכי אשכנזים החיים בתוכינו ה' עליהם יחיד, ממשיכים להנהיג את הענין של חדר יחוד אף בזמנינו, ולא עלתה על ליבם לבוא ולחלק בין הזמנים, והיאך אנן צעירי הצאן ניקום ונימא כי הם טועים בדבר משנה חלילה, וכן לא יעשה! ואם אנו רוצים להשביח את מנהגינו הוא דבר יפה, אך לא להטיל דופי במנהגם של אחרים.

ומה שהעיר עוד על מ"ש שאף הספרדים נהגו להתייחד בחופה הנעשית בערב שבת. ורוב החופות נהגו לעשותם בערב

דברים אלו. (ומ"ש בזה בספר עין יצחק ח"א עמודים רכט - רל, י"ל). וע"ע מה שכתבתי בזה בירחון אור תורה (ניסן תשס"ט סי' עד עמוד תקעג).² [נש"ר להרה"ג רבי אליהו בר שלום שליט"א שתפס עליו בזה בקונ' חופה וקידושין עמוד עג. וע"ע מ"ש בזה בספרו משפט הכתובה (חלק 1 פרק נד עמוד תקכה). וע"ע היטב במ"ש בספר ברכת ה' (ח"ד פ"ד ציון 187 סוף עמוד שלו). ודו"ק].

האם חיישינן בזה לכיעור

ה) והנה לאחר שפירסמתי מאמר זה בקצרה בירחון אור תורה (שם) השיב על כך הגר"י יוסף שליט"א בספר שלחן המערכת (ח"א מערכת א' עמוד כח) שאף שאין מקור לדבר זה, מ"מ יסוד הדבר שהוא מנהג מכוער, אין צריך לזה ראייה. ע"ש. אולם במחכ"ת הדברים מרפסן איגרי, שמאחר והודה שאין שום פוסק שכתב כן, א"כ היאך ניקום אנן ונטיל דופי במנהג שהעיד עליו הרמ"א, שנהגו לעשות חדר יחוד, וכל מפרשי השו"ע משתק שתקי ליה, הרי זה זילזול בכבודם של מאורי ישראל ועם ישראל, וכן לא יעשה. וכל שיחת הבריות בזה שיש בזה כיעור, אינו אלא מחמת מה שנכתב בספר הנ"ל, וחזרו ונשנו הדברים בע"פ, ואלולא זאת לא עלתה על דעתו של מאן דהו דאיכא ביה כיעור, שאין

2. ושם כתבתי להעיר על מ"ש הה"כ בירחון אור תורה (אדר תשס"ט עמוד תצט) בשם ראש ישיבת פורת יוסף הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל להוכיח מדברי התוס' קידושין (יב: ד"ה משום פריצותא) שמנהגם של אחינו האשכנזים שנהגו לעשות חדר יחוד לאחר סיום שבע ברכות של הנשואין, הוא מנהג מכוער, דהנה התוס' כתבו שם לבאר הטעם דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה, משום שיש בזה פריצותא, לפי שצריך או עדי ביאה או עדי יחוד, ודבר מכוער שמעמיד עדים על כך. ע"כ. והערתי ע"ז בזה"ל, אולם במכת"ר אם יצאו דברים אלו מפי מרן ראש הישיבה זצ"ל, אין לזה הבנה, דהגמ' והתוס' מיירי בעידי קידושי ביאה, והוא כאמת דבר מכוער, ולא מיירי על יחוד של חופה שנהגו בזמנינו, שאינו לשם ביאה, ופשוט. ומ"ש התוס' עדי יחוד, הכוונה היא על עדי יחוד שמתחילים לצורך ביאה. (ומ"ש עדי ביאה, היינו עדים על הביאה עצמה, והוא כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה בריש מס' קידושין שקידושי ביאה הוא שיבא עליה בפני שני עדים לשם קידושין).

3. ויש מי שהעיר על כך שאף הרמ"א לא כתב שיש לעשות חדר יחוד כי אם בזמנם שהיה הדבר נעשה בצנעה בביתם לאחר שהקהל התפורז, משא"כ היום שנעשה היחוד בפני קהל עם ועדה. ע"כ. אולם הדברים אינם מציאותיים, דהיאך יתכן שאנשים שבאו ממרחקים לשמח את החתן והכלה, יחזרו מיד לביתם לאחר אמירת שבע ברכות, אתמהה! וכן מבואר מ"ש הב"ח (אה"ע סי' סא) שהמנהג היה לברך ברכת חתנים תחת הכלונסאות ברחוב העיר. ואח"כ הולכין מיד למסום צנוע ואוכלים שם. ולכו יש

צא ולמד ממה שכתב מהרי"ל (שם) שהטעם שנהגו ליחד את החתן והכלה לעיני הצבור הוא, כדי שיהא לבו גס בה, ומשמע שאינו מן הדין וכנ"ל, ואפ"ה לא חשש ללזות שפתים, מפני שראו שיש בזה צורך לכנין הבית שיהא לבו גס בה, והכל יודעים למה כלה נכנסת לחופה אלא כל המנבל פיו וכו'. עיין ודו"ק. [אולם יש לדחות, ששם לא היה יחוד גמור]. וכ"כ בספר נחלת שבעה (ח"א סי' יב במחורשים עמוד שנה ועמוד שנו). ע"ש. ויתרה מזו חזינן לקדמונים שהיו נוהגים לעשות סעודה לאחר בעילת מצוה, וכמבואר בספר בית שמואל (סי' סד סק"ד), ובספר באר היטב (סי' סג סק"ד), ובספר פת"ש (סי' סב סק"כ). וע"ע בשו"ת ר"פ (ח"א חאה"ע ר"ס ב) שכתב שבעיר בגדאד נהגו שבעת בעילת מצוה, ממתנינים קרובי הכלה והחתן בחוץ, ולאחר הבעילה נכנסים לחדר לראות הבתולים, ואם ראו דם בתולים, אז מרעים הנשים בקול הלולא בפיהם לסימן טוב. ע"ש. ולא חששו בזה לכיעור, מאחר שכך היה מנהגם מקדמת דנא. (ונראה הטעם שנהגו לפרסם דבר זה, כדי להרחיק את הבתולות שלא יפגמו את בתוליהם, כי קלותם יתפרסם לעיני קהל עם ועדה). וק"ו בן בנו של ק"ו בנ"ד דלית ביה שום חשש כלל ועיקר. (וכיו"ב כתבו הפוסקים שהיו נוהגים היכא שהכלה פירסה נדה, לערוך סעודה בליל הטבילה, וכמבואר ביש"ש (פ"א דתובות סי' י), ובשו"ת הב"ח החדשות (סי' נה), ובשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קכה), ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' סב). וע"ע מ"ש בזה בשו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע ס"ס י). ע"ש. [נכעת נרפס ספר עטרת שלמה זעפראני, ושם בעמוד תרנח כתב שאין לחוש לכיעור, שהרי כתוב בשו"ע אה"ע (סי' מז סעיף א) דקול הקידושין הוא שבאו שנים והעידו שראו נרות דולקות ומיטות מוצעות ובני אדם נכנסים ויוצאים. והרי שזהו קול הקידושין, ואין בו שום פגם].

ומלבד כל הנ"ל, יש להוסיף את מה שכתב הרמ"א באה"ע (סי' סה סעיף א) וז"ל, ומצינו שרבי יהודה בר אילעי שהיה מרקד לפני הכלה. ובמחזור ויטרי כתב וז"ל, השלימו סדריהם מביאים את החתן והכלה ומושיבין אותם בקתדראות זה כנגד זה, ועושים להם מחולות סביבותיהם. ע"כ. והגר"ש דבילצקי שליט"א כתב בספר שובע שמחות (פרק א הערה קלה)

שבת), די"ל שנעשה היחוד בביתם, אולם הרי מבואר בפוסקים שצריך לעשות יחוד גמור, וללא ספק גם אם נעשה זאת בביתם היה צריך להפרישם לעיני האורחים הבאים מרחוק ושאר קרובי המשפחה השוהים עמהם בשבת, ואח"כ יוצאים מחדרם כדי להמשיך את שמחת החתונה, והיאך לא חששו לכל הסובבים שישאלו מדוע נכנסים באמצע השמחה לחדרם ונועלים את עצמם

בזמנינו נוהגים רבים כן כמעיקר הדין. ויתרה מזו כתב הח"מ (סק"ו) בשם מהרש"ל, שמותר לרקוד עם הכלה כדי לחבבה על בעלה, וכן הובא בב"ש (סק"א), ובבאר היטב (סק"ט). ובספר שד"ח (מע' הקו"ף כלל ז ד"ה ומה שכתב) כתב בשם ספר תורת חיים (ע"ז יז). שמעיד על מקצת ת"ח ללכת במחול עם הכלה בשבעת ימי המשתה בהפסק מטפחת. ע"ש. [ואף שהרב זצ"ל פקפק בדבריהם. ע"ש. במכת"ר לא ראה מ"ש הגדולים הנ"ל]. וע"ע בשו"ת באר משה חלק ו (סי' קלא). ודו"ק. וע"ע מ"ש בזה בספר אוצר הפוסקים (סי' כא ס"ק מז אות ב). ודו"ק.

ואף שהאידינא כהיום הזה השתנו הדברים, וכ"כ מהר"א פאפו זצ"ל בספר פלא יועץ (ערך חתן) וז"ל, דעתה לא נתנה רשות להתערב אנשים ונשים וכו', כ"ש בעידן חדוה וכו', אלא חתן יושב בין האנשים, והכלה בין הנשים, כל יראו אלו עם אלו. ע"כ. מ"מ בזמן שנהגו כן, כדי להרבות אהבה ואחוה בין בני הזוג, לא עלתה על דעת מאן דהו דאיכא פריצות בדבר, כיון שהדבר נעשה לצורך.

ובמו כן מנהג העולם שהחתן משקה את הכלה בשעת החופה מכוס היין לעיני קהל עם ועדה, וכמו שכתבו הפוסקים זצ"ל. הובאו בספר בית חתנים (פרק י הלכה יב הערה כח). ולא חששו בזה לפריצות שמראים דברי חיבה בין איש ואשתו לעיני קהל עם ועדה, הכולל את הבחורים הרוקים. אלא ע"כ למימר דכל שנעשה הדבר לצורך הילכתי, כדי שיהיה לבו גס בה, לית לן בה, כי מסתמא כלל הצבור לא יחשבו על דבר אחר, אלא יתלו זאת בענין הלכתי. ותו לא מידי. [ובספר מהרי"ל בחלק המנהגים בדיני נישואין כתב, והרב היה תופס אותה בכגדיה, והוליכה והעמידה לימין החתן. ע"ש. (ומ"ש בספר הר תבור דאו השיאו בנותיהן טרם הגיעו לימי הבגד, ואיזה הרהור יהא בכלה נערה כזו, ולכן לקח אותה הרב בעצמו. ע"ש. הובא בשו"ת מלמדך להועיל (חלק א פרק לו סוף הערה יא), הנה אף שהפשט לא יופשט דמיירי בכל אשה, הנה אף למטוניה דמר מידי חשש הרהור לא יצאנו). וללא ספק שהטעם למנהג זה הוא, כדי לחבבה על בעלה, ולא חששו לרואים, כיון שכך היה המנהג ביניהם. ומזה יש

וכו', אלא ודאי שכל שיש צורך הלכתי בדבר אין לחשוש ללזות שפתים, וא"כ ה"ה בנ"ד שאחינו האשכנזים עושים זאת מחמת ההלכה, ואותו בחור הלומד בישיבתם נהג להחמיר כמותם וכגון להוציא את הציציות החוצה וכיו"ב, ובפרט אם הדבר מגיע לידי מריבות עם רבותיו וחביריו, ולא ראינו בפוסקים שכתבו שיש בזה אימור. א"כ הנה להם לישראל. ואם אינם נביאים. בני נביאים הם.

ללמוד אף לגבי נ"ד שמאחר ונפוץ היום המנהג של חדר יחוד, אין לחוש לרואים].

אף בני ספרד ע"פ רוב עשו חדר יחוד

ו) ושוב בינותי בזה וראיתי שאף בני ספרד ע"פ רוב עשו חדר יחוד, כי הנה אבותינו סיפרו לנו שרוב החופות בדורות הקודמים היו נעשים בערב שבת, וכן העיד בספר שער המפקד (ח"ב בנהר פקוד דף טו ע"ב, ודף יז ע"ב), וכ"כ בספר כרם חמר (חאה"ע סי' צד), הובא בשו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע סי' ח סק"ג), [ובב"ש אה"ע (סי' נה סק"ה) מבואר שכן היה מנהג אחינו האשכנזים לעשות את רוב החופות בערב שבת, וכן דייק הגאון הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (שם ד"ה ולבי)]. וכן מבואר בשו"ת הרדב"ז (חלק א סי' קעט). וכתבו הפוסקים ז"ל שהעושים את החופה בערב שבת, צריך לעשות חדר יחוד לפני שבת, כדי שלא יהיה קונה קנין בשבת, ובכללם פוסקים רבים מגדולי חכמי הספרדים, הביאם בשו"ת יבי"א (שם). [ואף שהגר"ש משאש זצ"ל כתב בספריו (שם) שלא נהגו ליחדם לפני שבת, מ"מ דעת הרבה פוסקים שצריך ליחדם לפני שבת, וכפי שהובאו בשו"ת יבי"א הנ"ל]. והשתא אם איתא שיש כיעור בדבר להתיחד עם האשה, אמאי לא העירו על כך מרנן ורבנן, והיו מחייבים את הצבור לערוך את חופתם ביום אחר, כדי שלא יצטרכו לעשות חדר יחוד, אלא ע"כ שאין בזה שום גנאי ושום דופי, כלל ועיקר. ומעתה אף בימות החול שלא הקפידו לעשות חדר יחוד, הנה מי שירצה להחמיר ולעשות חדר יחוד, וכפי שנהגו ברוב החופות שנעשו בערב שבת, מה דופי איכא ביה.

ולעיל

(סוף אות ג) ביארנו את מ"ש בשו"ת משאת בנימין (ס"ס צ) וז"ל, ושמעתי שבקצת קהלות נוהגין שאפילו בחור הנושא בתולה, מיד אחר החופה מיחדין אותן בחדר אחד צנוע, ובעיני הוא מנהג טוב ויפה, וראוי ונכון לנהוג כן בכל מקום שעושים נשואין בע"ש. עכ"ל. (הובא בשו"ת יבי"א חאה"ע סי' ח סק"ג). ר"ל שבאותם מקומות שנושאים בע"ש ומיחדין אותם לפני שבת, ראוי לנהוג כן אף בימות החול, כדי שלא לאפלוגי ביניהם. הרי לפנינו שהרב ז"ל כתב שהוא מנהג טוב ויפה, ולא ערער אחריו. (אולם לגבי מאן דהצריך לנושא את האלמנה בע"ש, לבוא עליה בע"ש, כתב שיש בזה פריצות, אולם בנדון הנ"ל שהיה רק חדר יחוד, כתב שהוא מנהג טוב ויפה).

ועוד יש לציין למ"ש בשו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע סי' ח סק"א) שהאחרונים [לא ידעתי לאיזה אחרונים התכוון] מצאו סמך למ"ש הרמ"א הנ"ל שמוליכים את החתן והכלה למקום צנוע ואוכלין שם ביחד, ממ"ש הזוה"ק (פרשת פינחס דף רמא סע"ב) כלה עיילת לחופה ובעת למיכל, דין הוא דייכול חתנה בהדה, הה"ד באתי לגני אחותי כלה, הואיל ואתינא לגבה ולמיעל בהדה לחופה, אכלתי יערי עם דבשי. ע"כ. ואם איתא שיש במנהג זה גנאי או דופי, היאך סמך רשב"י את ידו על דבר זה, אלא על כרחך שאין שום חשש ודופי במנהג זה כלל ועיקר.

וכן בקודש חזיתיה להגר"י משאש זצ"ל בספר אוצר המכתבים (חלק ב מכתב תקצד) שמתאר שם את טקס הקידושין והחופה שהיה נהוג בערי מרוקו וז"ל, לאחר הקידושין (שנעשים בטבעת או במטבע), "יוצאין בשלוב ידים החתן והכלה" וסובבים אותם קרוביהם, ושתי השעוות דולקות לפניהם, ושרים ושרות, והולכים ישר עד ביהכנ"ס שבו מתפלל החתן וכו', ואח"כ נכנסים החתן והכלה לחדר חופתם וכו', והחתן מושיב את הכלה על מטה כבודה, ויוצא מהחדר, ואינו נכנס שם עד הלילה וכו', ואחר ערבית מזמינים פנים חדשות, ועושים סעודה גדולה, ואחר הסעודה מכניסים החתן לחדר הכלה, ובאים אנשים ברחנים ומשמחים החתן והכלה, "ואח"כ סוגרים עליהם את החדר, ויושבים ההורים והקרובים אחר דלתות החדר מבחוץ, ומשוררים ומזמרים עד אחר חצות הלילה, והולכים לבתיהם". ובבוקר נאספים לבית החתן להתפלל שם, כי החתן אינו יוצא מפתח ביתו כל שבעת הימים, ושם בביתו נאספים כל הקרובים, ומתפללים עמו כל ז' וכו', ועושים סעודות גדולות כל ז', ובכל סעודה מברכים על הכוס ז' ברכות. ע"ש. (וכמה הלכתא גברתא איכא למשמע מדברי קודשו, וכמבואר למעיין). ורבי יעקב פרץ שליט"א בספר אמת ליעקב (עמוד ר) כתב על מנהג ארם צובה: החתונה בבית אבי החתן, ואחר הסעודה היו נכנסים החתן והכלה לחדר שיוחד להם, וזהו היחוד. ובשו"ת עולת יצחק רצאבי (ח"ב סי' רלג) כתב, שמנהגם בתימן לעשות חדר יחוד מיד אחר שבע ברכות. וכנראה שחששו לדעת הרמב"ם שסבר שהחופה היא היחוד, וסברי דבעינן להסמיך את הברכות לחופה, וכדרכם בקודש למייל בתר הוראות הרמב"ם, ולא חששו בזה לכיעור, דמאחר וזה היה מנהג פשוט אצלם, ממילא אין מקום להרהורים ופקפוקים בדבר זה, נמצא א"כ שהקמח טחון

שטוחנים בדבר זה, הוא המוליד והמביא את הכיעור, וכן שמעתי מפי ת"ח מובהקים, מזקני העדה.

יעלו על הדעת דברים בלתי צנועים, ולכן לא נראה שיש כאן חוסר צניעות כלל וכלל.

האם שייך בזה חשש של מוציא לעז על הקדמונים

ז) ואם לחשך אדם דמי שמחמיר בזה מבני עדות המזרח, הרי הוא מוציא לעז על הקדמונים, וכ"כ בספר ברכת ה' (ח"ד סוף עמוד שלו) שיש בזה חשש של הוצאת לעז על רבותינו הספרדים אשר קטנם עבה ממתנגנו. אף אתה אמור לו מ"ש בספר תרומת הדשן (סי' רלב) דלא אמרינן נמצא אתה מוציא לעז על הראשונים, אלא בכגון ההיא דגיטין (ו:). דפשיטא מילתא להתיר מצד הדין, וכשבא אחד להחמיר נגד מה שנהגו מקדמת דנא, בכה"ג יש לחוש להוצאת לעז על הראשונים, משא"כ היכא דאיכא ספיקא דדינא, ויש צדדים להחמיר, מוטב שנעשה כדת, וכתורה נעשה, ונחוש לגיטין שלפנינו, שלא יהא בהן שום ספק, ממה שנחוש ללעז גיטין הראשונים. ע"ש. ובשר"ת מהראנ"ח (ח"ב סי' יא) כתב דוקא בעניני גיטין ואישות שייך לומר כן, שנמצא שע"י זה מוציא לעז על הבנים שהם ממזרים ח"ו, אבל בשאר איסורין אין לחוש לזה. הביאם מו"ר בשו"ת יבי"א ח"ה בהוספות שבסוף הספר (חאה"ע סי' ה). וציין לעוד פוסקים. ע"ש. וכן העיר מזה בספר עטרת שלמה זעפראני (עמוד תרנח). ע"ש. ומלבד זאת הרי הוכחנו לעיל שגם הספרדים רובם עשו חדר יחוד (מאחר ורוב החופות היו נעשות בערב שבת וכנ"ל).

אולם חד צורבא מרבנן כתב לי שאין הכוונה ללעז על הראשונים, אלא הוא לשון מושאל שהכוונה שיש בזה יוהרא וזלזול, והוא כעין הוצאת לעז על רבותינו ואבותינו שלא נהגו כן. ע"כ. אולם אף איהו הדר וכתב שמאחר דאיהו לומד במקום שנהגים לעשות חדר יחוד, ואין כוונתו להחמיר בזה נגד המנהג, אלא שלא רוצה לפרוש ממנהג בני ישיבתו וחושש לכבוד רבותיו, וחשש מחלוקת, לית לן בה. ע"כ.

זאת ועוד, מאחר ובארצנו הקדושה זכינו לקיבוץ גליות, ורבים וטובים מכתמים רגליהם לישבות של אחינו האשכנזים, ונוהגים כמותם בהרבה דברים שיש בהם חומרא, מסתברא דבכה"ג ליכא חשש לעז על הקדמונים, דרק בעבר שחיו בחו"ל בקהילות נפרדות, וכל הקהילה לא נהגה למעבד חדר יחוד, איכא בזה חשש של מוציא לעז, משא"כ במקומנו שרבים וטובים נהגים מנהג זה, מי שיעשה כמעשיהם, אין בו חשש של מוציא לעז, וכיו"ב תראה במנהגים רבים שעושים

והרה"ג רבי נתן בן סניור כתב בקונ' נר ציון על דיני חופה (עמוד לט), בדורות הקודמים לא נהגו כלל ביחוד אפילו בגלילות אשכנז, רק הוא שינוי ממנהג האין מדקדקים למנהג המדקדקים, וב"ה אכשור דרא להיות מעלין בקודש לחוש לחומרא זו, הראויה לדעת הרמב"ם ומרן ז"ל. וכן נוהגים רבים מבני ספרד, וכמו שהורה מו"ר ח"ר יהודה צדקה זצ"ל לבני משפחתו, וכן היתה דעתו של מו"ר הגרב"צ אבא שאול זצ"ל לבני משפחתו הקרובים, וכן דעת הרה"ג שלום כהן שליט"א ראש ישיבת פורת יוסף, כפי שנהגו בניו וחתניו, וכן מנהגנו. ע"כ. וע"ש עוד מ"ש בעמודים כה-ג. ונע"ע מ"ש בזה בספר רבנו האור לציון, הובא באות יב]. וע"ע בספר מנחה לחיים (עמוד קצא הערה שמה) מ"ש בזה בשם הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א. ודו"ק. נא"ה. הנה לדעת השו"ע שהחופה היא היחוד, האחרונים שקלו וטרו האם איכא חיוב לדעתו להביא עדים בעת שמביאה לביתו בשעות המאוחרות בלילה, הובאו ביבי"א חלק ה (חאה"ע ס"ס ח). וע"ע מ"ש בזה בספר בית חתנים (פרק י הלכה ב). אולם העושים חדר יחוד, סמוך ונראה לסדר הקידושין, בפני עדים, יוצאים בזה יד"ח לכו"ע. עיין ודו"ק. ושוב שמעתי הערה זו מרב העיר ביתר הגאון רבי יעקב טופיק שליט"א. ועוד הוסיף על כך ידידי הרה"ג רבי שלום פורת שליט"א, שמי שמחמיר להביא עדים בשעה שמביא את אשתו לביתו, הרי הוא דבר יותר מכוער, שזה יחוד שממש סמוך לביאה, ולא כמו ביחוד שנעשה באמצע החתונה, דהוא יחוד רק הראוי לביאה].

ובן ראיתי כעת בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' קו ענף ד) שכתב ככל דברינו הנ"ל וז"ל, ולעצם הסברא אם מכוער הדבר לעשות חדר יחוד בפני כולם אחרי הקידושין, אומר אני שאפילו אם נאמר שיש סברא כזאת שיש בזה חוסר צניעות, אבל אחר שכבר נהגו האשכנזים בכך, א"כ שוב אין כאן חוסר צניעות, שהרי אין כאן רק קיום מנהג של חלק גדול מכלל ישראל. ובשלמא אם היו הספרדים במקום מוצאם שיש שם רק ספרדים, א"כ יתכן שהעושה כן נגד המנהג, שיש בו משום חוסר צניעות. אבל אחר שדשו בה רבים, וכן נוהגים כל האשכנזים, שוב אין כאן חסרון צניעות, אלא הוא קיום המנהג שכבר קיים. ובלא"ה אין כאן חסרון צניעות כי בחדר היחוד אין שם מיטה כדי שאנשים

הרי האשה חייבת לכסות את ראשה בכיסוי ראש, ומעשים בכל יום שהכלה יוצאת מחדר היחוד בלא כיסוי ראש, והוא מכשול גדול. ופאה נכרית לא מהני. ע"כ. והוא ע"פ מ"ש בשו"ת יחו"ד (ח"ה סי' סב) להחמיר שלא ללכת בגילוי ראש לאחר חדר יחוד, וע"ע מ"ש בזה בשו"ת יבי"א (ח"ו חאר"ח סי' יג סק"ד). וכ"כ להחמיר בזה בשו"ת אז נדברו (ח"יב סי' ג), ובשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"א סי' מג), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' נט), ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ח סי' כד), ובשו"ת באר שרים (ח"ד סי' טז), ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' רצד), ובשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' רלג), ובשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' קז). גם בספר עלי שייח (עמודים רסב-ג) כתב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א להחמיר בזה. ע"ש. וע"ע מ"ש בזה בספר מנחה לחיים (סי' ד הלכה יח), ובספר מצעדי גבר (כתובות סי' יט), ובספר קיצור נחלת שבעה (חלק ב עמוד רטז אות תצג). וע"ע מ"ש בזה בספר אפי זוטרי, הובא בקונ' נר ציון על דיני חופה עמוד מ].

אולם הנה אבותינו סיפרו לנו שלא נהגו הכלות לכסות את ראשם בשעת החופה, כי אם לאחר בעילת מצוה, והרי לפי הרמ"א החופה היא חדר יחוד, ולפי רבותינו הספרדים החופה היא, פריסת הטלית, וא"כ היאך היו נשארות לאחר החופה בלא כיסוי, ומה שנהגים היום לשים פאה נכרית בחופה, הוא מנהג חדש, כי כדורות הקודמים לא היתה הפאה מצויה. וצ"ל הטעם בזה, דמאחר ויש בו צורך כדי שיהיה לה היכר וסימן שהיא בתולה, ליכא ביה איסורא. ואע"פ שבדורות הקודמים רוב הנשים היו יוצאות פרוצות ראש, ואף נשותיהם של ת"ח, והגר"י משאש צ"ל בשו"ת מים חיים (ח"ב חאר"ח סי' קי), ובספרו אוצר המכתבים (ח"ג סי' תתפד), לימד עליהם זכות. ע"ש. [אולם שאר בשרי הגר"ש משאש צ"ל דחה את דבריו בשו"ת תבואות שמש (חאה"ע סי' קלח). ע"ש. וכ"כ עוד בשו"ת שמש ומגן (ח"ג חאה"ע סי' כב)]. מ"מ ממה שנהגו כן (ללכת פרוצת ראש בחופה) אף אותם כלות שהקפידו אחרי החתונה ללכת עם כיסוי ראש, ש"מ שכך היה מנהגם שהכלות הולכות פרוצות ראש. וכן שנינו בריש פ"ב דכתובות שהכלות הבתולות היו יוצאות בהינומא וראשן פרוע. ופרש"י ראשה פרוע. שעה על כתיפיה, כך היו נוהגין להוציא את הבתולות מבית אביהן לבית החתונה. וכן אמרו בילקוט שיר השירים (רמו תתקפח ד"ה לבכתיני), מה כלה ראשה פרוע לפני כל. ואף ש"ל שהיו מכסות ראשן לפני שמתיחדים, מ"מ לפי דעת חכמי הספרדים שהיחוד הוא פריסת הטלית, הרי באותו מעמד נעשית א"א, וא"כ היאך התירו לה להיות פרוצת ראש, אלא ע"כ שכל

כן רבים וטובים, וכדוגמת הוצאת ציציות בחוץ, שכתב בשו"ת אור לציון (ח"ב עמוד כז) שספרדים המוציאים ציציותיהם לחוץ יש להם לחוש מהוצאת לעז על הראשונים, (וכתב בילקו"י הנד"מ סי' ח עמוד קכו שאין כוונתו ללעז ממש, אלא כעין לעז, בזה שמחמיר נגד המנהג ומולול באבותיו ורבותיו שלא נהגו כן), ואפ"ה חזינן היום שרבים וטובים מסלתה ושמנה של יהדות ספרד שמוציאים את ציציותיהם לחוץ, וכ"כ שם בשו"ת אור לציון שספרדי שלומד אצל אחינו האשכנזים יכול להוציא ציציות כמנהג ישיבתו, ואין בזה חשש הוצאת לעז כיון שכוונתו לא לשנות ממנהג המקום. וכ"כ בשו"ת יבי"א (ח"ט סי' קח אות יח). ודון מינה ואוקי באתרין. אולם חד צורבא מרבנן דחה זאת, דשאני התם שעושה זאת בתוך ישיבתו בלבד, ולא בפני אבותיו ורבותיו, משא"כ החדר יחוד עושה כן בפני אבותיו ומכריו, והוי כיוהרא וזלזול בהם שמחמיר בפניהם. ע"כ. אולם עינינו הרואות שכל מי שמוציא ציציות בישיבתו, מוציא גם בכיתו, ואין פוצה פה ומצפצף, ועכ"פ אף איהו כתב דמסתברא יותר שאין חשש בזה, כיון שע"פ רוב כולם יודעים שעושה כן מחמת ציווי ראש הישיבה ומנהג ישיבתו.

גם בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' קו ענף ד) הביא מ"ש הגאון הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (א"י תשמ"ג סי' פג) שמי שמורה לספרדים לעשות חדר יחוד, אין ספק דבר נזיפה הוא, וכתב ע"ז הרב הנז' בזה"ל ואומר אני מה יצא הקצף על הרוצים להחמיר, ובשלמא אם היה כאן מנהג האשכנזים לא לעשות חדר יחוד, ובא ספרדי לעשות כמו האשכנזים ולהקל, א"כ יש לחוש משום אל תטוש תורת אמך, אבל אחר שהוא בירר שמנהג כולם להקל בזה, א"כ הבא להחמיר אינו עושה כמו האשכנזים, אלא הוא חושש להחמיר כדעת השו"ע, ובשלמא אם היה אומר שאין לנו חיוב ללמדו להחמיר ניחא, אבל ללמדו שלא להחמיר זה אינו נראה. ולכן לדינא נראה שאע"פ שאין לערער על מנהגן של הספרדים שנהגו לא לעשות חדר יחוד תכף אחר הקידושין, אבל ספרדי הרוצה להחמיר על עצמו ולחוש לפוסקים שצריך תכף להכנס לחדר יחוד, וכמו שנהגים רבים מן האשכנזים להחמיר בזה, תבוא עליו ברכת הטוב, כי בזה יצא דעת כל השיטות. עכ"ל.

האם יש חיוב לכסות את הראש בשעת החופה

(ח) ומה שטען עוד הגר"י יוסף שליט"א בספר שלחן המערכת הנ"ל (עמוד כז) שאם עושים חדר יחוד,

שנעשה לצורך, לית לן בה. וכן מבואר ברא"ש בפסקיו (כתובות פ"ב הלכה ג) שבכל יום הראשון היו הבתולות הולכות פרועות ראש, כדי שיהיה סימן והיכר שהם בתולות. ע"ש. וכן הוא ברבנו ירוחם (נתיב ככ ח"ב), ובטור אה"ע (סי' סה). ומ"ש בשו"ת קנין תורה בהלכה (שם) לדחות ראיה זו, די"ל דמיירי ביום הראשון לפני החופה, במחכ"ת הפשט לא יופשט, וכן מבואר בפרישה (שם אותיות ג-ד). וכן למד בדעת הרא"ש בשו"ת מהר"י הלוי (סי' ט) (אלא שהמחבר זצ"ל פליג עליו). וכן כתב מדנפשיה בשו"ת משאת משה (ח"ב חאה"ע ר"ס ז) דלכו"ע ביום הראשון מותרת הכלה לצאת בפריעת ראש, אפילו אחר החופה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת די השב (חאה"ע סי' ד) שאף לאחר החופה מותרת בפריעת ראש כדי לחבכה על בעלה, וכמו ששנינו בריש פ"ב דכתובות שהכלות יוצאות וראשן פרוע. ומ"ש בספר שד"ח אסיפת דינים (מע' ד אות א ד"ה עוד) לדחות את דבריו, דמנ"ל שכך היו יוצאות בזמן החופה, ואפשר שהיו עושות כן עד החופה. לא ראה מ"ש הרא"ש ושו"ת משאת משה הנ"ל היפך מזה, וגם איהו כתב בהמשך דבריו שלא נמצא בידו ספר משאת משה. גם מר בריה דרבינא בספר כסא אליהו (חאה"ע סי' כא), ובספר יד אהרן (חאה"ע סי' כא הגה"ט ס"ק יב), ובשו"ת שערי רחמים פראנקו (חאה"ע סי' טוב), ובשו"ת ימי יוסף למהר"י ידיד (בתרא אה"ע סי' ב עמוד שפח), כתבו שארוסה מותרת לצאת פרועת ראש, וציינו לדברי הרב משאת משה, ומזה שלא העירו על מ"ש להתיר לצאת פרועת ראש אף ביום הראשון, נראה שקיבלו את דבריו.⁴

ובן יש להוכיח ממאי דאמרו בגמ' סוטה (כד): מבלעדי אישך, משקדמה שכיבת בעל לכוּעל, ולא שקדמה שכיבת בועל לכוּעל. והרי בגמ' כתובות (עב). למדו

4. ואף שיד הדוחה נטויה לרחות את הראיה מפרש"י, וי"ל שלא התיר רק ששערה על כתיפיה, וכן העיר מזה בשו"ת עולת יצחק (חלק ב סי' רלג), לפענ"ד נראה דלאו דוקא הוא, וה"ה אם כל ראשה פרוע משרא שרי, אלא שרש"י בא לפרש מאי ראשן פרוע דקאמר במתני, הרי היו יוצאות בהינומא (עיין פירושו בגמ' דף יז ריש ע"ב) שהוא מכסה את הראש, ולפיכך פירש דהאי וראשן פרוע, היינו ששערה על כתיפיה, אולם לעולם לאו דוקא הוא, וה"ה אם כל ראשה פרוע משרא שרי, דמה לי כולה ומה לי מקצתה, וכמ"ש בשו"ת תשורת שי (ח"א סי' נא) דפריעת ראש נאסרה אף במקצה מה"ת. הובא בספר אוצר הפוסקים (סי' כא סעיף ב ס"ק כד אות ב). וע"ש עוד מ"ש בזה. ומ"ש בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' לה) דבמקומות שנהגו לגלות שערן מחוץ לצמתן להתנאות בו, לית ביה בית מיחוש לאותו שער כיון שנהגו לגלותו. ע"ש. הנה ממ"ש רש"י שבת (ס). לפרש מ"ש שם בגמ' אוגרת בה שערה. ר"ל היוצא חוץ לקישוריה כרכתו סביב המחט

מהפסוק ופרע את ראש האשה שנאמר לגבי סוטה, שמכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש. ומוכח מזה שכל שלא נבעלה אין בה דין סוטה, וממילא לא פורעים את ראשה, וכיו"ב כתב בשו"ת יד אליהו רגולר (פסקים סי' עט) להוכיח שארוסה אינה צריכה כיסוי ראש, ממאי דשנינו (סוטה כג): ארוסה לא שותה, שנאמר אשר תשטה אשה תחת אשה, פרט לארוסה. והרי עיקר האיסור לצאת פרועת ראש נלמד מהא דכתיב ופרע את ראש האשה, והשתא מאחר וארוסה לית בה דין של סוטה, ממילא לית בה חיוב לכסות את ראשה. ע"ש. ומזה יש ללמוד אף לג"ד, שכל שלא נבעלה, אינה חייבת לכסות את ראשה. אולם ראיתי בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' קו ענף א ד"ה ונראה ליישב) שכתב לדחות ראיה זו, די"ל דאנו לומדים את עיקר הדין של גילוי ראש מפסוק שנאמר לגבי סוטה, אבל אין ללמוד את כל הפרטים המיוסדים בסוטה לדין אשה בעלמא, והוכחה לכך מכל הנשים שאינן שותות שהזכירן הרמב"ם פ"ב מהלכות סוטה הלכה ב, וכגון אשת סומא ואשת החגר או האלם או מי שאינו שומע או כרות יד, והרי אין להעלות על הדעת שנשים אלה מותרות ללכת בגילוי הראש, ומוכח מזה שאין ללמוד מכל פרטי הלכות סוטה לענין דין כסוי הראש, ולכן גם דין זה שצריכה שתקדים בעילת הבעל כדי להיות סוטה, אין לה שייכות לדין של כסוי הראש. ע"כ. אולם אי משום הא, לא אירא, די"ל דשאני אשת סומא וכיו"ב, שחייבות בכיסוי ראש משום לא פלוג, אולם בנ"ד שעדיין לא הגיע זמן בעילתה, אין לחייבה בכיסוי ראש, וי"ל שאם הגיע זמן בעילה, ולא נבעלה, הרי היא חייבת בכיסוי ראש משום לא פלוג. וע"ע מ"ש לגבי ראיה זו בקובץ אור ישראל (גליון כא עמודים ל-לג, וגליון כב עמודים רמב-ד, וגליון כג עמוד רכט). (אולם עצם מ"ש הרב יד אליהו

וכו', שלא יראה השער. ומבואר מזה דאף בשער היוצא חוץ לצמתה, הוי פרועת ראש. וכן מצאתי בספר צמח צדק (סי' קלט) שהוכיח מדברי רש"י היפך דעת מהר"ם אלשקר הנ"ל. הובא בספר אוצר הפוסקים (שם אות ג). ועכ"פ מבואר מדברי מהר"ם אלשקר שלא היקל בזה רק במקומות שנהגו לצאת בשערות מחוץ לצמתן, וכן העירו מזה הפוסקים, הובאו בספר אוצר הפוסקים שם, ולפ"ז י"ל שבזמן המשנה לא נהגו הנשים במקומם לצאת בשערות מחוץ לצמתן, אולם הכלות הבתולות היו יוצאת כן, כדי שיהיה סימן והיכר שהם בתולות, א"נ כדי לחבכה על בעלה. וע"כ למימר הכי, דאם לא כן אמאי לא העיר הרא"ש מדברי רש"י דמוכח מיניה היפך דבריו, אלא ע"כ למימר שהבין בדעת רש"י דלאו דוקא הוא. וגם מה שהעיר עוד בשו"ת עולת יצחק דמוכח מדברי רש"י דבזמנו כבר לא נהגו זאת, הנה לפי מה שביארנו בדברי קודשו, י"ל איפכא, דבזמנו היו הולכים לחופה פרועי ראש כלי שום הינומא.

להוכיח מהגמ' בסוטה שארוסה לא חייבת בכיסוי ראש, בשו"ת מהר"י הלוי (סי' ט) כתב להוכיח מאותה גמ' איפכא מזה. ע"ש. אולם בשו"ת משאת משה (ח"ב חאה"ע סי' ז) דחה את ראייתו. ע"ש. ומ"מ מדברי הרב יד אליהו שהביא ראיה מהגמ' הנ"ל שארוסה אינה חייבת בכיסוי ראש, יש ללמוד אף לנ"ד שכל שלא הגיע זמן בעילה, אינה חייבת בכיסוי ראש.

ואף שבשטמ"ק כתובות (טו: ד"ה וראשה פרוע) כתב בשם ליקוטי הגאונים וז"ל והאי דאמרין ופרע את ראש האשה, ותנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרועי ראש, איכא למימר בנשואות קא מיירי. ע"כ. י"ל שכל שנעשה לצורך, לית ביה איסורא, וכל כוונת הגאונים להעיר שאם ארוסה חייבת בכיסוי ראש, לא מסתבר שיתירו לה כעת לפרוע את ראשה, ואף שהוא בדרך אקראי, אולם אם הארוסה אינה חייבת בכיסוי ראשה ניחא, שמאחר ועדיין לא התחייבה בכיסוי ראש, אף שנשאת כעת, מ"מ כל שהוא לצורך, התירו לרחות את כיסוי ראשה.

והן אמת כי בשו"ת מהר"י הלוי (סי' ט) כתב לבאר הטעם שהתירו לכלה ללכת פרועת ראש, והרי ארוסה אסורה בפריעת ראש, וביאר שמאחר שלא עושות כן כי אם באקראי, ליכא ביה איסורא, וגם לא הקילו בזה כי אם היכא שמגלה מקצת שערות ראשה, וכדמוכח מדברי רש"י (טו: ד"ה וראשה), ושע"פ זה אתי שפיר מאי דקתני שיצאתה בהינומא וראשה פרוע, ולא קתני להדיא או ראשה פרוע, אלא תרתי בהדדי נהגי, שההינומא כיסתה קצת שערות ראשה, וקצת הנשאר הניחה על כתיפה בעת ההיא כפי המנהג, וכה"ג הוא דכתב הרא"ש שיצאת פרועת הראש ביום ראשון אחר החופה. עכת"ד. אולם במחכ"ת מדברי הרא"ש (שם) מוכח להדיא דלא כוותיה, שהרי כתב בסוף דבריו שהכלה יוצאת בהינומא או פריעת ראש. ומבואר מזה שאף פריעת ראש בלי הינומא משרא שרי. וכן מבואר בשטמ"ק בשם ליקוטי הגאונים הנ"ל, דמיירי בפרועת ראש גמורה. וכן מוכח מדברי הב"ח באה"ע (סי' כא), ובח"מ (שם סק"א), דהמשנה מיירי בפרועת ראש לגמרי. ומ"ש מהר"י הלוי לבאר כן בכוונת רש"י, אינו מוכרח, וי"ל דאתא למימר שאף הבתולות שהיו הולכות עם שער אסוף, היו מפזרות אותו בשעת כניסתן לחופה כדי שיהא היכר שהיא בתולה. עיין ודו"ק. ובר מן דין, בגמ' (זו:): איתא פלוגתא מהי הינומא, דלדעת סורחב בר פפא משמיה דזעירי היא תנורא דאסא, ופירש רש"י כמין חופה של הדס עגולה. ע"כ. ולפ"ז גם אם גרסינן יוצאת בהינומא וראשה פרוע. היינו כפשטו כל שערותיה

מגולין, וחופה של הדס מלמעלה, ולא כפירוש מהר"י הלוי.

וע"פ זה יובן מ"ש בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קג) שמנהיגנו שהולכין ביום חתונתם עם שערות סתורות, וכמו ששינונו בריש פ"ב דכתובות שהכלות הבתולות היו יוצאות בהינומא וראשן פרוע. ע"ש. [ושם כתב ג"כ דהמשנה אתא למימר שאף הבתולות שהיו הולכות עם קליעת שער, היו סתורות אותו בשעת כניסתן לחופה]. שכל זמן שלא הגיע זמן בעילתה, לא חייבת בכיסוי ראש. גם בשו"ת ח"ס (חיו"ד סי' קצה) כתב שהכלות היו מקפידות להשאר עם שערותיהם הארוכות עד אחר בעילת מצוה ממש, ואולי יצא להם זה מיצאה בהינומא וראשה פרוע. ע"ש. הביאו הפת"ש ביו"ד (סי' קצח ס"ק יב). ומבואר מזה שהיו מגיעות לחופה בגילוי ראש, ומ"ש בשו"ת אז נדברו (ח"יב סי' ג) לרחות ראיה זו, (וע"ע מ"ש בזה בשו"ת קנין תורה בהלכה שם, ובשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' רנט). אינו מוכרח. ועיין בספר הליכות בת ישראל (פ"ה הלכה ו ציון טו). ודו"ק. וכן מוכח ממ"ש הפת"ש באה"ע (סי' כא סק"ב), דמ"ש הב"ח והח"מ דבעולה צריכה כיסוי ראש, היינו בעולה ע"י נשואין. ע"ש. ודו"ק. וכ"נ ממ"ש בספר ישועות יעקב (שם ה' כו ע"ב) דאין איסור פרועת ראש רק בנשואה בעולת בעל. ואף שכתב בסוף דבריו דכל שהיא בחזקת בעולה, אסורה בגילוי ופרוע ראש משום פריצותא, ופירש בזה את מ"ש בירושלמי (כתובות פ"ב סוף הלכה א) זאת אומרת בתולה מן הנשואין אינה יוצאה וראשה פרוע [ופירש הפני משה משום שכבר נקראת עליה שם נשואה. וע"ע מ"ש בזה בספר דגול מרבכה (אה"ע סי' כא סעיף ב)], ור"ל שאף שמדין תורה אינה חייבת בכיסוי ראש, כיון שלא נבעלה, מ"מ חייבת היא משום פריצותא. (וכן העיר מזה בשו"ת קנין תורה בהלכה שם, שדעת הרב ישועות יעקב בסוף דבריו לאסור לצאת בגילוי ראש לאחר חדר יחוד, משום פריצותא). מ"מ י"ל דזהו רק באופן שרגילים לבעול באותו מקום, אולם בחדר יחוד שלא שמענו ולא ראינו שאשה נבעלת שם, אין עליהם שם של חזקת בעולה, וממילא אין בזה פריצותא, ובפרט אם אינם נועלים את החדר יחוד, דודאי לא הוי בחזקת בעולה, ודלא כמ"ש להחמיר בזה בספר בית חתנים, משום שיש סוברים שסוף סוף נקראת חופה, דהא מדין חזקת בעולה קא אתינן עלה. עיין ודו"ק. ועוד י"ל דמעיקרא כל שנעשה לצורך, לית ביה איסורא, אולם לאחר שנשאת, אם נתגרשה או נתאלמנה חייבת לכסות את ראשה, מפני שנקרא עליה שם של נשואה. (וע"פ האמור יש להשיב על מה שהעיר על דברינו הנ"ל. ידידי הרה"ג רבי יעקב שחיבר

שליט"א שאין ראייה להקל לגלות את ראש הכלה כשעושה חדר יחוד מהמנהג הקדום שלא נהגו הכלות לכסות את ראשם בחופה, משום דשאני חופה דידהו שלא עשו חדר יחוד, משא"כ בחופה הנהוגה היום שרבים עושים חדר יחוד, והוא ראוי לביאה, יש להחמיר בה, וכמ"ש בספר ישועות יעקב הנ"ל דמצד פריצותא חייבת לכסות את ראשה כל שהיא בחזקת בעולה, אף שלא נבעלה. ע"כ. אולם לפי האמור יש להשיב ע"ז דשאני חדר יחוד דידן שלא נקרא עליה שם של חזקת בעולה).

ג בשו"ת תשובות והנהגות (שם) כתב שנהגו אצל הרבה חסידים שמגלחות השערות רק למחרת, ובסעודת נישואין, הן לא מכוסות כראוי. וע"ע מ"ש בזה בחלק ה (סי' שלד). וכן ראיתי בקובץ אור ישראל (גליון כב עמוד רמג) שהביא הה"כ מ"ש בקובץ אהלי שם בשם הרב יהושע מונדשיין שמנהג פשוט ומרווח בכמה קהלות בישראל, שהכלה מכסה את ראשה בפאה, רק למחרת ליל החתונה, ולא מיד לאחר החתונה. ומביא שכך אמר לו הגאון רבי דוד יונגרייז גאב"ד העדה החרדית בירושלים ת"ו, וגם אצלו היה הדבר פשוט שכן נהגין. וכן העיד לי אאמור"ר שכן היה המנהג בליטא, והנח להם לישראל אם אין נביאים הם, בני נביאים הם. ע"כ. ומ"ש להחמיר בזה הה"כ בקובץ אור ישראל (גליון כז עמודים קסב-ח), אינו מוכרח כלל. וגם מה שנמשך אחריו הרה"ג רבי משה פנירי שליט"א בספר בית חתנים (מהדורת תשס"ו פרק י סעיף ו), וציין לעוד פוסקים בזה, במחכ"ת אין דבריו מוכרחים. ומ"ש בשו"ת קנין תורה בהלכה (שם) להביא ראייה מדברי הב"ש (סי' סה סק"ג) שכתב שכיסוי הראש הוא הכנה לחופה, וא"כ מה סברא שאחר שכיסו את ראשה קודם החופה, יחזור לגלותו אחרי החופה. ע"כ. הנה עינינו הרואות שכיסוי זה הוא שקוף, ולא נעשה עבור כיסוי שערותיה, כי אם לצורך קיום החופה. ובספר החופה והנישואין (סי' יד ציון 50) כתב בשם שו"ת עשה לך רב (ח"ד סי' נה) שהמקילות שלא לכסות ראשן לאחר היחוד, יש להן על מה לסמוך, כיון שאע"פ שמתייחדות, אין זה אותו יחוד אמיתי שכותב הרמב"ם "עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתיחד עמה", ויחוד זה שעושים בשעת החופה אינו "בתוך ביתו", ואף אותם המקפידים לשכור את חדר היחוד בפרוטות אחדות, אין זה עדיין "ביתו" ממש, ואין זה מקום ליחוד כדרך כל הארץ. ע"ש. גם בספר עטרת שלמה זעפראני (עמוד תרנח-ט) כתב שהמיקל בדבר במקום שנהגו כן, יש לו על מי לסמוך. ע"ש.

וע"פ כל האמור מצאנו סמך למנהג בנות ישראל שנכנסות לחופה כשהם פרועי ראש, ואף

שלמעשה יש להחמיר בזה, כי לא יצאנו מידי ספק, מ"מ אין למחות בהם, מאחר ויש להם על מה שיסמוכו. [שו"ר לאחר כותבי זאת בשו"ת בני בנים (ח"ג סי' כג) שכתב שמנהג רבים מבני התורה ללכת בגילוי ראש בעת החופה, והביא סמך לדבריהם מדברי הפוסקים שזכרנו לעיל. ע"ש].

ואם חובשת פאה נכרית יש להקל בזה לכתחילה, משום דאיכא בזה ס"ס, ספק אם נשואה צריכה כיסוי ראש לפני זמן בעילת מצוה, ואת"ל שחייבת, שמא הלכה כדעת הסוברים שמותר לצאת עם פאה נכרית לר"ה. וכיו"ב כתב בשו"ת יבי"א (ח"ד חאה"ע סי' ג). ע"ש. ובשו"ת אבני ישפה (שם ד"ה עכ"פ) כתב שגם המחמירות שלא ללבוש פאה נכרית, עדיף שתלכנה כך, ולא תלכנה בגילוי ראש.

אם אין עושים חדר יחוד גמור, דהיינו שלא נועלים את הדלת, יש להקל שלא להצריך כיסוי ראש.

ב אולם אם אין עושים חדר יחוד גמור, דהיינו שלא נועלים את הדלת, יש להקל שלא להצריך כיסוי ראש, מאחר שכתב הרדב"ז בתשובה (ח"א סי' קכא) שלסוברים דבעינן יחוד הראוי לביאה, והוא דעת רוב הפוסקים צריך שיתיחד במקום שאפשר לו לבעול, שלא יראו אותם בשעת מעשה, אפילו עבד ואפילו שפחה, וזהו יחוד הקונה. גם בשו"ת מהרשד"ם (סי' כב) כתב שיתייחד עמה בביתו ואין שום אדם, איש ואשה בבית, ואפילו היו נמצאים ביום החופה החתן והכלה בבית אחד, כיון שהיו נכנסין ויוצאים לא מקרי יחוד. גם הב"ש (סי' נה סק"ה) הביא מ"ש הב"ח (אה"ע סי' סא) שהמנהג היה לברך ברכת חתנים תחת הכלונסאות ברחוב העיר, ואח"כ הולכין מיד למקום צנוע ואוכלים שם, ולכן יש למנוע מלכנס לשם רבים, דאם לא כן אין כאן יחוד ולא מקום צנוע. ע"כ. וממ"ש שיש למנוע מלכנס לשם רבים, דמשמע דבמועטים יש לכנס לשם, והעיר עליו הב"ש דאין טעם לדבר, דהא בעי יחוד דחזי' לביאה, א"כ יש למנוע שלא יכנס לשם שום אדם כדי שיהיה יחוד גמור. ע"כ. וכ"כ בספר ישועות יעקב בפירוש הקצר (סק"ג). [ועיין בספר מחצית השקל מ"ש ע"ד הב"ש הנ"ל].

ואף שבספר המקנה (שם) כתב שאפילו לסוברים דבעינן יחוד הראוי לביאה, לא יחוד גמור שלא יהא שם שום אדם, אלא שיהא מקום צנוע מיוחד להם שאין שם רבים, שכיון שהוא מקום מיוחד להם היו

עד שתכנס לחופה ובברכה. ע"כ. ומאחר ואסור לו לבוא עליה עד שתכנס לחופה, ממילא יש לאסור אף בנגיעה של חיבה, וכן הוזהירו על זה בספר בית חתנים, ובשו"ת ויען אברהם סאלם (ח"ד סי' ט). אולם לפענ"ד נראה דהמקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו. ואפרש שיחתי בזה, ומאת ה' אשאל מענה שלא אכשל בדבר הלכה.

ראשית י"ל שעצם אמירת שבע ברכות מתירות אותם במגע, וכמ"ש הרמ"א בשו"ע אה"ע סי' נה סעיף א שארוס וארוסה אסורים בייחוד, ולכן אם הם גרים בבית אחד, מברכין להם ז' ברכות, פן יתייחדו. ע"ש. ומבואר מזה שעצם אמירת שבע ברכות, מתירות אותם במגע. ואף שהב"ש (סק"א) הקשה על דעת הרמ"א הנ"ל, דמאי מהני ז' ברכות, דהא כתב בסמוך ז' ברכות בלא חופה לא מהני. ותיירץ דאם כוונתו בביאה לשם נישואין, א"צ חופה. ע"ש. ומבואר מזה לכאורה שאין תועלת בז' ברכות ללא חופה, עד שיהיה ביאה לשם נישואין. וע"ע בח"מ (סק"ב). ודו"ק. אולם י"ל דשאני הכא שנגיעה זו היא, לצורך הכנה לקיום מצות הבית הנעשית בסמוך באותו הלילה (ועיין במה שכתב בספר שער המפקד בנהר פקוד המוכב לקמן באות יא. ודו"ק). ואין זה דומה כלל ועיקר לז' ברכות הנאמרות ביהודה בשעת האירוסין, שהיו נעשים שנה לפני החופה. ועיין בשו"ת הרא"ש (כלל כו הלכה ב) שכתב שמשעת הברכה מונין שבעה ימי החופה, כי החופה היא מקום יחוד חתן וכלה, ומשעת הברכה שהותרו להתיחד מתחילין ז' ימי החופה. ע"ש. ומסתמות הדברים נראה שלאחר אמירת ז' ברכות, הותרו זה לזה לכל מגע, כיון שאמורים להתיחד יחד סמוך ונראה. ואי לא תימא הכי, יש לתמוה על הוראה זו, שמאחר ואסורים במגע, א"כ אמאי מונים את שבעת ימי החופה משעה זו (ולקמן כסי' ח כתבתי שכן עיקר לדינא שמונים את שבעת ימי החופה מסיום הו' ברכות הנאמרות בחופה, ולא משעת היחוד), אלא על כרחך דמאחר והותרו לכל נגיעה, שפיר יש לקרוא להם ימי משתה. ואף שיש מקום לדחות ראייה זו, מ"מ הוא מילתא דמסתברא. וידוע מ"ש בגמ' כתובות (כב.). למה לי קרא, סברא היא, הוא אסרה והוא שרי לה. ועיין בספר או"ז (ח"א ס"ס שמא) דכתב שכלה נדה, מקבלת הטבעת מיד החתן, דכיון דעדיין לא נתקדשה, ואינה מותרת עדיין לבוא עליה, לית לן בה אם יגע בידה. ע"ש. ודו"ק.

ומלבד זאת הרי כתבנו לעיל בשם רבים מחכמי הספרדים, שאנו תופסים עיקר כדעת הסוברים שהחופה היא פריסת הטלית, והוא מנהג קדום להוראות מרן, ולפי זה שפיר דמי להקל בזה [וכן כתב

מקום הראוי לביאה דאם ירצה לבוא עליה יכול להוציא האנשים מעליו. וכ"כ בספר בית מאיר [ומדבריו מבואר שאין כן דעת הר"ן]. ובספר אוצר הפוסקים (סי' נה סק"כ אות ד) ציינו לעוד פוסקים בזה. ע"ש. [וכ"כ בספר דרך החיים הלכות אירוסין הלכה ג]. מ"מ מאחר ודעת רבים מן הפוסקים שלסוברים דבעינן יחוד הראוי לביאה, צריך שיהיה יחוד גמור, שפיר איכא למסמך עלייהו בצירוף דעת הפוסקים הסוברים דכל שלא הגיע זמן בעילת מצוה, אינה חייבת בכסוי ראש. ואף שבספר בית חתנים כתב להחמיר בזה, הנה בהגלות נגלות דברי הפוסקים הנ"ל, שפיר דמי לסמוך עלייהו.

ובפרט אם מכוונים שלא לקנותה בחופה זו, דבכה"ג כתב הר"ד פדעוה בספר אמרי דוד (סי' רט) שלא קנה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת קרית חנה דוד (סי' ד). הובא בספר אוצר הפוסקים (סי' נה ס"ק כב אות ד). ע"ש. וע"ש עוד באות ה מ"ש בשם הרב תורת חסד. ודו"ק. וע"ש עוד בסק"כ אות ז שהביאו בשם הרב פסקי הלכות דהיחוד צריך להיות דוקא בביתו, ושכן צידד בשו"ת ישא איש. ע"ש. ולפ"ז בחדר יחוד שאין זה ביתו, י"ל דאינו קונה. ואף שהביאו התם חולקים ע"ז, מ"מ יש לצרף את דבריהם לנ"ד שלא להצריכה כיסוי ראש. [ובעצם מה שיש נוהגים לכוון שלא לקנותה בחדר יחוד, כדי ליפטר מחובת כיסוי ראש, אינו אלא לדידן שלא נהגו לחייב לעשות חדר יחוד, אולם לפי אחינו האשכנזים שנהגו כפי דעת הרמ"א לחייב לעשות חדר יחוד, א"כ אינם יכולים לכוון שלא לקנותה בחדר יחוד זה, מאחר ואיכא חיוב לכוון לקנותה ע"י חדר יחוד. הערת ידידי הרה"ג רבי שלום פורת שליט"א].

בענין נגיעה בכלה כשעדיין לא עשו חדר יחוד גמור

(י) והנה הנוהגים לעשות חדר יחוד שאינו גמור וכנ"ל, לכאורה צריכים ליזהר שלא לגעת אחד בשני, שכל זמן שלא עשו יחוד גמור, הרי היא אסורה עליו, וכמ"ש הטור באה"ע (סי' נה), האשה משנתארסה אע"פ שהיא כאשת איש לחייב הבא עליה ואינה יוצאה אלא בגט, אינה חשובה כאשתו שהרי אסור לו לבוא עליה, ואם בא עליה מכין אותו מכת מרדות, ואפילו אם קידשה בביאה אסור לו לבוא עליה ביאה שנייה עד שתכנס לחופה. ע"כ. ובב"י הביא מקור לדין זה ממה שאמרו במסכת כלה (פרק א), כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, וכן פירש רש"י (כתובות ז:) אצל מה שתקנו בכרכת אירוסין ואסר לנו את הארוסות מדרבנן, שגזרו על ייחוד של פנויה (סנהדרין כא:), ואף ארוסה לא התירו

ובן בקודש חזיתיה להרה"ג רבי אליהו בר שלום שליט"א בתשובה שהובאה בשו"ת ויען אברהם (חלק ה עמוד קסה) שכתב להקל להתיר כל מגע עם הכלה לאחר אמירת שבע ברכות. ודלא כמ"ש הרב ויען אברהם בחלק ד הנ"ל להחמיר בזה. ע"ש. ושנה פרקו בספרו משפט הכתובה (חלק ו פרק נד עמוד תקכז).

בענין מה שנהגו לתת לאשה יד ולהוליכה לחדר יחוד

יא ומה שיש טוענים שע"י מנהג זה השתרכב הדבר ונהגו שנותנים יד לאשה להוליכה לחדר יחוד, ונמצא א"כ שיש מכשול במנהג זה, אולם הרי מבואר בספר פרי האדמה (חלק ג דף יד ע"א) שכן הוא המנהג בארץ הקודש להוליך את הכלה בידו לבית הנשואין יותר מארבע אמות כשהיא טהורה, והובא בספר מנהגי ירושלים (דיני קידושין הלכה י). הובא בספר נתיבי עם (ריש חלק אה"ע). וכתב בספר שער המפקד (ח"ב בנהר פקוד דף יז בסופו) הטעם לכך, שהוא לזכרון מעשה אבותינו הקדושים זיע"א, שכן כתוב בתורה ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, שיצחק אבינו הוא הביאה האהלה, וכדי שבזה תהיה חביבה על בעלה, שכן כתוב שם ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה, ואנחנו בניהם אוחזים בידינו מעשה אבותינו ומברכתם נתברך גם אנחנו. ועוד להורות שהחתן אוחז בידה ומכניסה תחת רשותו, שתהיה נשמעת אליו מהיום הזה והלאה, ע"ד שאמר הכתוב שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך וכו', כי הוא אדוניך והשתחו לו, כי זה הוא עמוד שלום הבית כאשר האשה תהיה נשמעת לדברי אישה, ובזה יעלה זיווגם יפה ומשובח, והוא לסימן טוב ויפה, והכל רמוז מן התורה. ודו"ק. ע"כ. נובספר שלחן העזר (סי' ח סעיף ח בשמלה לצבי סק"ג) כתב לבאר הטעם שכתב הרב פרי האדמה שמנהג בארץ הקודש להוליך את הכלה בידו "לבית הנשואין", משום שלא נהגו הספרדים לעשות חדר יחוד, ולפיכך נוהגים לתת יד לכלה לפני החופה בעת שמוליכה לבית הנשואין, אולם אנו שנהגנו לעשות חדר יחוד, נוהגים לתת יד לכלה בעת שמוליכה לחדר היחוד. ע"ש.

ומראש צורים אראנו לחד מקמאי, מר ניהו רבנו אלעזר מגרמיזא בספר הרוקח (סי' שנג) שכתב וז"ל, וכשהכלה נכנסת לבא בשער הבית, אז החתן הולך שם לקראתה, ולוקח ידה ונותן אותה אל המשקוף למעלה יד שערים לפי קרת. עכ"ל. גם בספר מהרי"ל בחלק המנהגים (הלכות נישואין) כתב וז"ל.

בשו"ת מלמדך להועיל חלק א פרק לו אות יא להקל בזה מכת המנהג הנ"ל. ע"ש. ואף לדעת הרמב"ם והשו"ע דסברי שהחופה הוא היחוד יש להקל בזה, כי מלבד מ"ש לעיל, הנה מבואר בשטמ"ק כתובות (ז: ד"ה וכתבו תלמידי רבינו יונה) שכל מה שאמרו חז"ל כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, הוא דוקא בבעילה, אולם בחו"ג משרא שרי. ע"ש. (אולם י"ל דאיהו קאי כשיטת הרמב"ן דס"ל דחו"ג בעריות הוא מדרבנן, אולם לדעת הרמב"ם דסבר דאף חו"ג הוא מה"ת, ופסק כוותיה מרן בשו"ע אה"ע (סי' כא סעיף א), י"ל דאף בחו"ג איכא איסורא).

ועוד יש לצרף את מ"ש בחידושי הרשב"א (כתובות פס) הובא שם בשטמ"ק, דאע"ג דחופה דאורייתא, לענין נדרים ולענין קטלא, מ"מ לענין היתר ביאה, מכיון שנתקדשה, הרי היא קנויה לבעל, ומותרת לו מעתה וכו'. ע"ש.

וע"פ כל האמור יובן מ"ש הפוסקים המובאים לקמן שנוהגים להוליך את הכלה בידו לבית הנשואין יותר מארבע אמות, והרי בנגיעה זו יש בה נגיעת חיבה, וא"כ על מה סמכו להקל בזה, אלא ע"כ דכל שברכו שבע ברכות, הרי הותרו ביחוד ובכל מגע, או דסברי כשאר טעמי הנ"ל.

ובל זה כתבתי למטוניה דהרבנים ב"ש וח"מ, אולם במכת"ר בדברי התוס' כתובות (ז: ד"ה רבי יהודה) מבואר היפך דבריהם, כי הנה כתבו שם התוס' שהטעם שהיו מברכים ביהודה שבע ברכות, לפי שפעמים בא עליה שלא לשם חופה, לפיכך מברכים בשעת האירוסין כדי שתהא כלה בברכה. ע"ש. ונראה הטעם לזה, שאם היו בועלים לשם נשואים, לא היתה תועלת בז"ב, משום דאכתי הוי בעילת זנות, משום שלא כתב כתובה, מה שאין כן בבא עליה שלא לשם נשואין, לא נתחייב עדיין כתובה. ושו"ר שכ"כ בספר המקנה להעיר בזה על דעת הח"מ והב"ש מדברי התוס' הנ"ל. ולפ"ז בנ"ד דאיכא כתובה, אין החופה מעכבת, ומה שכתב הרמ"א בסמוך שז' ברכות בלא חופה לא מהני, היינו בלא כתובה. ומלבד זאת הרי דעת תשובות הרי"ד (סי' מז) שעל ידי ברכת חתנים הותרה הארוסה לארוס גם קודם החופה, וכן בשלטי הגבורים כתובות פרק א כתב בשם ריא"ז שארוס שבירך ברכת חתנים, הותר לו לבא עליה כנשואתו, אם כי דין ארוסה יש לה לכל דבר עד החופה. וכן הוא בפסקי ריא"ז כתובות (הלכה א אות יח). הובאו בספר אוצר הפוסקים (סי' נ סמ"ה אות ה).

בדוקא לחדר יחוד. ע"ש. גם הרב נתן בן סניור שליט"א כתב בקונו' נר ציון על דיני חופה (עמוד כד) בשם כמה מגדולי ישראל שאין ליתן החתן והכלה יד זה לזה בהליכתם מהחופה לחדר יחוד, אולם סמוך מאד לחדר יחוד, יש נוהגים שאוחזה בידו ויביאנה אל תוך החדר, ד"א דבזה קונה אותה. ע"ש. (ושם ציין גם לדברי ספר נתיבי עם בשם ספר פרי האדמה הג"ל). שוב ראיתי בספר מנחה לחיים (סי' טו אות קעג) שהובא שם, ששאל את הגר"ח קנייבסקי שליט"א אודות הנוכח לעיל, והשיבו שהחזו"א לא היה מרוצה ממנהג זה לאחוז את יד הכלה לפני חדר יחוד. [אולם שם באות מט מובא שוב שאלה זו, והשיבו שיש נוהגין כן, ואין למחות].

סוף דבר הכל נשמע:

יב סוף דבר הכל נשמע: אף שאין לשנות ממנהג אבותינו שלא עשו חדר יחוד [ודלא כמו שנהג בזה אותו ראש ישיבה ספרדי. הובא בשו"ת קול אליהו חלק ב בהקדמה], מ"מ מי שלומד בישיבה אשכנזית [או בישיבה ספרדית שרבניה נוהגים להורות לעשות חדר יחוד - ולפי הבירור שעשיתי בדבר כן נוהגים רוב הישיבות הספרדיות, חלקם עושים חדר יחוד ממש הנעול במפתח, וחלקם עושים חדר יחוד שלא לשמה, דהיינו שאין החדר נעול, ועושים זאת רק כדי שיהיה קירבה ביניהם באכילה ושתייה], ונאלץ לעשות חדר יחוד, כדי שלא לשנות ממנהג רבותיו וחביריו, וכיו"ב, אין מזניחין בידו. ובפרט היכא שהדבר גורם למחלוקת. וכן הורה פאר הדור מו"ר הגאון רבנו עובדיה יוסף שליט"א להתיר בזה בעת הצורך, והאמת והשלום אהבו. ושלוש על ישראל. [כעת שלח לי הרה"ג רבי מרדכי חיים נר"ו מ"ש בספר רבנו האור לציון (העוסק בתולדות חייו מעשיו והנהגותיו של מרן ראש הישיבה הגר"ץ אבא שאול זצ"ל, ונערך ע"י כמה מתלמידיו המובהקים בפיקוח בנו הגר"א) עמוד תקסח, ששיבח הגר"ץ אבא שאול זצ"ל את מנהג בני ספרד שנהגו שלא לעשות חדר יחוד, ועכ"ז לא ראה במנהג זה של "חדר יחוד" בחומרא כמנהג שלא להשביע את החתן. "לא אחת הורה למקורביו שרבותיהם ביקשו שיכנסו לחדר יחוד, שרשאים לנהוג כן". וע"ע מ"ש בזה בקונטרס "נר ציון" המובא באות ו. ודו"ק].

והנה לאחר שפירסמתי את עיקרי תשובתנו הנ"ל בירחון אור תורה (חשן תש"ע סי' יח), קמו כמה ת"ח והתריסו כנגדי בטענות שאין בהם ממש, והתעלמו מכל מ"ש בדברים המיוסדים על אדני פז, ושמוני

וכאשר תבא (הכלה) עד פתח חצר בית הכנסת, הלך אחר הרב והחשובים, והיו מוליכין את החתן לקראת הכלה, והחתן תופש אותה בידו, ובחיבורן יחד, זורקין כל העם על גבי ראשן חטיף, ואומרים פרו ורבו ג' פעמים, והולכין יחד עד אצל פתח בית הכנסת, ויושבין שם מעט ומוליכין הכלה לביתה. עכ"ל. ומבואר מכל זה שאף לפני קהל עם ועדה היו עושים כן. וכן מבואר ממ"ש בספר משנת יהושע חלק נישואין חלק א (עמוד קצג) בשם הרב כלילת חתנים (סי' י סעיף ד) וז"ל, והחתן והכלה יוצאים מחופתם לביתם בחיבוק ידים. עכ"ל. וע"ע מ"ש בזה בספר מנהג ישראל תורה (נישואין עמוד קצ), ובשו"ת עולת יצחק רצאבי (ח"ב ס"ס רלט). ודו"ק. [וידידי הרה"ג רבי מרדכי חיים נר"ו הוסיף בזה עוד מראה מקומות: בספר מנהגים דק"ק וורמיישא (ח"ב עמוד כד) לרבי יוזפא שמש זצ"ל נכתב: "והחתן אוחז הכלה בידו". ע"כ. גם בספר הליכות קודש (פרק עד אות ל עמוד רחצ) והוא ספר מנהגים והליכות שנהג הרה"ק בעל "אור מלא" מקאסן זצ"ל הי"ד, נכתב: אחר החופה אחז החתן את הכלה והובילה לחדר היחוד, וכן היה נהוג במקומותינו. ע"כ. וכן נהגו האדמו"ר רבי יששכר בער ראזנבוים מסטרוביץ זצ"ל כנכתב בקונטרס מנהגי בית אבי (עמוד קלא אות תתיג. נדפס בסוף ספר "דברי יששכר"). וע"ע טעמים לזה בספרים: שו"ת ויברך דוד הארפענעס (חלק א סי' נט), ומנחת שלום גרוסמן (פרק יג אות ב)].

אולם בספר נטעי גבריאל (הלכות נישואין עמוד ריט) כתב שלדעת כמה מגדולי דורנו שליט"א עקב פריצת הדור יש לימנע מהמנהג שהחתן אוחז את יד הכלה בדרך לחדר יחוד, אלא נוהגים רק שהחתן הולך יחד עם הכלה לחדר יחוד, שבזה עיקר הקניין, כמ"ש הגר"א (סי' כה סעיף א) [סי' נה סעיף א]. ע"ש. [וידידי הרה"ג רבי מרדכי חיים נר"ו ציין לספר אני לדודי לופיאנסקי (עמוד קסג) שכתב, כי הגר"ש זצ"ל העיר על מנהג זה ואמר, שאין זה בהמה גסה שקונים במשיכה, ואין שום יסוד למנהג זה]. ומעתה מאחר ויש מפקפקים במנהג זה, ראוי להמנע מכך, ובפרט שאצלינו לא היה קיים מנהג זה, ועכ"פ לאותם הנוהגים כן, יזהרו לעשותו בצניעות, שהחתן יחזיק יד הכלה רק ד"א לפני חדר יחוד, וכן ראיתי בספר אום אני חומה (ח"א עמוד ג) שכתב שהנוהגים ליתן יד לכלה בדרך לחדר יחוד, יזהרו לעשות כן בצניעות גמורה ככל האפשר. וכן מבואר ממ"ש בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' רפו אות ב) שהמנהג בעיה"ק שמקפידים כשמגיעים לד' אמות שלפני חדר היחוד שהחתן מחזיק בהכלה והוא מוליכה

להם גורמים מוקדמים של רבות בשנים, ואין בכח של ראייה לשנות, כי כל ראייה יש לה מסלות רבות, לכן מונח קיים אצלי למנוע מלהשיב. ע"כ. וכ"כ עוד בח"ב סי' כא. וע"ע שם בס' יט כ כט, ובח"א סי' כה כו, ובח"ג סי' כה.

ולמעשה בסיכום הויכוח סביב נושא הזה, ראיתי שעיקר הת"ח שהרעיו בחצוצרות נגד מ"ש בענין של חדר יחוד, הם אברכים שלא עברו את שנות הבינה (אולם אחד הת"ח שעבר את גיל הבינה, וכתב תגובה נגד דבריו, כשפגשתי אותו שאלתיו היאך כותב כנגד חדר יחוד בחריפות, בא בומן שבניו ובנותיו עשו חדר יחוד, וכפי שנודע לי, ואמר לי שהם לא שמעו לי, ונזמתי לו, א"כ אתה מוציא לעז על בניך ובנותיך, ולפחות היה לך לשתוק, שלא יאמרו הבריות טול קורה מבין עיניך. ולא זו הדרך שדרכו בא אבותינו לעורר ריב ומרדים, אלא יש ליישב את המנהג שפשט ברוב ככל הבתים של הבני תורה, והנח להם לישראל, ואף אותם מצעירי הצאן שהתריסו כנגדי, עור יצטרכו לדברי כשיגיע עת כלולות בניהם ובנותיהם, ודי למבין), ואילו הת"ח שהסכימו עימי, הינם ת"ח שעברו את שנות הבינה. ואף אנכי הצעיר בראותי מ"ש בשם הערוך השלחן שיש בזה דבר של גנאי התנגדתי ולחמתי מלחמת חורמה נגד חדר יחוד, אלא שרבותי אלצוני לעשותו לפחות בשעור של כדי צליית ביצה קלה, אולם כעת שעברתי את גיל הבינה, ואף דמי הרועש שקט, ישבתי על מדוכה זו, וראיתי שאין שום הכרח ויסוד לדבר זה, והכלל הוא, אפושי פלוגתא לא מפשינן, ולא נימא שדעת הרמ"א והפוסקים דעימיה ובכללם חכמי האשכנזים החיים בתוכנו, שיש חיוב לעשות חדר יחוד [חלקם הובאו בספר מנחה לחיים. ע"ש], ואילו חכמי הספרדים יסברו שיש בזה איסור, אלא עלינו לקרב את השיטות שדעת חכמי האשכנזים שיש חיוב בדבר, ואילו דעת חכמי הספרדים שאין חיוב בדבר, אולם איסור בדבר לא שמענו. והוא דבר אמיתי ונכון. ומחובתינו למצוא את שביל הזהב! (ובפרט שרבים וטובים מגדולי ראשי הישיבות הספרדיות שבנינו מתחנכים אצלם מנהיגים את הבחורים לעשות חדר יחוד). [וז"ל שו"ת יבי"א (חלק ד תאו"ח סי' לח ס"ק יג) הא אפושי פלוגתא לא מפשינן, וכל טצדקי דאית לן למעבד לקרב הסברות של הפוסקים עבדינן, וכמ"ש בשד"ח כללי הפוסקים (סי' טז אות נב), ובכללים (מע' מ סוף כלל טז). ע"כ. וביבי"א חלק י (חי"ד סי' נח עמוד שפ ד"ה ניהדר) הביא את מ"ש בשו"ת חכם צבי (סי' קלח) שאחד מעיקרי יסודות התלמוד הוא, דאפושי פלוגתא לא מפשינן]. ועכ"פ גם אותם שפקפקו בדברינו, הודו שאין לריב בשביל דבר זה, וכמבואר בדבריהם.

כמחטיא את הרבים, מאחר שיש בזה לדעתם כיעור ומכשול לבחורי ישראל וכו', אולם כבר כתבנו להוכיח מהקדמונים שלא חששו לזה בין רבותינו האשכנזים ובין רבותינו הספרדים, ומה שמדברים היום על הכיעור הוא מחמת הדיבורים בנושא זה (ושורשו התחיל בטעות ושגגה בהכנת הערוך השלחן, וכנ"ל), ותיתי לי שראו את דברינו ת"ח מובהקים יושבי על מדין וחיזקו את דברי, ושלא אירא ולא איתת, ובתוך תשובתינו ובהערות השבנו על טענותם, וע"ע מ"ש בזה בירחון אור תורה (טבת תש"ע סי' מה). ואין צורך לכפול את הדברים. (ואף שהתם הסתיגתי בזה מאוד, ובלשון של זהורית, משום שרבים מהקוראים התם הינם בעלי בתים, וחושבים שעורבא קא שרינן, ולפיכך כתבתי זאת בלשון של זהורית, אולם לקושטא דמילתא אין בזה חשש כלל ועיקר, ואף שלא במקום של מצה ומריבה, וכפי שפשט מנהג זה אצל רוב ככל הבני תורה, ה' עליהם יחיו).

ועיקר מטרת פירסומי בירחון הנ"ל היתה, לבדוק ולוודא אם אכן יש איזה מחבר שכתב שיש איסור לעשות חדר יחוד, ואכן התאמת לנו שאין שום מחבר שאסר זאת, שהרי עם כל הריבוי של הכותבים שכתבו נגד מ"ש בענין חדר יחוד, לא מצאנו שום מחבר שאסר זאת, ומעתה דברינו יצאו מחוזקים ומוצקים כראי. (וכל השמועות שנאמרו שם בתורה שבע"פ מפי כל מיני רבנים, אין לסמוך עליהם, וכפי שכתבתי לקמן בענינים שונים (סי' טז), שאין לסמוך על שמועות, ואף אם אמת הדבר, נראה שנגררו אחר מ"ש בספר ילקוט יוסף הנרפס בשנת תשל"א בשם הערוך השלחן שיש בזה איסור, אולם כאשר התברר לן שאין שום גלוי מדברי הרב ערוך השלחן לדבר זה, י"ל דאם היו רואים הפוסקים דבר זה, היו חוזרים בהם. וכיו"ב כתב הגאון חקרי לב בתשובה שהובאה בשו"ת סמיכה לחיים (סי' ד ד"ה ובר) דאם ראינו המנהג להתיר ובאנו לומר שידעו בו חכמי הדור ולא מיחו, אף שרבו הפוסקים לאסור, אין לנו לדון אלא שלא נגלו להם כל דעות האוסרים, וחשבו שרבו המתירין, וכל כי האי הו"ל מנהג בטעות דאינו מנהג, כ"ש בזמנינו שזכינו בימינו שנדפסו תורתן של ראשונים, שדורות שלפנינו לא זכו בזה. ע"כ. ודון מינה ואוקי באתרין. ועוד שהוראה זו מתאימה דוקא לדור הקודם, שמעטים מבני התורה הספרדים נהגו בחדר יחוד, אולם היום שכבר פשט המנהג ברוב ככל בתי בני תורה הספרדים לעשות חדר יחוד, אף הם יודו שיש להעלים עין מזה).

ויפה הגדיר אחד הת"ח שאין זה ויכוח הלכתי, אלא ויכוח השקפתי, כיצד לראות את הדברים, ומי שהושרש בקרבו השקפה זו שדבר זה מגונה הוא, קשה לשנות את דעתו, ולפיכך נמנעתי מלחזור ולענות שוב ושוב על נושא זה. ועיין באגרות חזו"א (ח"א סי' כח) שכתב, אין דרכי לבוא בוויכוחים, כי הברל הדעות יש

והנני חוזר שוב ואומר שמנהגינו שלא נהגו לעשות חדר יחוד הוא מנהג משובת, ואין לשנותו, אולם מאן דעביד חדר יחוד, לא משתבש, ולפיכך חתן הנאלץ לעשות חדר יחוד, יש להעלים עין מזה, ובפרט שהדבר גורם למחלוקות ועגמת נפש. והאמת והשלום אהבו.

ולאחר כותבי כל זאת שרטטתי את שאלתי ובקשתי בקן קולמוסא לגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א בזה"ל: האם אנו בני ספרד רשאים לעשות חדר יחוד, או שיש בזה חשש איסור מחמת כיעור. והשיבני בזה"ל "אין חשש". עכ"ל. והרי הוא כמבואר. [וע"ע מ"ש בזה בספר מנחה לחיים סי' טו עמוד קעו]. גם ראש ישיבת באר התלמוד הרה"ג רבי חנוך כהן שליט"א כתב בספר עולת כהן (סי' טו) להקל בזה. ומ"ש בספר אוצר שמעון (עמודים תכ-תכג) להחמיר בזה, י"ל. וסיפר לי חתני הרב איתר בוחבוט נר"ו שאמר לו הרה"ג רבי יעקב שכנזי שליט"א שהיה מחמיר מאוד בענין חדר היחוד, אולם בראותו מ"ש בס"ד בטוב טעם ודעת, ירד מהעץ הגבוה. ועוד מסר לי חתני, שכן דעת הרה"ג רבי אשר חנניה שליט"א בעל מח"ס שו"ת שערי יושר, להקל בענינים אלו.

יג) ומה שהעירני כעת חד צורבא מרבנן מ"ש בספר חמדת ימים (שבת סוף פרק י) על אותם הנשאים בערב שבת ועושים חדר יחוד, כדי שלא יהיה קונה קנין בשבת, וז"ל ישתקע הדבר ולא תעשה כזאת בישראל, כי החתן בתוקף אהבתו אותה יחטיא אות ברית קדש, ולא ינעם מבא לידי קישוי אבר, אשר חכמים הגידו, כי המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי וכו', וכבר צווחו על מנהג הרע הזה קמאי דקמאי אשר קדמוני, ומקשה לכו יפול ברע"ה. עכ"ל. (ושם כתב שיעשו להם חופה כריגה בערב שבת בשעת ברכת נשואין, דאז חיבת חופה קונה לכל דבר. אולם אין לסמוך על פריסת הטלית בלבד. ע"כ. וכונתו למ"ש הטור באה"ע סי' סב שנהגין באשכנזי שעושיין אפיריון למושב החתן והכלה והוא הנקרא חופה). ומכאן יש מקור קדמון לביטול חדר יחוד. ע"כ ההערה.

אולם נומתי לו שהיא הנותנת, שאף שהרב חמדת ימים עורר מענין של מקשה עצמו לדעת, אפ"ה למעשה כתבו הפוסקים שיש ליחדם בערב שבת, הביאם בשו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע סי' ח סק"ג). ע"ש. ולא חששו לזה, וצ"ל דהאי טעמא דכל שיש ביחוד זה ענין הלכתי לא חיישינן לזה, ואף אם יגיע לידי קישוי, י"ל דסברי הנך פוסקים דליכא ביה איסורא, שכל האיסור הוא

דוקא אם מקשה עצמו לדעת שלא עם אשתו, אולם כל שנעשה קישוי זה עם אשתו, ליכא ביה איסורא, וראיה לזה ממאי דהתירו הפוסקים חו"ג בשעת וסתה. עיין ודו"ק. ושו"ר שכ"כ בשו"ת אג"מ (חאה"ע ח"ד סי' סו). ע"ש. גם בשו"ת עולת יצחק רצאבי (ח"ב סי' רמב) הביא הרבה פוסקים שהקלו בכיו"ב. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

יד) כעת נדפס ספר משפט הכתובה מהדו"ב להרה"ג רבי אליהו בר שלום שליט"א, ושם בחלק ו (פרק נד הערה יד) האריך כיד השם הטובה עליו ליישב את מנהגם של מי שעושה חדר יחוד, אולם ראיתי להרה"ג רבי אליהו בחבוט שליט"א שכתב להשיג על דבריו בירחון אור תורה (אדר א' תשע"א סי' סה), ומאחר וכבר ארכו לנו הדברים, לא רציתי עוד להעיר ולהאיר בזה, ומשנה לא זזה ממקומה. (אולם זאת העיר על מ"ש שם הרה"ג רבי אליהו בחבוט שליט"א באות כד שבחור אחד סיפר לו שהראש"ל הרה"ג רבי אליהו בקשי דורון שליט"א הורה לו שלא לעשות חדר יחוד, ואף שמלפנים היה מורה ובא שיערכו חדר יחוד, מ"מ מאז שקרא בעינין את המאמרים באור תורה שכתבו נגד חדר יחוד, הדר ביה משמועתי, ויצאה הוראתו בקדושה שאין להתייחד באולם כלל. ע"כ. אולם הרה"ג רבי אליהו בר שלום שליט"א אמר לי שכאשר ראה הראש"ל הרה"ג רבי אליהו בקשי דורון שליט"א את מ"ש הרב הנו' בשמו, אמר שלא היו דברים מעולם, ודעתו היא כפי שהורה בעבר שמי שאינו עושה חדר יחוד, יש לו על מה לסמוך, ומי שעושה חדר יחוד, יש לו על מה לסמוך). [ומקרוב נדפס ספר שושנת העמקים חלק ד, ושם חזר על המקרא, בתוקף איסור קיום חדר יחוד. ע"ש. ועיינתי בדבריו, ולא ראיתי שום הכרח לשנות ממה שכתבתי, וכמבואר למעין].

סיכום פרטי ההלכות

טו) מאחר והעלנו דמי שנאלץ לעשות חדר יחוד, שיש להעלים עין מזה, מפני שיש לו על מה לסמוך, הנני לפרט את פרטי ההלכות שהשתרכבו מזה, והתבארו בארוכה בפנים.

א. אין חשש של מוציא לעז על הראשונים במקום שרבים וטובים נוהגים כן. (אות ז).

ב. הנוהגים לעשות חדר יחוד, האשה מתחייבת בכיסוי ראש, ולענין זה מהני כיסוי של פאה נכרית, והנוהגים להקל בזה אף בגילוי ראש גמור, אין למחות בהם, מאחר ויש להם על מה שיסמוכו. (אות ח).

ג. הנוהגים לעשות חדר יחוד, והדלת אינה נעולה, הרי הם מותרים בגילוי ראש. (אות ט).

ד. לאחר אמירת שבע ברכות שלאחר החופה, הותרה הכלה בנגיעה, ואף אם אינם עושים חדר יחוד גמור. (אות י).

ה. הנוהגים לתת יד לכלה ולהוליכה לחדר יחוד, יש להם על מה שיסמוכו, אולם כתבו כמה מחכמי זמנינו שראוי להמנע ממנהג זה, ובפרט אצלנו הספרדים, שברוב הקהלות לא נהגו בזה, ועכ"פ גם מי שנוהג בזה, יעשה זאת רק בתוך ד' אמות סמוך לחדר היחוד. (אות יא).

ו. אף שדעת מרן שהחופה היא היחוד, מ"מ רבים וטובים מחכמי הספרדים כתבו שמנהגינו כדעת הסוברים שהחופה היא פריסת הטלית. (אות א).

ז. בהערה 1 כתבנו ישוב למה שנהגו לברך שבע ברכות פעמיים (דהיינו מה שמברכים שוב בסוף הסעודה הנערכת לאחר החופה), לפני שמביא את אשתו לביתו (ולא עשה חדר יחוד), אף לדעת מרן שסובר שהחופה היא היחוד.

סימן ח

ממתי מונים את שבעת ימי המשתה לברכת חתנים

(שייך לאה"ע סי' סב סעיף ו)

שאלה: חופה שנערכה לפני השקיעה, והסתיימה לאחר צאת הכוכבים, ממתי מתחילים להחשיב את ימי שבעת ימי המשתה.

תשובה: כתב בשו"ת הרא"ש (כלל כו אות ב), דע כי משעת הברכה מונין שבעה ימי החופה, כי החופה היא מקום יחוד חתן וכלה, ומשעת הברכה שהותרו להתיחד מתחילין ד' ימי החופה, הן בעיר שנעשית שם הברכה, הן בעיר אחרת. ע"ש. והביאו להלכה הרמ"א באה"ע (סי' סב סעיף ו) בזה"ל, ואלו ד' ימים מתחילין מיד "לאחר ד' ברכות" שכירך בראשונה. עכ"ל. ומבואר מזה שמונים את ד' ימי המשתה לברכת חתנים רק לאחר סיום ד' ברכות הנאמרים לאחר קריאת הכתובה.

אולם בשו"ת יבי"א (חלק ה חאה"ע סי' ז סק"א) כתב, והנה מצד הסברא נראה ברור שאין שבעת ימי המשתה מתחילים אלא מן "החופה" והלאה, כי לפני החופה אע"פ שבירכו כבר שבע ברכות, עדיין היא כארוסה לכל דבר. וכ"כ מרן בתשו' ב"י לאה"ע (סי' יב מדיני קידושין), וכ"כ בשו"ת פרח מטה אהרן ח"א (סי' קיד). ע"ש. ושבעת ימי המשתה תלויים בנישואין שנעשים ע"י "החופה". וכ"כ הט"ז באה"ע (סי' סב סק"ח), דמ"ש ר' ירוחם שהחתן שהולך עם כלתו לעיר אחרת מיד אחר ד' ברכות, ונשתהו בדרך זמן מרובה, עושה חופה בעיר שבא לשם, ונוהג שבעת ימי המשתה, ונקרא ברכת חתנים בבית חתנים, מיירי כשלא עשה חופה במקום הראשון, אלא מיד שקידשה ובירכו ב"ח הלך עמה לעיר אחרת, ולכן מתחיל לנהוג ד' ימי המשתה לאחר שהגיע למחוז חפצו ועשה החופה. ע"ש. וכ"כ בפשיטות בספר המקנה (סי' סב ס"ו בהגה) ששבעת ימי המשתה מתחילים משעת החופה. ע"ש. וא"כ מכיון שאין אנו נוהגים ליחד את החתן והכלה אלא בלילה לאחר הסעודה, היה לנו לחשוב שבעת ימי המשתה מן הלילה שלאחר עריכת הקידושין ושבע ברכות, כיון שהיחוד הוא החופה לדעת הרמב"ם וסיעתו, אולם מ"מ נראה שלענין ברכת חתנים שמברכים כל שבעה, אין לברך עד סוף יום שלישי הבא, כי יש לחשוב את שבעת ימי המשתה לענין זה משעה שבירכו שבע ברכות בעת פריסת הטלית על ראש החתן והכלה, הואיל ולא פלטינן מפלוגתא דרבוותא בפירוש מהות "החופה", ואיכא למ"ד שפריסת הטלית חשיב שפיר "חופה", וק"ל סב"ל אפילו נגד מרן. ע"כ דברי שו"ת יבי"א. [מ"ש בשו"ת יבי"א שיש לחוש לסב"ל, אינו מובן שהרי המחלוקת היא במהות החופה (ונפק"מ לגבי קנינים), ולא בברכה, ורק הברכה נגזרת אחריה לשיטתו, ומעתה מאחר ולדעת השו"ע החופה היא היחוד, א"כ ליכא למימר בזה סב"ל לפי הכלל שכתב בשו"ת יבי"א חלק ה (חאו"ח סי' מב), דכל שהפלוגתא היא במצוה ודעת מרן להקל בזה, שפיר אפשר לברך ע"ז. ושור"ר שכן העיר בזה מר בריה דרבינא בספר חופה וקידושין (פרק יז הלכה יב). אולם עצם הכלל הנ"ל, אינו מוסכם, וכמו שכתבתי בשו"ת ברכת יהודה (חלק ד חאו"ח סי' מ סק"ז). אולם הדבר צריך תלמוד, שהרי שפתי הרא"ש והרמ"א ברור מיללו שהזמן שמונים לשבעת ימי המשתה הוא, משעת הברכה, ומבואר מזה שאין הדבר תלוי במהות החופה כלל ועיקר.

ובן בקודש חזיתיה להגר"מ פנירי שליט"א שכתב להעיר כיו"ב בספר בית חתנים. אולם מו"ר השיב

שו"ת ברכת יהודה חלק ו אבן העזר סימן יא-יג (קישור)

ישיבת פורת יוסף הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל להוכיח מדברי התוס' קידושין (יב: ד"ה משום פריצותא) שמהגם של אחינו האשכנזים שנהגו לעשות חדר יחוד לאחר סיום שבע ברכות של הנשואין, הוא מנהג מכוער, דהנה התוס' כתבו שם לבאר הטעם דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה, משום שיש בזה פריצותא, לפי שצריך או עדי ביאה או עדי יחוד, ודבר מכוער שמעמיד עדים על כך. ע"כ. והערתי ע"ז בזה"ל, אולם במכת"ר אם יצאו דברים אלו מפי מרן ראש הישיבה זצ"ל, אין לזה הבנה, דהגמ' והתוס' מיירי בעידי קידושי ביאה, והוא באמת דבר מכוער, ולא מיירי על יחוד של חופה שנהוג בזמנינו, שאינו לשם ביאה, ופשוט. ומ"ש התוס' עדי יחוד, הכוונה היא על עדי יחוד שמתחידים לצורך ביאה. (ומה שכתבו עדי ביאה, היינו עדים על הביאה עצמה, והוא כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה בריש מס' קידושין שקידושי ביאה הוא שיבא עליה בפני שני עדים לשם קידושין. והערתם על כך ממאי דמבואר בספר אור שמח (פרק י מהלכות אישות ריש הלכה ב) דאף בכה"ג איכא פריצותא, כי הנה הרב הנ"ל הסתפק אם צריך עדים לחופה, או שרק לקידושין צריך עדים, וכתב (כד"ה אמנם) דאין להביא ראיה מדעת התוס' הנ"ל דאין צריך עדים, דא"ת שצריך עדים לחופה א"כ יקשה ע"ד התוס' דסוף סוף יצטרכו להעמיד עדים בשביל החופה שהיא יחוד, וא"כ מה אכפת לן אם מקדש בביאה, דצ"ל שהתוס' לא ס"ל דחופה היינו יחוד כדעת הרמב"ם, אלא ס"ל כשיטת רבנן קדמאי שהחופה היא הכניסה לרשות הבעל, או שארי דברים קרויים חופה. ע"ש. ואם איתא כפי החילוק שכתבנו, א"כ מעיקרא מאי קושיא, הא דוקא בעדים לביאה הוי פריצותא, משא"כ בעדים ששמים אח"כ בשביל היחוד שהיא החופה, אלא ודאי דס"ל שאין חילוק בזה. עד כאן.

אולם אנא עניא לא ראיתי בדברי האור שמח שום גילוי לנ"ד, דאיהו קאי על החופה הנו' ברמב"ם (בריש פרק י מהלכות אישות) שהיא הבאת ארוסתו לתוך ביתו ויתחיד עמה ויפריש אותה אליו. ושם בביתו היה בא עליה או בסמוך או לאחר זמן, לפיכך חשוב הדבר לפריצות, משא"כ בנ"ד שמתחיד עמה באולם בחדר יחוד הראוי לביאה, וכל באי עולם יודעים שאף אחד לא בא שם על אשתו, בכה"ג ליכא שום חשש של פריצות, וכעין זה כתב התם האו"ש שהתוס' סברי כשיטת רבנן קדמאי שהחופה היא הכניסה לרשות הבעל, וליכא ביה חשש של פריצות אם העדים יעידו על כך, וזאת מאחר ואינו יחוד הראוי לביאה (דאף אם איכא התם אנשים חשיב רשות הבעל), ומינה דאף לגבי נ"ד

ראיתו כמ"ש בס"ד. והשתא ולפ"ז י"ל דליכא חילוק בין שאר נשים לאשתו, וכשם שבאשתו אמרינן דהיא משמרתו מחשש איסור אף בלילה או בדרך, כן י"ל לגבי שאר נשים שהותר להתיחד עמהם.

ולענין הלכה מאחר ולא יצאנו מידי מחלוקת, לכתחילה יש להשתדל שלא להגיע לידי מידה זו, ובפרט בדור יתום זה, אולם בשעת הדחק יש לסמוך על דעת המקילים, ובפרט לגבי נ"ד דאיכא ביה תרי דרבנן, חדא שאיסור יחוד עם הפיליפינית הוא מדבריהם, שהלל ושמאי גזרו על יחוד עם הנכרית. ועוד שדעת הרב השואל בשו"ת הרשב"א (סי' אלף קעח) דדוקא יחוד עם אשה אחת אסור מן התורה, אולם בשתי נשים אינו אלא מדרבנן. ע"ש. ונראה שגם הרשב"א הסכים לדבריו. וכ"כ עוד אחרונים הובאו בפתי תשובה (סק"א). וע"ע מ"ש בזה בשו"ת תפלה למשה (ח"ו חאה"ע ס"ס מח). ודו"ק. [ומאי דמבואר בספר משנת היחוד (עמוד 10) דבעינן שתיים מלבד האמא, אינו מוכרח]. וכן ראיתי בספר מנחת איש (חלק א פי"א ה"א) שכתב להחמיר לגבי מחלוקת הרב זכור לאברהם והחזו"א הנ"ל, אולם כתב שביחוד דרבנן יש להקל, ובדאורייתא יש להקל רק בשעת הדחק. ע"ש. ומעיקרא י"א שעצם איסור יחוד הוא מדבריהם. אולם יש להשתדל לבקש מהגויה שתהיה נועלת את עצמה, דבכה"ג יש לצרף את דעת המקילים בזה אף בשאר נשים, וכמ"ש בספר משנת היחוד (עמוד 10). ע"ש. ובשעות היום ישאירו את הדלת סגורה ללא מפתח, כדי לצרף את דעת המקילים בזה אף בשאר נשים.

סימן יא

האם לדעת רבותינו בעלי התוס' יש חשש של כיעור בקיום חדר יחוד

(שייך לאה"ע סי' נה וסי' סא)

לכבוד האברך היקר והנעלה מיחידי סגולה הרה"ג יהודה נסיר שליט"א, שלום וברכה. הריני לאשר את קבלת ספרך "מנחת יין", יישר חיליכם לאורייתא.

והנה מידי עוברי בין בתריו, חזי הוית בעמוד סג שכתבתם להעיר על מ"ש בשו"ת ברכת יהודה חלק ה (חאה"ע סי' ז הערה 2) לתמוה על מ"ש הה"כ בירחון אור תורה (אדר תשס"ט עמוד תצט) בשם ראש

מאחר וביחוד זה ליכא ביאה, כי אם יחוד הראוי לביאה, ליכא ביה שום חשש של פריצות, וחייבים אנו לומר כן, שהרי האו"ש איהו מרבני אשכנז, ואינהו נוהגים לקיים את חדר היחוד, וכדעת הרמ"א ושאר פוסקים, ואי נימא דאיכא בזה חשש של פריצות, נמצא א"כ דאיהו סותר את עצמו בזה, אלא ע"כ למימר דשאני חדר יחוד הנזכר ברמ"א שאינו מקום שבועלים שם, אלא רק מתיחדים שם. וכך נוהגים למעשה רבים וטובים מאחינו האשכנזים ליחד עדים עבור חדר יחוד, ולא חוששים בזה לפריצותא, וזה ברור.

בברכה

יהודה ברכה

סימן יב

האם יש חשש של כיעור בקיום חדר יחוד

(שייך לאה"ע סי' נה וסי' סא)

לכבוד האברך שלום וברכה.

מה שהערת על מ"ש בשו"ת ברכת יהודה (חלק ה' חאה"ע סי' ז) ליישב את מה שנהגו רבים וטובים לעשות חדר יחוד, ושאינן לחוש למה שיש טוענים שיש בזה דבר כיעור, בכמה וכמה טענות.

הנה ראשית שמח אני לראות, כיצד ת"ח חשובים נלחמים בכל עז השכם והערב על טוהר מחנינו, ועל כבוד הוראת מו"ר מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל. ומי יתן והיה שהדברים יהיו נשמעים, אולם מה נעשה שבעוונותינו הרבים אין דורנו יפה, ולא זכינו שהלכה זו תתקבל בעולם הישיבות, ואם מורנו הגדול ובניו הגאונים צווחו ככרוכיא על הדבר הזה, ואפ"ה רוב ככל עולם הישיבות הספרדיות, לית דאשגח בהו, א"כ מה נענה אנן אבתרייהו, כי אם לגדולים לא שומעים, היאך ישמעו לנו! (ואף חלק משארי בשרו של מו"ר אינם נשמעים לו בהלכה זו, וכפי שראו עיני את נכדי ונכדות מורנו עושים חדר יחוד, בקול צהלה ורינה. ע"פ מנהג הישיבות שלמדו אצלם, ואין פוצה פה ומצפצף. ועובדא ידענא על אחד מנכדי רבנו, ששאל את הרב שהוא נאלץ לעשות חדר יחוד, האם יש דרך להתיר זאת, ואמר לו שיעשה חדר יחוד בלי לנעול את הדלת. הרי לפנינו שמורנו לא היה איש מלחמות כפי שמציירים העולם! וללא ספק, אם באנו לבדוק בכל המשפחות של הרבנים שנוכרו בדברי המשיגים על דברינו, היינו מוצאים רבים וטובים שעשו ועושים חדר יחוד). ואף אנכי הצעיר, ימים רבים

נלחמתי נגד חדר היחוד (וכמוכן שעשינו זאת בתורה שבע"פ וכרך ארץ), ולית דאשגח בן! ואף שארי בשרינו הקרובים אלינו לא היו נשמעים לנו, מחמת הוראת ראשי הישיבות שלמדו אצלם, ולפיכך העלמתי עין מדבר זה, וקיימתי בי מאמר חז"ל (יבמות סה:): כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. וא"כ אין חדש תחת השמש, כי כבר הלכו בה הנמושות. ומאידך גיסא לא הראתי פנים למקיימים את החדר יחוד, עד שיום מן הימים הגיע לפתחי מעשה חמור, שאחד מבעלי הבתים הלומד אצלי בשעור, עמד לבטל את החתונה של בנו, יום לפני החתונה, וזאת מחמת הויכוח בין האב לבנו, שהאב התנגד שבנו יעשה חדר יחוד, מחמת מה שראה כתוב בספר ילקוט יוסף, שהוא דבר מכוער, ואילו הבן לא הסכים לשנות ממנהג חבריו בשיבה, ולפיכך רצה האב לבטל את החתונה, וטענה בפיו כי איככה אוכל לשלם את כספי לחתונה שנעשית עם דבר כיעור! וכאן עמדתי נבוך, האם עלי לרצות ולשכנע את האב, או ההיפך לשכנע בכל הכח את בנו שישנה את דעתו, אולם כאשר ראיתי שהבן לא יכול לעמוד בנסיון זה, נתתי את כל כובד משקלי, לשכנע את האב שאין בזה חומר של יהרג ואל יעבור! וכן עוד מקרים כיו"ב הגיעו אלינו, שנרמזו בשו"ת ברכת יהודה הנ"ל, ולאחר שראיתי את המקרים הנ"ל, לא יכולתי לעמוד מנגד, וישבתי על מדוכה זו בכובד ראש, ומן השמים אנהרינהו לעיינין ללמד זכות על דורנו, וחלילה וחס שבאנו לחלוק על מורנו ורבנו, שאסר לעשות חדר יחוד (וכדלקמן), אלא באנו ליישב את המנהג של עם ישראל ושאר בשרינו שלא להחזיקם לחוטאים. (וכיו"ב אמרו בילקוט שמואל רמז קת, כבואכם את העיר, וכל האורך הזה למה, מביטות היו בנותיו של שאול, ולא היו שבעות ממנו, דברי רבי יהודה. א"ל ר' יוסי א"כ עשית בנות ישראל כזונות וכו'. הובא בשו"ת יבי"א ח"א חא"ח סי' ו אות ה. ע"ש). ואותו צורבא מרבנן שכתב באחד הירחונים שהריני כתלמיד החולק על רבו, כדי לשכנע את הקוראים שאין ממש בדברינו, הנה אם באנו חלילה לחלוק על דעת מו"ר החרשנו, אולם לא באנו אלא ליישב מנהג ישראל, ולמנוע מחלוקות בתוך מחנינו. ואדרכא הנלחמים נגד חדר יחוד בלי שום פורפורציה, הם התלמידים החולקים על מורנו הגדול. ודי למבין בזה! וזו"ל הגאון הנאמ"ן שליט"א בקובץ דרכי העיון (כלל ה) ושמעתי מפי אבא מארי הגאון זצ"ל בשם רבו מוהר"ח ז"ל, שאין חריפות הלשון קובעת את עצם הדברים, לכתוב ולק"מ, וליתא, ושיבוש הוא וכו', (ואדרכא חריפות גורמת לתגובה נגדית וכנ"ל), רק עצם הדברים אם כנים הם יתקבלו לאזן השומע, אפילו

נט: ודוק), ובפרט דמיירי בזילותא דתלמידי חכמים ראשי הישיבות הקדושות אשר מגדלים את בנינו וחתנינו בתורה ויר"ש מופלגת. ובעת שכתבתי את דברינו בירחון אור תורה ושו"ת ברכת יהודה ידעתי שיצאו כנגדי ברומח וחנית על כל דברינו בענין רגיש זה, אולם שמתי מול עיני את התועלת שבדבר למנוע מחלוקות בעם ישראל. ולאחר שפירסמנו את דברינו בירחון אור תורה ושו"ת ברכת יהודה הנ"ל, הודיעוני כמה בתים חשובים שמנעתי מהם צער ויגון רב. והיה זה שכרי בכל עמלי. ונמצא א"כ שלא באתי לשנות ממה שכל אחד נוהג, אלא ליישר את ההדורים במקומות רגישים. וכדברינו יש תועלת גדולה במקומות הנ"ל, מה שלא הועילו בזה דברי המשיגים, אשר גורמים להוסיף מתח בתוך המחנה. ודי למבין בזה.

ובכל אופן מאחר והמציאות מוכיחה שאין תועלת בדברי תוכחה בענין זה, יש להליץ ע"ז את מאמר חז"ל (יבמות סה:): כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. וזה הסיבה שנמנעתי מלהשיב עד הלום על פרט זה, מאחר ולא ראיתי שום ענין לשאת ולתת בדברים שאין בהם נפק"מ למעשה, אולם מאחר והאצתם בנו כמה פעמים להשיב על פרט זה, כתבתי להשיב בקצרה מפני הכבוד, אולם אבקש נא לא לדוש בזה יותר, מאחר ולמעשה אין בזה שום תועלת, וכנ"ל. ותו לא מידי! ואם באנו לתקן את הדור, ישנם דברים חמורים יותר בעשרת מונים, ועליהם צריכים אנו לתת את כובד משקל מצוות התוכחה. ודי למבין בזה!

אולם כדי שלא לפוטרך בלא כלום, וגם כדי להשקיט את רוחך, הנני להעיר בזה בקצרה כמה נקודות: הנה בשו"ת ברכת יהודה הבאנו את מ"ש בספר ילקוט יוסף (מהדורא קמא שנת תשל"א עמוד קנט) שמנהג הספרדים שלא מתיחדים לאחר סיום שבע ברכות של הנשואין הוא הנכון וישר, והמערער ע"ז משתקין אותו בנזיפה, כי אדרבה ישנם אחרונים שכתבו שמנהג מכוער הוא ליחד החתן והכלה מיד עם גמר הברכות. והערנו ע"ז שבשו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע סי' ח) שהוא מקור לדין זה, לא הובא שם שום פוסק שכתב על יחוד הנהוג היום אצל אחינו האשכנזים, שיש בו כעור, ומה שציין שם בילקוט יוסף לספר ערוך השלחן (סי' נה סעיף טו), התם מיירי בעדי יחוד לצורך ביאה ממש, ולא מיירי על יחוד הנהוג היום, וכן העתיק דבריו בשו"ת יבי"א (שם בסוף הסי'). ואדרבא התם בסעיף יא וסעיף כ הביא הערוך השלחן את מ"ש הרמ"א דעיקר החופה הוא מה

יכתבו בדרך ענוה כגון ולענ"ד אחר המחילה וכו', כי און מלין תבחן (ר"ת אמת). עכ"ל. וכיו"ב כתב בשו"ת תבואות שמש (חיו"ד סי' ל בסוף ד"ה תחלה). ע"ש. וע"ע מ"ש בפרט זה בשו"ת ברכת יהודה ריש חלק ג בכללים נצרכים למפרסם חדו"ת אות ח].

וע"פ האמור אין טעם להאריך שוב ולדוש בנושא זה, מאחר ואין נפק"מ בזה, שהרי אין אנו המורים והממציאים את החדר יחוד, אלא זה דבר "נתון וקיים", ואף הולך ומתרחב ביתר שאת וביתר עז. וכמה שצווחו קמאי בדבר זה, לא הועילו להם, כי ידוע כח השפעתם של אחינו האשכנזים בציבור החרדי. צא ולמד מ"ש הראש"ל רבי יצחק יוסף שליט"א בקובץ משנת יוסף (גליון ה סי' נב) להשיב לאחד הבחורים, שאם נאלץ לעשות חדר יחוד, וזאת משום שראש הישיבה מאיים שאם תעשה חדר יחוד, לא ישלח את הרבנים והבחורים בישיבה לשמחך בחופה, והשיבו הרב הנז', שמדין הכרת הטוב צריכים לשמוע לראש הישיבה. עכת"ד. גם הגאון הנאמ"ן שליט"א השיב לשאלת אחד מידידי ששאל בזה"ל: חתני לומד בישיבה שנוהגים לעשות שם חדר יחוד, וקשה לחתני לשנות ממנהגם, מחמת לחץ חברתי, ושאלתי היא, האם אני צריך להלחם נגד רצון חתני, על אף שדבר זה יגרום למתח בבית, או"ד שנסמוך ככה"ג על מ"ש בשו"ת ברכת יהודה חלק ה חאה"ע סי' ז ולמד זכות על המקילים באופנים שכיו"ב. ע"כ. והשיב ע"ז הגאון בזה"ל: שישאיר הדלת פתוחה מעט, ויכוין שאין זה לשם "יחוד" כלל. ולא יתעכב שם יותר מכמה דקות, שלא יבוא לידי הרהור עבירה ח"ו. עכ"ל. וידוע שהגאונים הנ"ל היו נלחמים נגד חדר יחוד בכל כוחם, ואילו כאן ראינו את ההתגמשות שכתבו בענין זה, וזאת משום המציאות הקיימת בציבור. ומעתה לא נשאר לנו אלא ללמד זכות על עמ"י, ובכללם בנינו ובנותינו, וכל הנלוים אלינו, אשר חלקם גדלו וחונכו במוסדות של אחינו האשכנזים. וכבר נודע מה שכתבו בספרים הקדושים על גודל החיוב ללמד זכות על מנהגי עמ"י, ואף במנהגים הנראים תמוהים, וק"ו שהדברים אמורים לגבי נ"ד שהמנהג של היחוד הוזכר אצל רבם של ישראל, הלא הוא רבנו משה איסרליש זצ"ל ושאר גדולי עולם.

ותיתי לי שזכיתי להלך בדרכם של גדולי עולם בכל הדורות, שלימדו זכות על מנהגי עמ"י. וכל המלמד עלי זכות, מן השמים ידונוהו לכף זכות, שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודו יתברך, שלא ירבו מחלוקות בישראל (עיין ב"מ

שאוכלים אח"כ במקום צנוע, ולא העיר ע"ז מאומה. ואף על יחוד לצורך ביאה הנעשה בסוף הלילה כתב מו"ר דמ"מ הנוהגים להזמין עדים לכך, יש להם ע"מ שיסמוכו. וגם בסיכום ההלכות הנדפס בסוף הספר כתב מו"ר בזה"ל האריך ליישב המנהג שלנו שאין מייחדין את החתן עם הכלה מיד לאחר שבע ברכות וכו'. ע"כ. ומבואר מזה שכל תשובתו של מו"ר אינו אלא ליישב את המנהג שלא מחמירין ביה, אך לא כתב שיש איסור לנהוג כן. עיין ודו"ק.

אולם יש שהעירו שראו בכמה ספרים שהביאו את ההקלטה מהשיעורים שמסר בחיים חיותו, שהיה אומר שזה מנהג מכוער, וכפי שהעיר כבר בספר ערוך השלחן. ע"כ. איברא אף שדבר חדש הוא לי (כי אין דרכי לשמוע קלטות, וגם לא ראיתי את מ"ש בספרים הנ"ל), מ"מ משנה לא זוהי ממקומה, שהרי אדרבא חזינן מיניה שכל המקור לדבריו הם מדברי הערוך השלחן, וכבר הערנו שבדברי הערוך השלחן מבואר איפכא שרק לגבי עדי ביאה איכא כיעור, ולא לגבי חדר יחוד, וא"כ בנפול היסוד נפל הבנין. ומה שטען הרב המשיג שדל מהכא דעת הערוך השלחן, מ"מ הא איכא הכא דעת מו"ר אשר כל חכמי ישראל לפניו כקליפת השום. ע"כ. אולם אנכי הצעיר שזכיתי להיות במחיצת מו"ר עשרות שנים, ראינו וידענו את דרכו בהוראה שאינו כותב דברים חדשים מבלי להסתמך על אחד מהגדולים, וללא ספק שאף לגבי נ"ד אילו היה מרגיש שבדברי הערוך השלחן הם היפך דבריו, לא היה אומר את דברו, ולפענ"ד הוא דבר אמיתי. ועכ"פ אם הדור היה נשמע להוראה זו, החרשנו, אולם מאחר ורוב ככל בני התורה הספרדים, נוהגים את מנהג חדר יחוד, מן השמים אנהרניהו לעיינין להערה הנ"ל, "שהיא אבן פינה לכל הנושא הזה".

ונודע מה שכתב הגאון חקרי לב בתשובה שהובאה בשו"ת סמיכה לחיים (סי' ד"ה ובר) דאם ראינו המנהג להתיר ובאנו לומר שידעו בו חכמי הדור ולא מיחו, אף שרבו הפוסקים לאסור, אין לנו לדון אלא שלא נגלו להם כל דעות האוסרים, וחשבו שרבו המתירין, וכל כי האי הו"ל מנהג בטעות דאינו מנהג, כ"ש בזמנינו שזכינו בימינו שנדפסו תורתן של ראשונים, שדורות שלפנינו לא זכו בזה. ע"כ. ודון מינה ואוקי באתרין.

והנני להביא עוד מן החדש, מכתב אשר שדר לן אחד מהת"ח החשובים בעירנו ירושלים ת"ו, ומר

ניהו הרה"ג רבי יהודה אשכנזי שליט"א הנשוי עם שאר בשרו של הגאון חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל וז"ל: בהקשר לנידון שדנתם בספרכם החשוב שו"ת ברכת יהודה חלק ה (חאה"ע סי' ז) בענין כניסה לחדר יחוד אחר החופה. ראיתי לציין שמו"ר ראש ישיבת פורת יוסף חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל היה ראש משפחת אשתי, משפחת הרב שמואל שרבני זצ"ל, ועל פיו ישק כל דבר, הן בהלכה והן בהנהגות החיים, ובכל דבר נועצו עימו, וכמים פנים אל הפנים גם זכו שהרב זצ"ל הקרין אהבה וקירבה הדדית בנישואינו, חכם בן ציון זצ"ל היה מסדר הקידושין (ועפ"י החלטתו נתן לכרך שתי ברכות ראשונות להרה"ג רבי ציון לוי זצ"ל רבה של פנמה). רבינו היה מעורה בכל שלבי החתונה (אף בתקופת ההיכרות הראשונית). בחתונתינו קיימנו חדר יחוד, ולא דובר כלל או נידון בין מו"ר למשפחה אם ראוי לעשות כך או לא. ראוי לציין שמו"ר הורה לחמותי ז"ל שהכלה (אשתי תחי') תחבוש פאה מתחילת החתונה, בגלל שאנו עושים חדר יחוד. והדברים היו בנוכחות אשתי. במשפחתנו המצומצמת והמורחבת (הדודים שהם גיסי מו"ר) עשו חדר יחוד (איני זוכר אם כולם), ולא גילה עפ"י הידוע לנו התנגדות למנהג זה. ע"כ לשון המכתב. ואף שיש מעידים אחרת בשם הגאון הנ"ל (ועיין בדברי תלמידו בספר ברכת יצחק הלכות צניעות עמוד תשיר. ודו"ק), מ"מ נראה ששתי העדויות אמת, שכידוע דרכו של הרב זצ"ל, שכל דבר שיש לו על מה לסמוך, היה מהנהגן בראשו. צא ולמד בענין יציאת אשה לרה"ר בפאה נכרית, שכמה פוסקים כתבו כנגד זה בחריפות, ואפ"ה היה מורה שהמקילים בזה יש להם על מה לסמוך, ואף אשתו היתה יוצאת בפאה נכרית. ונודע דרכו של הרב זצ"ל שכל דבר שיש לו על מה לסמוך, שפיר דמי למעבד הכי, וכיו"ב כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק יח הלכה ג) לגבי ברכה על נרות שבת, וכן יש עוד דוגמאות בזה, לא עת האסף. ודון מינה ואוקי באתרין. ואנכי הצעיר שזכיתי לשאול את הגאון הנ"ל שאלות רבות בהלכה, והיה משיב לי מה דעתו, והייתי מעיר לו מדעת שאר חכמי זמנינו, היה אומר לי א"כ העושים כפי דעתם, יש להם על מה לסמוך. וכמה פעמים היו באים שני שואלים לפניו על אותה שאלה, ולראובן היה משיב בחיוב, ולשמעון היה משיב בשלילה, ופשר הדבר, שמאחר ואיכא פלוגתא באותו ענין, וראה מדברי השואל שדעתו נוטה יותר לדעה מסויימת, היה הרב זצ"ל מהנהגן בראשו, דשפיר דמי למעבד הכי, ואילו אח"כ כאשר בא שואל אחר, והיה ניכר מדבריו שדעתו נוטה יותר לדעה ההפוכה, היה ג"כ מהנהגן לו בראשו, וטעם הדבר, מאחר וגם לצד זה יש על מה לסמוך.

וע"כ למימר שהשתנה בזה מנהג הדור].

ומה שציינו עוד לשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (חאה"ע סי' י), הנה אדרבא שם כתב שאין לערער על המנהג שנהגו כדעת הסוברים שהחופה היא פריסת הטלית, ואף שדעת הרמב"ם והשו"ע דבעינן יחוד, מ"מ הוא מנהג שקדם להוראות מרן, ואין לערער עליו, ולפיכך אין לעשות חדשות, להצריך יחוד, ולהוציא לעז על הראשונים. ע"כ. ומבואר מזה שכל הקפידא בזה שאין לחייב לעשות חדר יחוד, אולם לא כתב דאיכא איסור לעשות חדר יחוד, מחמת הכיעור. ומבואר מזה שטענת הכיעור נולדה בשגגה בזמן יותר מאוחר, ע"פ דעת הערוך השלחן. עיין ודו"ק. ובעצם מ"ש הרב ישכיל עבדי שיש בזה חשש של מוציא לעז על הראשונים, בשו"ת ברכת יהודה הוכחנו מדברי הפוסקים שאין בזה חשש של מוציא לעז על הקדמונים. ע"ש. ואין צורך לכפול את הדברים. נוכמה ראשי ישיבות אמרו לי שהם מחמירים לקיים את חדר היחוד, כפשט דברי הרמב"ם והשו"ע, ודברי הרב ישכיל עבדי מסייעם. וזאת מלבד כמה פוסקים שנזכרו כבר בשו"ת ברכת יהודה].

ומה שציינו עוד למ"ש הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן בכ"ד ובהסכמה לקונטרס היכל דוד שאין לשנות מהמנהג שיש לו יסוד בראשונים. ע"כ. הנה אדרבא הרי לא העלה על דל שפתיו דאיכא איסור בדבר מחמת הכיעור. ועיין בשו"ת ברכת יהודה במה שצינתי למר דודו הגר"י משאש זצ"ל בספר אוצר המכתבים (חלק ב מכתב תתקצד). ודו"ק. (ובשו"ת ברכת יהודה צינתי למ"ש כו"ב בשו"ת עמק יהושע ח"ז חאה"ע סי' יא לבאר את הטעם שלא נהגו הספרדים לעשות חדר יחוד, ולא העלה על דל שפתיו דאיכא איסור ברבר).

והנה ראיתי כמה ת"ח שהסכימו שאין לריב עבור קיום חדר יחוד, אלא שצריך באופן כללי למחות על דבר זה, אולם המציאות מוכיחה שהמחאה והדיבורים אודות ענין זה, גורמת שוב למחלוקות ומדנים, ועל כגון דא יש להליץ מאמר חז"ל "חכמים הזהרו בדבריהם" (הנה אותם המשיגים ומפרסמים את דבריהם בכל מיני קבצים, אשר בלאו הכי מסתמא הקוראים שם הם "חסידי מרן הרב עובדיה זצ"ל" מהנלחמים נגד חדר יחוד, וכעת שכותבים שם עוד מענין זה, הרי זה כמוסוף שמן על המדורה, המביא לידי תוצאות עגומות. ואותו בחור שכזה את הראש הישיבה שלו לפני קהל עם ועדה, מסתמא הוא מקוראי אחד הקבצים הנ"ל, שלא בוחלים בשום אמצעים, השם ירחם על הדור היתום הזה !).

ומרגלא בפומיה, שבמחלוקת הפוסקים כל מה שעושים יש על מה לסמוך, אולם לחרחר ריב ומדון, אין על מה לסמוך. [ולאחר זמן כ"ה אייר תשע"ד) נפגשתי עם ראש ישיבת פורת יוסף מורנו הגאון רבי משה צדקה שליט"א, ושאלתי אותו מה היתה דעת ראשי ישיבות פורת יוסף מר אביו הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, והגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, בענין הנ"ל, ואמר לי שאף שלא היתה דעתם נוחה במנהג של חדר יחוד, מ"מ לא נלחמו ע"ז, ולא כמו שיש נוהגים היום לעשות על זה מלחמות. ע"כ שמעתי. והרי הוא כמבואר].

וידרנו הרה"ג רבי מרדכי חיים שליט"א ציין לי את מה שראה בספר הנהגות האור לציון כ"י העומד לפני הדפסה וז"ל, בנשואי בנו לא התנגד שיעשה חדר יחוד אחר החופה, ובלבד שתכסה ראשה כדין נשואה. נא"ה. ולפי שיטתו שהתיר לצאת בפאה נכרית, שפיר יכולים לכסות את הראש בחדר יחוד בפאה נכרית]. אמר שמנהג הספרדים לא לעשות חדר יחוד בחופה, ומעשה בחתן שהיה בישן בטבעו, והורה לו בשעת מעשה לעשות חדר יחוד לצורך הענין. ע"כ.

ועוד שמעתי כעת ממגידי אמת, שכן היה מורה ובא הגאון רבי יעקב עדס זצ"ל מראשי ישיבת פורת יוסף בעל מחבר שו"ת חדות יעקב לעשות חדר יחוד, כדי לחוש לדעת הרמב"ם. ע"כ שמעתי. וזה אומר הרבה!

והנה בשו"ת ברכת יהודה כתבתי שעיקר מטרת פירסומי בירחון אור תורה, היה לבדוק ולוודא אם אכן יש איזה מחבר שכתב שיש איסור לעשות חדר יחוד, ואכן התאמת לנו שאין שום מחבר שאסר זאת, שהרי עם כל הריבוי של הכותבים שכתבו נגד מ"ש בענין חדר יחוד, לא מצאנו שום מחבר שאסר זאת, ומעתה דברינו יצאו מחוזקים ומוצקים כראי. ע"כ. אולם ראיתי מי שהעיר על כך, שראה בכמה ספרים שכתבו כפי דעת מו"ר. [וע"ע בשו"ת ויצבור יוסף ח"ד סי' פח]. אולם לפענ"ד נראה שכל המחברים שנזכרו בדברי הרב המשיג, הם ספרים שנדפסו לאחר שיצא ספר ילקוט יוסף הראשון בשנת תשל"א עמוד קנט. ונמשכו אחר מ"ש שם בשם ספר ערוך השלחן, והשתא בנפול היסוד נפל הבנין. [ושם ציין לדברי הראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל שכתב בהגהותיו לספר קשו"ע דרכי הלכה (סי' קמח) שהספרדים צריכים להמנע מזה משום צניעות. ע"כ. אולם עיני ראו ולא זר, כמה וכמה מבני הספרדים הלומדים בישיבת מרכז הרב וכדומה, ההולכים לפי דרכו של הרב זצ"ל. שעשו חדר יחוד.

שלא תהיה בעיה של פרועת ראש, צריך שבזמן היחוד, תהיה הדלת בלתי נעולה, או שינעול מבחוץ אדם נאמן בעיני החתן, או אף שינעול החתן בעצמו, מ"מ לא ישאיר את המפתח תחוב תוך המנעול, אלא יוצאינו משם, ועל ידי זה יש יכולת ורשות להיכנס למי שירצה לפתוח מבחוץ, כגון לאחד מהעובדים באולם או מנהליו, שלא ידע שהחתן והכלה מתייחדים שם כעת. ע"ש. ובשו"ת ברכת יהודה כתבתי עוד בפרט זה. ע"ש. ומ"ש שם בהלכה עא שרק בסמוך לחדר יחוד, יכול החתן להחזיק ביד כלתו ולהכניסה, במשך ארבע אמות או מעט יותר, ולא קודם לכן. עיין מ"ש בזה בשו"ת ברכת יהודה. ומ"ש שם בהלכה עב שלא נהגו לומר שבע ברכות בסעודת הנישואין אלא א"כ התייחדו כבר. עיין מ"ש בזה בשו"ת ברכת יהודה בהערה].

ובעצם מה שאתה לומד בישיבה חשובה ויקרה מאוד ההולכת לפי רוחו של מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל, ואפ"ה ראשי הישיבה ממליצים לבחורים לעשות חדר יחוד, וכן נוהגים בהרבה ישיבות ספרדיות ההולכים לפי פסקי מו"ר, זה אומר הרבה (וכנ"ל)! [ומה שכתבתם במכתבכם שאתם אמורים לפרסם את הערותיכם באחד הירחונים נגד מ"ש בברכת יהודה בענין לימוד זכות על מי שנוהג לעשות חדר יחוד, הנה מה שאתם חושבים לכתוב היפך דברינו החרשנו, אולם לכתוב ולפרסם נגד רבותיך שממליצים לעשות חדר יחוד, אשר גדלת שם שנים רבות וינקת מהם תורה ויר"ש, וגם כעת אתה לומד שם בכלל, ולבוא ולומר שהם ככלל מחטיאי הרכים, לפענ"ד הוא דבר שיש בו "חוצפא". ואם תשמע את עצתי, נא חדול תחדל מדבר זה, ויטב לך בעולם הזה ובעולם הבא, ואף אם אינך מבין את דברינו, ללא ספק כשתגיע לגיל הבינה, תבין את הדברים, כי אין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעין שנים, וכמבואר בגמ' ע"ז ה.ו. וברש"י דברים כט, ו].

אולם אף שלימדנו זכות על המקיימים את החדר יחוד, מ"מ ראוי ונכון לעורר שיש לקצר את השהייה בחדר יחוד, וכן עורר על כך הרה"ג רבי יעקב שכנזי שליט"א (נמסר לי ע"י חתני רבי איתמר בוחבוט שליט"א). [וע"ע במכתבו של הגאון הנאמ"ן נר"ו הנ"ל. ודו"ק]. ועוד הודיעני חד צורבא מרבנן שראש ישיבת רינת התורה הרה"ג רבי עזרא ניסן שליט"א מנהיג את ישיבתו לעשות חדר יחוד, אולם דורש מהבחורים שלא ילוו את החתן והכלה, לחדר יחוד, ואמר שבאופן זה הסכים עמו הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל דשפיר דמי למעבד הכי. וכן ראוי ונכון שינהגו בכל אתר ואתר.

ומה ששמעתי דיבת רבים, שהטעם שחרה אפס אודות חדר יחוד, משום שכועסים על כך שבני התורה הספרדים ורבותיהם נגררים אחר מנהגם של אחינו האשכנזים, אולם מאחר והמציאות מוכיחה שאין תועלת בדברים אלו, על כגון דא, יש לקיים את מ"ש חז"ל (יבמות סה:): כשם שמצוה על האדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע.

ובחסדי שמים, ת"ח חשובים הסכימו עימי, וכבר כתבתי כן בשו"ת ברכת יהודה, אלא שהרבנים המשיגים נראה מבין ריסי עיניהם דסברי, שאין ראיה מאותם ת"ח שאינם אדוקים במנהגי הספרדים. אולם אין החי יכול להכחיש את החי, וכל בר בי רב יכול לגשת לישיבות השומרים על מסורת דידן, וגם מזהים עם דרכו של מו"ר, ואפ"ה מנהיגים וממליצים בישיבתם לקיים את חדר היחוד, וכדוגמת ראשי ישיבת פורת יוסף בכותל, וישיבת באר התלמוד וישיבת רינת התורה ועוד. ודי למבין בזה.

ובששהית בשבת לסדר בחוקתי תשע"ד בעיר בני ברק, הלכתי לבקר את הגר"י רצאבי שליט"א מחבר שו"ת עולת יצחק ועוד, ואיהו השבח השביח את דברינו במה שכתבנו בשו"ת ברכת יהודה אודות חדר היחוד, ואמר שלגבי טענת הכיעור, י"ל לצבור שהלכו לאכול לבדם, וכיוצא בזה. והפנה אותי לעיין בספרו שלחן ערוך המקוצר (ח"ו סי' רז בהערה תרכ) שכתב, ושמענו כי יש הטוענים כיום שאינו דרך צניעות שיוודע לרבים שהם מתייחדים, ומביאים ראיה מהערוך השלחן (סי' נה סעיף טו), והרואה יראה שאין שום ראיה מדבריו, כי המדובר שם הוא דוקא אילו היה צריך לבעול תכף, שאז ודאי מכוער הדבר, אך עצם הייחוד שיאמרו כי הוא בלתי צנוע "אין לדבריהם יסוד". והרי בתימן שהצניעות היתה שולטת, לא היה פוצה-פה ומצפצף כלל שיש בזה פגם. ואם ריקי מוח כיום מדמים ורומזים שהייחוד נועד כדי לעשות מעשה, הרי קרוב למה שאמרו חז"ל בכתובות (ח:): הכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל פיו וכו', נהפך עליו לרעה רחמנא ליצלן. ולא בשבילם נבטל הלכות מפורשות ומסורת הדורות. אלא שבמקומות שהקהל אינם בני תורה ולא חרדים לדבר ה', ראוי לקצר השהות שם, כדי למנוע פתחון פה. ואם הם שואלים היכן החתן והכלה, אין צורך לענות דוקא את ההגדרה ההלכתית שהם עתה בייחוד. אלא אפשר לענות שהלכו לאכול לבדם, וכיוצא בזה. עכ"ל. [ושם בהלכה עה כתב שכדי

ולפני נעילת שער, רצייתי להעיר אודות כמה ארגונים אשר שמו להם למטרה (כביכול) לכבד את מו"ר, וכל מי שמתנגד לחדר יחוד, נותנים לו במה להתגדר בו, בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ, ואת הנדחה והצולעה יקבצו, ומתעלמים מהצד שכנגד, וכביכול הם בעלי ההכרעה לפסוק את הדין, וכל מי שמעיר בזה על מורנו הגדול וכיו"ב, מיד כותבים עליו דברים חריפים, אלו דברים שצריך להוקיע אותם מתוך מחנינו, ואטו משום שיש בידם כמה פריטי מנדיבי עמים נאספו, יכולים לקשקש כפי מה שעולה על רוחם, ולבזות ת"ח, וכי אנו לא תלמידי מורנו הגדול, ואיהו לימדנו השכם והערב שלא לכבוש את נבואתנו. (ובמקום אחר הארכנו בזה). וכפרט בנושא רגיש זה, שצריך להרכין את ראשו בכבוד ראש, ולא להשמיץ ולבזות את כל מי שבא ללמד זכות על עם ישראל. וללא ספק שאין במעשיהם שום נחת רוח למורנו הגדול, שהיה סנגורם של עם ישראל, ומחפש תמיד ללמד זכות עליהם. ואטו רוב ככל ראשי הישיבות הספרדיות ותלמידיהם, קטלי קני באגמא, עד כדי כך שיבואו צעירי הצאן ויטיפו להם מוסר שהם חוטאים ומחטיאים את הרבים, ושכל אחינו האשכנזים והתימנים ובכלל רבותיהם מגדולי ישראל חוטאים ומחטיאים, מי יכול לשמוע דברים כאלו, ובשלמא אם הזקנים כותבים זאת החרשנו, אולם שיבואו צעירי הצאן ויכתבו כל העולה על רוחם, מבלי להתבונן שמבזים ת"ח אשר קטנם עבה ממותנם, הוא דבר מעוות, וראוי לכל גינוי. ואוי לדור שכך עלתה בימיו. ובעלי הארגון הם אחראים למאמרים היוצאים מפי צעירי הצאן, וכמ"ש מו"ר בשו"ת יבי"א חלק ט בהקדמה. ע"ש.

והנה באחד החוברות עשו בעלי החוברת כותרות גדולות ונצורות מדברי הגר"ח קנייבסקי שליט"א מ"ש בענין חבישת פאה לספרדים, אולם ממה שכתב בענין חדר יחוד בכ"י שאין לבני ספרד חשש לעשות חדר יחוד, ואין בזה שום חשש של כיעור, וכפי שהובא בשו"ת ברכת יהודה, מזה בעלי החוברת מתעלמים, ומה שנוח להם ומתאים לרוחם הם משבצים ומנפנפים בו, ומה שנראה להם שהוא היפך מדעת מורנו, מיד מבטלים את דבריו, ולא עוד אלא שנהפכו לדבר איסור (צא ולמד עד היכן הדברים מגיעים, בולזול דעת גדול דורנו, ה' יכפר בעדם), ה' יצילנו מהאי דעתא שבישתא.

כעת ראיתי שפרסמו באחד הקבצים מאמר בשם אחד הרבנים שהתריע נגד אותם המזלזלים בהיתר

המכירה (בענין השמיטה), הכותבים בלשון זילותא כגון ההיתר "המדומה" וכיו"ב דהיאך לא רעדה היד לכתוב לשון זה כנגד גדולי ארץ שסמכו על היתר המכירה. ויחוש האדם לנפשו וירעד מבזיון ת"ח שהוא חמור יותר מן השמיטה, ששמיטה דרבנן וכבוד ת"ח דאורייתא, והמבזה ת"ח אין לו חלק לעוה"ב ח"ו. וראיתי לנכון להעתיק את מאמרו החשוב של הגר"מ מרדכי קראפ שליט"א בריש ספרו משמרת השביעית שכתב וז"ל: וכמו"כ כבוד התורה נתמעט בימינו בעו"ה ע"י אגודות אגודות כל אחת בשלה, ואינם מכירים ומכבדים הא' מעלת השני, וכאשר ניצבים ב' מחנות על איזה עניין, כל אחד מצטט בשם גדול אחד, והשני הותר בכיוז, שומו שמים להיכן הגענו, הלא בזיון התורה ובזיון ת"ח הוא מהחמורות שבחמורות, ומי התיר רצועת הדיבור והמחשבה בזה, וכמו"כ כאשר מתווכחים על עניין אחד עם מי שלא סובר כן, או עם מי שיוצא לו להתיר הדבר ע"פ ההלכה, פעמים שעל ידי הויכוח לא רק שהוא ע"ה, אלא אף נחשב לאפיקורס, ואין תרופה למכתו, ואין לו חלק בזה ובבא, ובר נידי ושמטא הוא. וכאשר אנו בערב השביעית את אחי אנכי מבקש, בודאי מחוייבים אנו בכירור מקחה של תורה, ועל פסק שיהיה מי שיהיה הרשות נתונה לכל תלמיד לישא וליתן כראוי, אך תנאי אחד יש בדבר כאשר קבע מרן הגר"ח מוואלוז'ין בפ"י לאבות על המשנה "הוי מתאבק בעפר רגליהם" שכל ת"ח נתנה לו רשות לדון כתלמיד הדין לפני רבותיו בקרקע, ואחר הכל הם יורו לנו כיצד לנהוג ולהנהיג, וכ"ש כשהנידון הוא בענייני גדר ופירצה, אל לנו ללמד לרבותינו היאך לגדור, כי דבר זה ניתן רק למי שעמל בתורה יומם ולילה שנים רצופות ביותר על תענוגי העוה"ז רחוק מכל מידה מגונה, ועלינו מוטל רק להציע לפניהם כראוי, והם הם אשר יורו, אבל אם חלילה לא ננהג כן, עלולים בשביל ויכוח בחשש פגיעה של פירצה, או איסור דרבנן, לאבד את עולמם, כדואג ואחיתופל שהיו הסנהדרין, ורק בשביל בין אדם לחבירו וכבוד התורה, אבדו את עולמם. עכ"ל. ודפח"ח. עכת"ד דברי הרב הנז' בקובץ הנ"ל. והנה כאן מבקשים ומתחננים אנשים הקשורים לקובץ הנ"ל, שלא לבזות את דעתו של מורנו הגדול שהתיר את המכירה, ואף מי שלא נוהג כוותיה, מ"מ שלא יזלזל בהוראה זו, ואילו כאן עושים את ההיפך, וכל מי שמתיר את החדר יחוד, שלא כפי שהורה מורנו הגדול, יוצאים כנגדו בחרב וחנית, ואף מחרפים ומבזים אותו, ונמצא א"כ שעושים את התורה פלסטר.

ומעוררי עד היום הזה, זכיתי וזוכה להתאבק בתורתו של מורנו הגדול, ומוחה בכל מי שמתריס כנגדו, ולמפורסמות אין צריך ראייה (עיין בשו"ת ברכת יהודה חלק ה במאמר אבל יחיד עשי לך. ודו"ק). אולם כאן במקרה דנן, שהוא נושא עדין ורגיש מאוד, ישבתי בכובד ראש ובחרדת קודש למצוא את שביל הזהב, וארכובותי דא לדא נקשן, בעת שאני כותב ומעיר בתורת מורנו הגדול, אשר זכיתי לשמשו ולהיות במחיצתו עשרות שנים, ותמיד בעל שמועה נגד עיני. אולם האנשים הנ"ל חושבים שרק הם תלמידי וחסידיו הרב, ואחרים בוגדים בתורתו, ומחפשים להתגדל ולהתהדר בפני הבריות על חשבון זילותא דת"ח (וכבר נודע מ"ש בהקדמה לספר עץ חיים), ואין בהם לא דעת ולא תבונה, והרי הם כאפרוחים שלא נפקחו עיניהם, אשר באו להנחות ולהדריך את זקני תלמידי הרב, אשר זכו לשמשו בקודש עשרות בשנים וליצוק מים על ידיו. או לדור שכך עלתה בימיו.

ובסיום דברי הנני לציין את מ"ש בשו"ת אז נדברו (חלק יא סי' מח עמוד קכת) וז"ל, ודע ידידי שליט"א דמי שמחבר ספר ומעלים איזה דבר בגלל פן יאמרו, אני חושש מפני לא תגורו והיפך תורה הנקרא קנין אמת, אף שידעתי וגם ידעתי שיש דברים מוסכמים וביחוד בישיבות, וכשאחד כותב היפך מהמוסכם הוא זוכה לקיתון של שופכים, ואולי גם השמצה ממש, אבל מ"מ אין למנוע לומר ולכתוב מה שחושבים שזה אמת, למרות שגורם להכשילם, אבל ישרים דרכי ד' וגו'. ע"כ. וק"ו שהדברים אמורים לגבי נ"ד שאין למנוע לומר ולכתוב מה שחושבים שזה אמת, שהרי רוב ככל הישיבות הספרדיות נוהגות לעשות חדר יחוד. ודי למבין בזה.

מסקנא דמילתא: אף שאין לשנות ממנהג אבותינו שלא עשו חדר יחוד, מ"מ מי שלומד בישיבה אשכנזית [אן בישיבה ספרדית שרבניה נוהגים להורות לעשות חדר יחוד - ולפי הברור שעשיתי בדבר כן נוהגים רוב הישיבות הספרדיות, חלקם עושים חדר יחוד ממש הנעול במפתח כדי לחוש לשיטת הסוברים שיש להסמיך את החדר יחוד לשבע ברכות, וחלקם עושים חדר יחוד שלא לשמה, דהיינו שאין החדר נעול, ועושים זאת רק כדי שיהיה קירבה ביניהם באכילה ושתיה], ונאלץ לעשות חדר יחוד, כדי שלא לשנות ממנהג רבותיו וחביריו, וכיו"ב, אין מזניחין בידו. ובפרט היכא שהדבר גורם למחלוקת. אולם יש לציין את מה שעוררו הרבנים הנ"ל שיש למצר את ההשייה

בחדר יחוד, וכמו כן שלא ילוו הבחורים את החתן והכלה לחדר יחוד. ושלוש על ישראל. (ומ"ש בזה בספר בתורתו חלק א עמוד צד ואילך, י"ל).

סימן יג

משיב על כמה הערות בדיון חדר יחוד שכתבנו בשו"ת ברכת יהודה חלק ה

(שייך לאה"ע סי' נה וסי' סא)

לכבוד האב"ד היקר הרב יעקב מדר שליט"א, שלום וברכה.

בענין מה שנהגו להדריך את החתנים לנהוג במילי דחיבה בחדר יחוד

א מה שהערת על מ"ש בשו"ת ברכת יהודה (חלק ה תאה"ע סי' ז) ליישב את מה שנהגו רבים וטובים לעשות חדר יחוד, ושאינן לחוש למה שיש טוענים שיש בזה דבר כיעור, מכמה טעמי תריצי. ע"ש. שסוף סוף ידוע שמדריכי החתנים מדריכים את החתנים לנהוג במילי דחיבה עם כלתו בחו"ע בחדר יחוד, ודבר זה נודע לרבים, וממילא איכא כיעור בדבר. ע"כ.

הנה דבר זה לא נודע לי בלתי היום הזה, אולם אין חדש תחת השמש, כי מהרי"ל כתב הטעם למנהג ביחוד, כדי שיהיה לבו גס בה, ובדורות יותר מאוחרים היו מקפידים שהדלת תהיה נעולה, וכמבואר בפוסקים המובאים בשו"ת ברכת יהודה (שם ריש אות ג), ואטו החתן העומד בתוקף אהבתו לכלתו, יכול למנוע את עצמו במילי דחיבה בחו"ע, אטו במלאכים קא עסקינן! ועיין בט"ז (אה"ע סי' כ סק"ב מהדורת פרידמן ומהדורת ראש פינה) שכתב וז"ל, ובזמנינו נוהגים שהחתן מנשק ומחבק לכלה תיכף שעושים שידוכין, וקורין אותו סעודת הקנין, סעודת מצוה, ואם כן הוי מצוה הבאה בעבירה, ואין לומר דהכא הוי כמו שכתב הטור בסימן שאחר זה מותר להביט באשתו נדה וכו', הואיל והיא מותרת לו לאחר זמן, אינו בא לידי מכשול, מ"מ הרי סיים שם, לא ישחוק ולא יקל ראש עמה. ויש ללמד זכות, כיון שאין דרך לייחד חתן וכלה בחדר אחד קודם החתונה, אין חשש דבר ערוה בכאן, אבל שומר נפשו ירחיק מהם. עכ"ל. והשתא הרי חזינן בדברי הט"ז את מה שנהגו בזמנו החתן והכלה במילי דחיבה בפני הרבים, ואף הט"ז שפקפק במנהג זה אינו אלא משום חשש של לא תמרו. ולא ערער על עצם מה שנהגו

במילי דחיבה בפני הקהל. עיין ודו"ק. ועוד יש מה להשיב על הטענה הנ"ל, ואכמ"ל.

ובעצם מה שנהגו מדריכי החתנים במנהג זה, כנראה שהטעם לכך, משום שמאחר ומסתמא רוב ככל החתנים נוהגים כן אף בלי שיאמרו להם דבר זה וכנ"ל, ראו לנכון לומר את הדברים במפורש, כדי להועיל לאותם חתנים ביישנים, אשר לפעמים ביישנותם גורמת להם עיכוב ובעיות בקיום המצוה. ודי לחכימא ברמיזא.

ואף שראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' רסב) שיצא לערער במנהג של חדר יחוד, שיש בו מכשול של חשש שז"ל, ואף לאשכנזים די לקיימו בחמש דקות. ע"ש. אני בער ולא אדע, ותורה היא וללמוד אני צריך. שהרי מהרי"ל (הלכות נשואין אות ו) כתב, אמר סג"ל מנהג שאחר הברכה שאוכלין חתן וכלה יחד ביצה ותרנגולת. והיה מנהג קדמונים ליחדם בחדר אחד בזמן אותה הסעודה ויצאו כל העם. ועושיין זה כדי שיהא לבו גס בה. ואין שם רק אשה אחת מקרוביה המשרתת להם [ובס"א הגירסא זקינה...היתה יוצאת ונכנסת. ע"כ]. ואח"כ נכנסין כל הקרובים, ומי שירצה, ואוכלים ג"כ עמהם כדי לשמחם. והאידנא נשכח המנהג ונכנסין הכל בראשונה, ואין שם שום יחוד, ולא נכון הוא. ומברכין גם באותה סעודה שבע ברכות. עכ"ל. והרמ"א בהגה (סי' נה סעיף א) כתב וז"ל, וי"א דחופה אינו יחוד, אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נשואין, וי"א שהחופה היא שפורסין סודר על ראשה בשעת הברכה, וי"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא, ואלמנה משנתייחדו. והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסין יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסין תחתיה החתן והכלה ברבים ומקדשה שם, ומברכין שם ברכת ארוסין ונשואין, ואח"כ מוליכים אותם לבתיהם, ואוכלין ביחד במקום צנוע, וזה החופה הנוהגת עכשיו. עכ"ל. הרי לפנינו גדולי עולם שמעידין שהמנהג הוא שמתיחדין הרבה זמן, ולפי דעת מהרי"ל זהו מצד שיהיה לבו גס בה, ולפי דעת שאר פוסקים זאת משום שחששו לשיטת הרמב"ם (וכפי שהובאו בארוכה בשו"ת ברכת יהודה), ומעתה היאך לא חששו כל הגדולים הנ"ל, לחשש של שז"ל, ואם הנך גדולים לא העירו ולא עוררו מזה, מה אנו עדיפי וחסידים טפי מנייהו!

וכבר בספר חמדת ימים (שבת סוף פרק י) העיר על אותם הנישאים בערב שבת ועושים חדר יחוד,

כדי שלא יהיה קונה קנין בשבת, וז"ל ישתקע הדבר ולא תעשה כזאת בישראל, כי החתן בתוקף אהבתו אותה יחטיא אות ברית קדש, ולא ימנע מלבא לידי קישוי אבר, אשר חכמים הגידו, כי המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי וכו', וכבר צווחו על מנהג הרע הזה קמאי דקמאי אשר קדמוני, ומקשה לכו יפול ברע"ה. עכ"ל. ואפ"ה למעשה כתבו הפוסקים שיש ליחדם בערב שבת, הביאם בשו"ת יבי"א (ח"ה חאה"ע סי' ח אות ג). ע"ש. ולא חששו לזה, וצ"ל דהאי טעמא דכל שיש ביחוד זה ענין הלכתי לא חיישינן לזה, ואף אם יגיע לידי קישוי, י"ל דסברי הנך פוסקים דליכא ביה איסורא, שכל האיסור הוא דוקא אם מקשה עצמו לדעת שלא עם אשתו, אולם כל שנעשה קישוי זה עם אשתו, ליכא ביה איסורא, וראיה לזה ממאי דהתירו הפוסקים חו"נ בשעת וסתה. עיין ודו"ק. ושור"ר שכ"כ בשו"ת אג"מ (חאה"ע ח"ד סי' סו). ע"ש. גם בשו"ת עולת יצחק רצאבי (ח"ב סי' רמב) הביא הרבה פוסקים שהקלו בכיו"ב. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין. שוב נדפס שו"ת ויאמר משה חלק ב, ושם בס"ל דהאריך להוכיח מפי סופרים ומפי ספרים שאין חשש בחו"נ עם אשתו כשאינו שעת תשמיש. ע"ש. ודפח"ח. וע"ע מה שציין בזה בקוני' שושנת העמקים (פרק ה עמוד 171). ומ"ש בזה בקוני' אבני נחל (סי' יא), י"ל.

ושו"ר בשו"ת יו"ד (סי' קצו סק"ג) שכתב בשם שו"ת מהר"ם מלובלין (סי' נג) דכלה בתולה שאירע טבילתה ליל שבת, נראה להתיר, אע"ג דנוהגים שלא לבעול בעילת מצוה עד אחר שבת, משום דשאר מיני קריבות נמי מצוה הן. ע"ש. וכן הובא שם בתורת השלמים (סק"ו). וחזינן מינה דלא חיישינן לשו"ל אף בחתן המתעסק עם כלתו במילי דחיבה, ולפ"ז ק"ו בן בנו של ק"ו שאין לחוש לזה לגבי נ"ד דמייירי באקראי. ואם היה אחד שנכשל בזה, ע"ז י"ל האיש אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף! ואף שהעיר בשו"ת שלמת יוסף (סי' יד בהערה) על דברי מהר"ם מלובלין הנ"ל ממ"ש הבאר הגולה בס"י קצב סוף אות ו בשם השל"ה שהזהיר שלא ישכב החתן אצל הכלה עד ליל בעילה, דלכאורה נראה מזה דלא אתיא כדבריו. ע"ש. אולם י"ל דשאני שכיבה במיטה מסתם מילי דחיבה, וכמבואר למעייין.

ובשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' קו ענף ד) כתב וז"ל, ולעצם הסברא אם מכוער הדבר לעשות חדר יחוד כפני כולם אחרי הקידושין, אומר אני שאפילו אם נאמר שיש סברא כזאת שיש בזה חוסר צניעות, אבל אחר שכבר נהגו האשכנזים בכך, א"כ שוב אין כאן חוסר צניעות, שהרי אין כאן רק קיום מנהג של

הרואות שרוב ככל בני התורה הספרדים, נוהגים לעשות חדר יחוד, ומצוה עלינו ליישב את המנהג. וע"פ כל האמור, יש להשיב על מ"ש בזה בקונ' אבני נחל (סי' יא אות ו), וכמבואר למעיין. [שוב יצא לי לשוחח בזה עם בני ביתו של בעל תשובות והנהגות, ואמרו לי בשמו שכל מה שעורר בענין זה הוא מחמת אותו ראש ישיבה שכפה את דעתו על הבחורים הספרדים שיעשו חדר יחוד כדי לצאת ידי חובת הרמב"ם (וכפי שמבואר התם בתשובתו). אולם מאידך גיסא מי שנוהג מעצמו את המנהג של חדר יחוד, אין להתירם כנגדו, ואם המחבר נר"ו היה יודע שמשמשים בדבריו כדי להתירם כנגד הנוהגים כן מרצונם, היה גוער בהם, וגם היה מאריך לכאר את הדברים יותר בפירוט].

אם יש חיוב לכלה לכסות את ראשה בשעת החופה

ב ומה שהערת עוד על מ"ש באות ח ללמד זכות על הנשים שאינם מכסות את ראשם אף שעושות חדר יחוד. ויסוד הדברים ממ"ש חז"ל בריש פ"ב דכתובות אם יש עדים שיצאת בהינמא וראשה פרוע, כתובה מאתים. ופרש"י ראשה פרוע. שערה על כתפיה, כך היו נוהגין להוציא את הבתולות מבית אביהן לבית החתונה. וברא"ש בפסקיו (כתובות פ"ב הלכה ג) מבואר שבכל יום הראשון היו הבתולות הולכות פרועות ראש, כדי שיהיה סימן והיכר שהם בתולות. ע"ש. וכן הוא ברכנו ירוחם (נתיב כב ח"ב), ובטור אה"ע (סי' סה). ע"כ. והערתם על כך ממ"ש כמה אחרונים (הגו' לקמן) שכדוקא כתב רש"י לפרש מ"ש וראשן פרוע, שערה על כתפיה. לומר שאם היא פרועת ראש לגמרי אין להקל. ושכן פירש בשו"ת מהר"י הלוי (סי' ט) את דברי הרא"ש. עכת"ד. [א"ה. וכ"כ בהגהות רבי ברוך פונקל. הובא בקובץ מפרשים על אה"ע סי' כא בהוצאת ראש פינה].

אולם הרי כתב בשטמ"ק כתובות (טו: ד"ה וראשה פרוע) בשם ליקוטי הגאונים וז"ל, והאי דאמרין ופרע את ראש האשה, ותנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרועי ראש, איכא למימר בנשואות קא מיירי. ע"כ. ומבואר מזה שאף גילוי גמור הותר בעת כניסתה לחופה, וכן מוכח מדברי הב"ח באה"ע (סי' כא), ובח"מ (שם סק"א), דהמשנה מיירי בפרועת ראש לגמרי.¹ ואף שאמרו התם בגמ' (זי:) מאי

חלק גדול מכלל ישראל. ובשלמא אם היו הספרדים במקום מוצאם שיש שם רק ספרדים, א"כ יתכן שהעושה כן נגד המנהג, שיש בו משום חוסר צניעות. אבל אחר שדשו בה רבים, וכן נוהגים כל האשכנזים, שוב אין כאן חסרון צניעות, אלא הוא קיום המנהג שכבר קיים. ובלא"ה אין כאן חסרון צניעות כי בחדר היחוד אין שם מיטה כדי שאנשים יעלו על הדעת דברים בלתי צנועים, ולכן לא נראה שיש כאן חוסר צניעות כלל וכלל. ע"ש. ואם חשש של כיעור אין כאן, היכן נעלם חשש של שז"ל, אלא ע"כ למימר כמו שכתבנו. ואף מורנו הגדול שדיבר מענין הכיעור, לא שמענו שדיבר על חשש של שז"ל. ודי למבין בזה.

ואותם חתנים הנוהרים שלא לעשות חדר יחוד, מחשש הנ"ל, כל ישכחו לבדוק את עצמם אם הם נוהרים שלא לנגוע בנשותיהם בנגיעה של חיבה בשאר זמנים, שלא בשעת מעשה, שיכול להביא לידי מכשול הנ"ל, ודי למבין בזה. ויש בחורים המדקדקים באיסור של חדר יחוד מחשש הנ"ל, בו בזמן שלא נזהרו בנגיעה בפגישות שלפני החתונה, שיכולה להביא לידי מכשול הנ"ל, וזאת מלבד עצם איסור הנגיעה, ה' ירוחם. ועיין בחלק יו"ד י' מ"ש אודות חיוב התוכחה לארוס שנכשל בנגיעה של חיבה עם ארוסתו. ודי למבין בזה. ועל אותם אינשי יש להליץ את מליצת הקדמונים "מדקדקים באיכה ומקרקרים בקריאת שמע".

ובעצם מ"ש התשובות והנהגות לבאר שטעם שנהגו בני ספרד שלא לעשות חדר יחוד, משום חשש למכשול של שז"ל, הוא דבר תמוה, דלא אשכחנא ביהדות ספרד שהיה מנהג שלא לעשות חדר יחוד, משום איזה חשש, אלא שלא הוזקקו לזה, מאחר שסברו שיעיקר החופה היא פריסת הטלית, ואף לדעת מו"ר שס"ל שהחופה היא חדר יחוד, וס"ל שברכות החופה הם ברכות השבת, ולא בעינן עובר לעשייתם, מ"מ לא אשכחנא דאיכא איסור למעבד חדר יחוד. וללא ספק שהדיבורים בענין זה, גרם לרב נר"ו לכתוב את מה שכתב. ואף אי נימא שהיה מנהג כזה (מה שלא נראה לפענ"ד כלל ועיקר), הלא חזינן כמה מנהגים שהשתנו במשך הדורות. וכיו"ב כתב בשו"ת יבי"א ח"ד (חיו"ד ס"ס כה) בשם הפוסקים שכמה מנהגים בירושלים השתנו במשך הדורות. ע"ש. ומעתה אף לגבי נ"ד עינינו

1. ומה שהערת על מה שכתבתי שכן מוכח ממ"ש הפת"ש באה"ע (סי' כא סק"ב), דמ"ש הב"ח והח"מ דבעולה צריכה כיסוי ראש. היינו בעולה ע"י נשואיו. ע"ש. ודו"ק. ע"כ.

1. ומה שהערת על מה שכתבתי שכן מוכח ממ"ש הפת"ש באה"ע (סי' כא סק"ב), דמ"ש הב"ח והח"מ דבעולה צריכה כיסוי ראש. היינו בעולה ע"י נשואיו. ע"ש. ודו"ק. ע"כ.

ראשן מכוסה בהינומא, ע"כ דהאי וראשן פרוע, היינו שער שעל כתפיה, אולם מאחר ונעשה דבר זה לשם פריעת ראשה, הרי הוא בכלל גילוי ראש, ולפי"כ כן י"ל בדעת רש"י, ואפושי פלוגתא בכדי בינו לבין הגאונים, לא מפשינן. ושו"ר בס"ד שכן פירש בקצרה את דברי רש"י במהר"ם שיף. וע"פ האמור יש להשיב על מ"ש בספר ישועות יעקב אה"ע (סי' כא דף כח ע"א) בדברי נכד המחבר [בעל מחבר שו"ת ברכת רצה] שלא התיר רש"י רק באופן ששערה על כתפיה, ולא פרועת ראש לגמרי, ואיהו פליג על דעת הגאונים הנ"ל. ע"ש. ולפי דברינו שפיר יש להשוות ביניהם, ואפושי פלוגתא בכדי לא מפשינן. וז"ל שו"ת יבי"א חלק ד (חאו"ח סי' לח אות יג) הא אפושי פלוגתא לא מפשינן, וכל טצדקי דאית לן למעבד לקרב הסברות של הפוסקים עבדינן, וכמ"ש בשו"ח כללי הפוסקים (סי' טז אות נב), ובכללים (מע' מ סוף כלל טו). ע"כ. ובשו"ת יבי"א חלק י (חיו"ד סי' נח עמוד שפ ד"ה ניהדר) הביא את מ"ש בשו"ת חכם צבי (סי' קלח) שאחד מעיקרי יסודות התלמוד הוא, דאפושי פלוגתא לא מפשינן.

ונודע מ"ש בשו"ת הריב"ש (סי' שצד ד"ה ואחר) שקבלתן של הגאונים קבלה, וראוי לסמוך עליהן כאילו כתוב בתלמוד. וכ"כ בשו"ת הרשב"ץ (ח"ג סי' מח). וע"ע מה שציין בזה בספר ברית יעקב סופר (ריש סי' ג). והן אמת כי בספר יד מלאכי בכללי הגאונים ובה"ג (אות ג) כתב שאף שכתבו הפוסקים שבה"ג דבריו דברי קבלה, כוונתם שקרוב לשמוע אל דבריו היכא דליכא בהו פירכא מן הש"ס, כיון שכל דבריו דברי קבלה, אבל היכא דחזינן בהו פירכא מן הש"ס, אין ספק דלא משגחינן עילויה. ע"ש. הנה בני"ד שדברי הגאונים לית בהו פירכא, אין שום טעם לומר שרש"י או הרא"ש פליגי עלייהו. וזה ברור.

והשתא ע"פ האמור מסתברא שכן הוא גם כוונת הרא"ש, להתיר לכלה לצאת פרועת ראש (וסימנן הרא"ש מתיר לכלה ללכת פרועת "ראש"). ואף שבשו"ת מהר"י הלוי פירש אחרת את הרא"ש (ורייק כן ממ"ש הרא"ש שיצאה בהינומא וראשה פרוע, ולא קתני או ראשה

התגרשה או התאלמנה קודם לשעה הראויה לביאה, שאינה חייבת בכיסוי ראש, ועכ"פ מזה שהב"ח והח"מ הביאו ראייה שהפנויה מותרת לילך בגילוי ראש, ממאי דשינוי כריש פ"ב דכתובות שהכלות הבתולות היו יוצאות בהינומא וראשן פרוע, מוכח מזה דאף הכלה מותרת לילך בגילוי ראש. וא"כ מה שכתבתי לבאר בדברי הפת"ש כמה שביאר את הב"ח והח"מ, הדברים הם מכוונים לאמת.

הינומא, סורחב בר פפא משמיה דזעירי אמר תנורא דאסא, רבי יוחנן אמר קריתא דמנמנה בה כלתא. ופירש רש"י תנורא דאסא. כמין חופה של הדס עגולה: קריתא. צעיף על ראשה משורבב על עיניה כמו שעושין במקומינו, ופעמים שמנממת בתוכו מתוך שאין עיניה מגולין, ולכך נקרא הינומא על שם תנומה. ע"כ. מ"מ י"ל שהגאונים למדו במה שאמרו חז"ל שהכלות יוצאות בהינומא וראשן פרוע, דהאי ראשן פרוע אינו קשור להינומא, אלא הכוונה היא שיש עוד סימן היכרא אחר שהיא בתולה, והוא באופן שיוצאת וראשן פרוע. א"נ י"ל דס"ל לגאונים דלעולם האי יוצאות בהינומא וראשן פרוע, הוא מילתא חדא, אלא שמאחר וכבר ראשן מכוסה בהינומא, ע"כ דהאי וראשן פרוע, היינו שער שעל כתפיה, וכמו שפירש רש"י, אולם מאחר ונעשה דבר זה לשם פריעת ראשה, הרי הוא בכלל גילוי ראש, ואף שאינו בכל ראשה, מ"מ אף במיעוטו נאסר, ואף לדעת מהר"ם אלשקר (סי' לה) שכתב דבמקומות שנהגו לגלות שערן מחוץ לצמתן להתנאות בו, לית ביה בית מיחוש לאותו שער כיון שנהגו לגלותו. ע"ש. מ"מ שאני התם דמירי במעט שער, משא"כ בני"ד דמירי בשער רב המפורז על כתפיה, ועיין בפמ"ג אר"ח (סי' עה בא"א סוף סק"ג). ודו"ק. וכן מבואר כיו"ב בשו"ת שבט הלוי (חלק ה סי' קצט). ע"ש היטב. ודו"ק. [ואף שבשו"ת ברכת יהודה (שם אות ח ד"ה ואף) נדחקתי מעט בדברי הגאונים הנ"ל, הנה התם נמשכתי בתר האחרונים שהקלו לארוסה לגלות את ראשה, והסתיעתי מדברי הגאונים הנ"ל, ועל דרך זה כתבתי שם מה שכתבתי, אולם עתה שמן השמים אנהרינהו לעיינין בפירוש דברי הגאונים, נלענ"ד שעל זה גופא קאי הגאונים לבאר אמאי הותר לכלה להיות פרועת ראש בשעת החופה, והשיבו שהחויב של כיסוי הראש הוא דוקא בנשואה, ור"ל שלענין זה עדיין אינה נקראת בשם "נשואה"].

ומעתה מ"ש האחרונים שבדוקא כתב רש"י לפרש מ"ש וראשן פרוע, שערה על כתפיה. לומר שאם היא פרועת ראש לגמרי, אין להקל. הנה מאחר וראינו בדברי הגאונים שהותר לכלה להיות פרועת ראש, ופירשנו בדבריהם בפירוש בתרא, שמאחר וכבר

מחייבים בכיסוי ראש. ע"כ. אולם הרי לפי דברי הפת"ש בביאור דברי הב"ח והח"מ יוצא דמ"ש השו"ע (סעיף ב) לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, "אחת פנויה" ואחת אשת איש, ר"ל אשה גרושה או אלמנה שכעת היא פנויה, וא"כ יש לשאול אמאי הרצרכו הב"ח והח"מ לומר דמירי בכעולה, שהרי הם לא דיברו באנוסה שהווקקו לזה, אלא ע"כ למימר שהבינו שהגדר של גרושה או אלמנה הוא. משעה הראויה לביאה. ונפמ"מ אם

פרוע, אלא ש"מ דתרתו בהרדי נהגי, שההינומא כיסתה קצת שערות ראשה, וקצת הנשאר הניחה על כתיפה בעת ההיא כפי המנהג, ובשו"ת ברכת יהודה הערתי ע"ז, שמדברי הרא"ש מוכח דלא כוותיה, שהרי כתב בסוף דבריו שהכלה יוצאת בהינומא או פריעת ראש. ומבואר מזה שאף פריעת ראש בלי הינומא משרא שרי. ע"כ. אולם שוב בינתי בזה דשאני דברי הרא"ש בסיפא דאיהו קאי לגבי דין הסתכלות הכלה, דאם רואים את ההינומא כשהיא עליה, או פריעת הראש, אין זו הסתכלות בפניה, ור"ל כדי להעיד שהיא בתולה, סגי במה שרואים את ההינומא המכסה את רוב הראש, או את פריעת הראש שהיא פיזור השער על כתפיה. וכן ראיתי שהערתם מזה לנכון במכתבכם), מ"מ אילו היה רואה את דברי הגאונים לא היה מפרש כן בדבריו. גם בשו"ת משאת משה (ח"ב חאה"ע ר"ס 1) שהעיר על דבריו במה שאסר לארוסה ללכת בגילוי ראש, כתב שנעלם מעיני קודשו דברי הגאונים. ודון מינה ואוקי באתרין.

וע"כ למימר שכך הבינו בדעת רש"י, הפוסקים שמתירים לבתולות לצאת פרועת ראש, כי הנה המ"א (סי' עה סק"ג) כתב לאסור לבתולות לצאת פרועות ראש, והאחרונים תמהו על דבריו ממ"ש במשנה הנ"ל, ומבואר מזה שהבתולות יוצאות פרועות ראש, והמ"א גופיה הזכיר מהמשנה לעיל מיניה. ומכח ראייה זו כתב בספר עצי ארזים (סי' כא סק"ג) להכריע שמותר לבתולות לצאת פרועות ראש. ע"ש. ובספר פמ"ג וביד אפרים כתבו שהמ"א הבין שהמשנה לא מיירי שסותרת קליעתה, אלא שאורך השער מונח על כתפיה. וכ"כ בשו"ת תשובה מאהבה (חלק א סי' מח ד"ה ותדע). וע"ע מ"ש בזה בשו"ת דברי יציב (חאה"ע סי' פ אות ה). אולם הדבר צ"ע שהרי פשט לשון רש"י מראה ששערה מפורז. וכן העיר מזה בספר מחצית השקל. וכתב שכן המנהג להקל בזה. וכן העירו מזה בספר מגן גבורים (בשלטי הגבורים סק"ב). וגם הביאו את מ"ש בשו"ת שבו"י (ח"א סי' קג) שבאותו זמן הולכות עמה שושבינים והרבה קרובים, ליכא למיחש לתקלה. וכתבו ע"ז שהוא דחוק. ע"ש. [אולם לפי מ"ש בשו"ת יבי"א (ח"ד חאה"ע סי' ג אות ב) שהוא מדין דת יהודית, והוא יכול להשתנות. ע"ש. לפ"ז ניחא. עיין ודו"ק]. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קצט אות ג) מ"ש ליישב בזה. [וז"ל המהרי"ל בהלכות נישואין עמוד 65 מה שהכלות הבתולות פרועות ראשן וסותרין קליעת שערן, מפני שצריכין טבילה וחפיפת הראש. ע"כ. ומבואר מזה שסבר כדעת המ"א]. והשתא לפי כל הגדולים הנ"ל שהקילו בזה, וכתבו להביא ראייה מהמשנה הנ"ל, יש להעיר שהרי לא הקלו בזה רק בשער שעל כתפיה, ומנין

להתיר פרועת ראש לגמרי, אלא ע"כ למימר שהבינו בדעת רש"י כפי דברינו הנ"ל. ושלום על ישראל.

וכמו כן הרבנים משאת משה (שם), ועצי ארזים (שם), שהתירו לארוסה לצאת בגילוי שער, והביאו ראייה מהמשנה בכתובות הנ"ל, על כרחך למימר שהבינו בדעת רש"י כפי דברינו הנ"ל. עיין ודו"ק. נושם במשאת משה תמה על מהר"י הלוי דאם אמת הדבר דמעידנא דנתקדשה באה לכלל איסורא, היכי אקילו בה בזמן הוצאה מרשות לרשות, ואי משום מנהגא, כי נהוג במקום איסורא מי צייתי' להו. ע"ש. אולם מאחר ודבריו מבוססים ע"פ מ"ש מהר"ם אלשקר שכתב דבמקומות שנהגו לגלות שערן מחוץ לצמתן להתנאות בו, לית ביה בית מיחוש לאותו שער כיון שנהגו לגלותו. ע"כ. לפ"ז אף שנהגו במקומות אחרים להחמיר בזה, מ"מ אינו אלא מכח דת יהודית, ולפ"ז שפיר הקלו בזה בשעת החופה, כי דת יהודית יסודה לפי המנהג, וכנ"ל, ואם נהגו להקל בזה בשעת החופה שפיר דמי].

ומה שהערתם על מה שהבאנו ראייה ממה שנהגו אבותינו שלא להצריך לעשות חדר יחוד, וש"מ שתפסו עיקר שהחופה היא פריסת הטלית, ואפ"ה לא נהגו לכסות את ראשם בשעת החופה, כי אם לאחר בעילת מצוה (ובספר מעדני המלך ח"ב עמוד 347 מובאת תמונה מעת חופתו של מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל עם כלתו הרבנית מרגלית ע"ה, כשהיא בלי שום כיסוי ראש (מלבד חצי ראש המכוסה בטול לבן מחורר). וע"ע בשו"ת יחוד חלק ה סי' סב. ודו"ק), ומבואר מזה שאין חיוב לכסות את הראש בשעת החופה. והערתם על כך, דאיכא בזה ס"ס שמא הלכה כדעת השו"ע שהחופה היא מה שמכניסה לביתו ומתיחד עמה, ואת"ל שהלכה כדעת החולקים, שמא הלכה כדעת הסוברים שאין חיוב לכסות את הראש כי אם לאחר שעת בעילה. אולם הרי מה שנהגו אבותינו כדעת הסוברים שהחופה היא כיסוי הטלית, הוא אף לקולא, וכמו שביארנו שם בשו"ת ברכת יהודה (באות א). ע"ש. ואפ"ה נהגו ללכת בגילוי ראש, וש"מ דנקטי דאין חיוב לכסות את הראש, רק לאחר זמן שהיא ראויה לביאה. ולפי הרא"ש אף מותרת לגלות את ראשה בכל יום הראשון של חופתה. [ומעיקרא, לשיטתכם המיקל בזה, הרי הוא טועה בדבר משנה, וא"כ מה מקום לעשות מזה ס"ס ולהקל בגילוי הראש, אתמהא?!].

ואם נרצה לדחוק בדעת הגאונים שלא התירו ללכת בגילוי ראש רק עד החופה, ומיד לאחר מכן צריכה לכסות את ראשה, הנה מלבד שהפשט לא

יפשט, דאל"כ אמאי משתק שתקי מזה, והשאירו לנו מקום לטעות בזה. ונודע מ"ש הגאון בעל בית מאיר בתשובתו להגאון חכמת אדם, והובאה בבינת אדם (שער הקבוע סימן ז) שיש ללמוד מסתימת דברי הפוסקים הראשונים, יותר מפירושם של האחרונים. מלבד זאת, מאחר וראינו בדברי הרא"ש דשרי לילך בגילוי ראש אף לאחר החופה, י"ל שילמד סתום ממפורש. ונמצא א"כ שדברי הרא"ש מאירים לדברי הגאונים, דמיירי אף לאחר החופה, ודברי הגאונים מאירים לדברי הרא"ש, דמיירי בפריעת ראש גמור, וכנ"ל.

בעת הגיע לידי ספר חוט שני על אה"ע, וראיתי שכתב בסי' כא (סעיף ב) שמבואר בירושלמי דאפילו בבחולה נשואה, יש איסור פריעת ראש, וצריכה כיסוי. וברע"א כאן הביא דאף בארוסה בעינן כיסוי ראש. ולפ"ז כלה מיד לאחר החופה אם רוצה להסיר את הכיסוי שהיה על ראשה ופניה בשעת החופה, צריכה לכסות את שערות ראשה כדין. ע"כ. ומבואר מזה דלמ"ד שארוסה אינה חייבת בכיסוי ראש, זה כולל אף את שעת החופה. ומעתה מאחר ומבואר בגאונים שארוסה אינה חייבת בכיסוי ראש, יש להקל בזה אף בשעת החופה.

עוד ראיתי כעת בספר שלמי שמחה (עמוד שמג) שכתב שהגר"ז אוירבך זצ"ל, נשאל אודות מה שנהגו להישאר בחופה בלי כיסוי ראש, והשיב, שאף שאין מקור מפורש להקל, מ"מ זוהי עובדא שמקילים בזה, ואפילו אנשים יראי שמים נוהגים להקל בזה. ולמסקנא אמר רבינו שאם הכלה מסכימה לכסות ראשה, זהו הדרך הנכון והטוב לנהוג כך, אבל אין צריך לעשות מחלוקת בשביל זה. ע"כ. ובקונטרס לב איטה (להגר"ד וועבסטר) כתב בשם הגר"מ פינשטיין זצ"ל שיכולה הכלה להמתין ולא לכסות ראשה עד הבוקר שלמחרת החתונה. הובאו בקונ' ויקח לוי (עמוד מה).

בענין נגיעה בכלה כשעדיין לא עשו חדר יחוד גמור

ג) ומה שהערתם עוד על מ"ש באות י שהנוהגים לעשות חדר יחוד שאינו גמור, ומקילים אף בנגיעה של חיבה, שיש להם על מה שיסמוכו. שיש לפקפק בראיות שהבאנו להקל בזה. הנה אף לדבר זה נפנתי להשיב, כי היכי דלא לימרו ששתיקה כהודאה.

ראשית נדבר על מה שטענתם על מאי דצירפנו את מ"ש בחידושי הרשב"א (כתובות ז:) הובא שם

בשטמ"ק, דאע"ג דחופה דאורייתא, לענין נדרים ולענין קטלא, מ"מ לענין היתר ביאה, מכיון שנתקדשה, הרי היא קנויה לבעל, ומותרת לו מעתה וכו'. ע"ש. והערתם על כך דהרשב"א קאי על דין תורה, אולם מדרכנן איכא איסורא, וקאמר דמאחר ומדאורייתא שרי, לא מיחו באנשי יהודה במה שהיו מתיחדים עם ארוסותיהם. ע"כ. אולם מסתמות לשון הרשב"א נראה יותר שמותרת לגמרי, וכמובן לאחר ברכות נשואין, וכפי המנהג שנהגו ביהודה. והוא כפי דעת תשובות הרי"ד (סי' מז) שכתב שעל ידי ברכת חתנים הותרה הארוסה לארוס גם קודם החופה, וכן בשלטי הגבורים (כתובות פרק א) כתב בשם ריא"ז שארוס שבירך ברכת חתנים, הותר לו לבא עליה כנשואתו, אם כי דין ארוסה יש לה לכל דבר עד החופה. וכן הוא בפסקי ריא"ז כתובות (הלכה א אות יח). הובאו בספר אוצר הפוסקים (סי' נ סק"ה אות ה). ומה שתמה בחי' הרב אנג'יל על הריא"ז מנוסח הברכה שתיקנו והתיר לנו הנשואות ע"י חופה וקידושין, דהי"ל לתקן ע"י ברכה וקידושין. השיב על דבריו לנכון בספר חינוא וחיסדא (חלק א דף קה ע"ג) דהטעם שתיקנו כן חז"ל, משום דאם היו מתקנין לומר ע"י ברכה וקידושין, כל העם מקצה אחר הקידושין היו לוקחין עשרה בני אדם ומכרכין ז' ברכות, והיה בא עליה כל שעה שירצה, והגם דמדינא שרי, מ"מ היה נעשה העולם פרוץ לבוא עליה בכל שעה, ואולי היו מיחדים עצמם פעם במ"א ופעם במ"א, כדי לבוא עליה, ולא אורח לעשות כן וכו', משא"כ ביהודה דהיו מיחדים לה בכיתה בית אחד, והיה בא באקראי בדרך כבוד, ואביה ואמה וב"ב שם בבית, לא חיישינן לזה. ע"ש.

ולפי האמור י"ל שכן גם כוונת ה"ה (ריש פרק י מהלכות אישות) שפירש את מ"ש שם הרמב"ם שהארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים, כל זמן שהיא בבית אביה וכו'. וכתב ע"ז ה"ה זצ"ל, זה מבואר בהרבה מקומות, ופשוט הוא שהוא מדברי סופרים, והראיה מנהג יהודה שמיחדין אותם קודם כניסה לחופה, ואם היתה אסורה לו מן התורה, לא היה מותר להתיחד עמה. ע"כ. ור"ל שאם היה איסור לבוא על ארוסתו מדאורייתא, לא היה מועיל ברכת חתנים. ונודע מ"ש הרב יד מלאכי (כללי ה"ה אות ב) בשם שו"ת מהר"ש (חאה"ע סי' לא) זצ"ל כבר נודע שהרב המגיד לא זזה ידו בכל דבריו מדברי הרשב"א, כנראה היות דברי הרשב"א שו"ע לפניו, ועושה עיקר גדול מדבריו, ולזה אין ספק שמפיו אנו חיינן היכא שיש חילוק דעות לידע איך הוא סברת הרשב"א. עכ"ל. הובא בספר ברכת יוסף (ח"ג

עמוד לח) להגר"י ידיד הלוי ז"ל. ודו"ק. [ומה שהבין בספר אור שמח (פרק י מהלכות אישות סוף הלכה א) בדעת ה"ה דאיהו אוסר לבוא על ארוסתו מדרבנן, ואף אם ברכו ברכת נישואין, אינו מוכרח, וכנ"ל].

ועוד יש לסייע את מאי דביארנו בדברי הרשב"א הנ"ל, ממ"ש הרשב"א גופיה בתשובה (סי' אלף קסז), כי הנה נשאל שם הרשב"א על עיר שאין בה עשרה בני"א בברכת נישואין, וא"א להביאם שם ממקום אחר. והשיב, ברכת חתנים אינה פחותה מעשרה. הביאו מרן בב"י אה"ע (סי' סב). וכתב ע"ז הב"י שבכתבי מהר"י איטרלן (תרומת הרשן ח"כ סי' קמ) כתב בשם תשובת המיימוני דאין ברכות מעכבות דיעבד, דמסתברא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, היינו בלא חופה, אלא דנקט בלא ברכה, לפי שעושין ברכה בשעת נישואין, וכי תעלה על דעתך אם אין במדינה עשרה שלא תנשא אשה משום דברכת חתנים בעשרה. עכ"ל. ואין דבריו נראין, דמה טענה היא זו, דאין הכי נמי שאם אין שם עשרה, שלא תנשא אשה, ואין זה אלא כמכריח הדבר בעצמו. ע"כ דברי הב"י. והד"מ הביא את מ"ש בהגהות מרדכי קידושין (פ"א סי' תקמה) בשם תשובת רשב"א (רבי שמשון בן אברהם) בעל התוס' שאין הברכות מעכבות, ומ"ש כלה בלא ברכה אסורה, ר"ל בלא חופה. ע"ש. ומבואר שם שכן דעת רש"י בתשובה. ולפ"ז ניחא מ"ש רש"י בכתובות (ז: ד"ה ואסר) דאף ארוסה לא התירו עד שתיכנס לחופה ובברכה. ע"כ. משום שיש לומר שהחופה מעכבת (ולכתחילה בעינן ברכה לכו"ע). וכ"כ בחידושי הריטב"א (שם) דאף ארוסה לא התירו אלא עד שתכנס לחופה ובברכה. ונראה שיסוד מחלוקתם היא, בביאור מ"ש חז"ל כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, דהאם הכוונה היא על הברכה, או על היחוד (והזכירו את הברכה, לפי שעושין ברכה בשעת נישואין), והרשב"א הבין דעיקר הקפידא היא על הברכה, ואילו מהר"י איטרלן הבין שעיקר הקפידא היא על הביאה. ומעתה לפי דעת הרשב"א שהבין דעיקר הקפידא היא על הברכה, ממילא י"ל דאין לחוש על הביאה, שכל שבירכו ברכת חתנים לאחר הקידושין, מותר לבוא עליה, ואף שעדיין לא נקראת נשואה, זהו לענין קנינים וירושה, אולם לעולם לגבי ביאה, י"ל דמשרא שרי לבוא על ארוסתו. וכן בקודש חזיתיה בספר חינוך וחסידיא (שם עמוד ה) שהביא את מ"ש הרי"ז הנ"ל שארוס שבירך ברכת חתנים, הותר לו לבא עליה כנשואתו, וכתב שלפי זה ע"כ שסבר שהברכות מעכבות. ע"ש. ומזה יש מקום לומר שמי שסובר שהברכות מעכבות, ס"ל שמותר לבוא על ארוסתו. עיין

ודו"ק. וכן מבואר כדברינו בשו"ת שב יעקב (חאה"ע סי' כד). ע"ש. הובא בקצרה בספר בית מאיר (סי' נה). [וע"פ האמור יוצא שדעת הרשב"א והרי"ד הם שיטה חדא, ודלא כמו שנראה מדברינו בברכת יהודה הנ"ל].

איברא מאידך גיסא, נראה לכאורה דלפי דעת מהר"י איטרלן זצ"ל, הברכה לא מתירה לבוא על ארוסתו, ומעתה ע"כ למימר דמה שאמרו חז"ל (כתובות ז:): שביהודה היו מברכין שבע ברכות בבית האירוסין, מפני שמתייחד עמה, שלא הותר לבוא על ארוסתו, כי אם להתייחד עמה. וכן ראיתי בספר בית מאיר (סי' נה), ובספר המקנה בקו"א (שם), ובספר בני אהובה (ריש פרק י מהלכות אישות), ובספר העמק שאלה (שאלתא טז אות ח), שכתבו כן.

אולם במכת"ר הדברים הנ"ל לפענ"ד תמוהים ביותר, שמאחר ולפי דעתם איכא איסור לבוא על ארוסתו, א"כ היאך יתירו להם חז"ל להתייחד בדבר שקרוב לודאי שיגיעו לידי מכשול, מאחר וכתב בשו"ת בנימין זאב (סי' שו) שלא התירו להתייחד עמה רק לאחר שטבלה לנידותה (הובא בגמ' מהדורת שוטנשטיין בערה 15), וכן מבואר בספר חינוך וחיסודא (שם עמוד ג). ע"ש. וא"כ ללא ספק שהארוס בתוקף אהבתו לארוסתו בעת שמתייחד עם ארוסתו לאחר טבילה וברכת חתנים, לא יעמוד בניסיון זה שלא לגשת אל חשוקתו, והשתא אם איתא דאיכא איסורא לבוא אליה, היאך התירו חז"ל לנהוג מנהג זה, אלא ע"כ למימר שלא אסרו חז"ל לבוא על ארוסתו לאחר טבילה ואמירת ברכת שבע ברכות, ולפיכך שפיר התירו להם להתייחד ביחד. ומעתה ע"כ למימר דמ"ש מהר"י איטרלן בשם תשובת המיימוני דאין ברכות מעכבות דיעבד, דמסתברא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, היינו בלא חופה, אלא דנקט בלא ברכה לפי שעושין ברכה בשעת נישואין. דאף שפירש דקאי על החופה, מ"מ י"ל שהברכה מתירה לבוא עליה, וכפי שכתבו להדיא הרי"ד ונכדו הרי"א. ואף שלדעתם אין הברכה מעכבת, מ"מ אם בירכו שפיר דמי. ועכ"פ אף לדידהו דסברי דאיכא איסורא לבוא על ארוסתו, מ"מ ללא ספק שיכשל בניגיעה של חיבה בתו"ג, והשתא ע"כ למימר שלא גזרו על שאר נגיעות, משום שלא הצריכו את החופה כי אם לגבי ביאה, ולא לגבי שאר קריבות. (והכי דייק לישנא דהשו"ע בסי' נה סעיף א שכתב חז"ל, אפילו אם קדשה כביאה, אסור לו לבוא עליה ביאה שניה בבית אביה עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו. ע"כ. ונראה מזה שלא אסרו שאר קריבות, דאם לא כן, הוה ליה למימר דאף אסור לנגוע בה, דהוא מילתא דשכיחא

מהני. ותירץ דאם כוונתו בביאה לשם נישואין, א"צ חופה. ע"ש. וע"ע בח"מ (סק"ב). ודו"ק. ולפי"ז מה שתמהנו לעיל דאי נימא דאיכא איסור לבוא על ארוסתו, א"כ היאך יתירו חז"ל לארוס וארוסתו להתיתוד בדבר שקרוב לודאי שיגיעו לידי מכשול, הנה לפי האמור לק"מ, וזאת משום שסוף סוף אף אם יבוא על ארוסתו, יתכוון לשם נישואין. אולם בספרי האחרונים הנ"ל, תמהו על דבריהם. וע"ע מ"ש בזה בספר זרע יצחק. ודו"ק. ולפיכך מחזורתא כמ"ש בס"ד.²

שהורה מו"ר בשו"ת יבי"א (ח"ב חאה"ע סי' ו) שאם אין עשרה, אין לערוך את הנישואין. ע"ש. נומ"ש בספר שער המלך בקנ"ו חופת חתנים סעיף ו להוכיח מדברי הרמב"ם שכתב אירס וכנס לחופה ולא בירך ברכת חתנים הרי זה נשואה גמורה, וחזר ומברך אפילו אחר כמה ימים. וכן פסק בשו"ע סי' נה סעיף ג, ומבואר מזה דברכות אינם מעכבות. ע"ש. הנה כבר קדמו בזה רבנו הב"ח בריש סי' נה, אולם שפיר כתב להשיב על כך בשו"ת יבי"א (שם אות א ועוד) דשאני התם דמיירי מדין קנינים, אך לעולם עדיין אסור לבוא עליה, עד שיברכו את הברכות.

אולם עדיין יש מקום לומר, דאף לפי שיטת הרי"ד והרי"ז, אם ליכא עשרה אנשים שאז לא מברכים ברכת חתנים, מ"מ אין לעכב את הנישואין, ואף שאמרו חז"ל שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, מ"מ י"ל שכל זה רק לכתחילה, היכא דאפשר, אולם במקום דלא אפשר אין לבטל את מצוות הקידושין מחמת ברכת הנישואין. ואף שאנן קיבלנו הוראות מרן, מ"מ הרי בשו"ע לא העלה על דל שפתיו הלכה זו, ואף שיש אומרים שאנן קיבלנו הוראות מרן אף כמה שכתב בב"י, ומה שהשמיטו בשו"ע, י"ל כמ"ש מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' כט) שמרן השו"ע אורחיה להשמיט איזה דברים תחת שלש א. לפי שהוא רחוק המציאות ב. לפי שהוא פשוט ג. לפי שנלמד מדין אחר שכתב בשו"ע. (הובא בשו"ת בכללי הפוסקים סי' יג אות ה. ע"ש). וכאן בנ"ד הרי הוא רחוק המציאות, וי"ל שמתעם זה השמיטו השו"ע. מ"מ הרי י"א דאם השמיטו בשו"ע דחזרה הוי (הובאו בשו"ת ברכת יהודה חלק ג חאה"ע סי' כה אות ג), ובפרט בנ"ד שתמה על סברת מהר"י איסרלן, הוה ליה לכתוב בשו"ע היפך סברת מהר"י איסרלן, ומדהשמיט ולא כתב הפך דבריו, נראה דלא פסיקא ליה לחלוק על דעתו, וכיו"ב כתב הגר"ח פלאג"י זצ"ל בשו"ת חוקות החיים (דס"ז עמוד ד בד"ה ועוד) זצ"ל, ועוד נ"ל לומר כי בלא"ה אם מרן לא ס"ל כס' הרמ"ה, ופליג עליה לגמרי, הו"ל בשו"ע לכתוב הדין הפך ס' הרמ"ה, ומדהשמיט ולא כתב הפך דברי הרמ"ה, נראה דלא פסיקא ליה לחלוק ע"ד הרמ"ה, והן ולא רפיא בידיה, וא"כ אין בזה משום קבלה שקבלו לפסוק כס' מרן, והרי כתב הרב ברכות המים בחו"מ (סי' קסג דקפ"ז ע"ג) זצ"ל ואפילו אם היה מביא כל החידושי דנינים בב"י, הואיל ולא כתב פסקם בשו"ע, אין לנו כח לומר דהכי ס"ל. ע"כ. וכ"ש כאן בנ"ד שמביא ס' הרמ"ה ודחאה, ועכ"ז לא כתבה בשו"ע. עכ"ל. וע"ע בספר ברית אברהם כלפון (מערכת ב אות ג), ובמה שכתבתי בשו"ת ברכת יהודה (שם אות ו). ודו"ק. והשתא מאחר ולא מבוררת בזה דעת מרן השו"ע, י"ל דספיקא דאורייתא לחומרא, ולא לבטל מצוות פו"ר. ולא ליכשל בהרהורי עברה. ואילו כלפי

אצל חתן וכלה המאורסים). ומעתה ק"ו בן בנו של ק"ו שהדברים אמורים לגבי נ"ד שהדברים נעשים סמוך ונראה ללכתם לביתם.

ולא אחד שבספר בית שמואל (סי' נה סק"א) הקשה על מ"ש שם הרמ"א בסעיף א שארוס וארוסה אסורים ביחוד, ולכן אם הם גרים בבית אחד, מברכין להם ז' ברכות, פן יתייחדו. ע"כ. דמאי מהני ז' ברכות, דהא כתב השו"ע בסעיף ב, ז' ברכות בלא חופה לא

2. בדין עריכת קידושין היכא שאין עשרה אנשים ירא שמים

והנה בספר בית שמואל (סי' נה סק"א) כתב שדעת התוס' בכתובות שהברכות מעכבות, והדבר אומר דורשני, שהרי מבואר בתוס' שאין הברכה מעכבת אם כנסה לשם חופה, ובשו"ת יבי"א (ח"ב חאה"ע סי' ו אות ה) כתב שצ"ל שהב"ש גרס כפי גירסת הרש"ש שהשמיט את התיבות "שלא לשם חופה". ע"ש. אולם ראיתי בשו"ת הרא"ם (חלק א סי' צו) שכתב לפרש את התוס' וז"ל, פ"י אבל לשם חופה א"א, משום דעובר על דברי חכמים שחייבו לברך על כל המצוות. עכ"ל. ולפי"ז צ"ל דמ"ש התוס' שלא לשם חופה, לא לדיוקא הוא, אלא לקושטא קאמרי. ובספר זרע יצחק כתב לפרש כן כדעת הרב נחלת צבי (סי' סא סק"ד) שכתב שהתוס' ס"ל דברכה דווקא, ונ"מ דבמקום דליכא עשרה, לא תנשא דברכות מעכבות, וכדעת הרשב"א שהביא הב"י. ע"ש. שצריך לומר שהבין כדעת התוס', כמו שפירש הרא"ם הנ"ל. ע"ש. אולם הרב זרע יצחק פירש מדנפשיה את התוס' כפי שפירש בספר דרכי משה, וכנז' כל זה בפנים.

ומה שהבין הרב נחלת צבי הנ"ל כדעת הרשב"א הנז' בב"י שהברכות מעכבות, ואם ליכא עשרה, לא תנשא. ע"ש. כן הבין גם בספר ב"ש (סק"ד). אולם בשו"ת יבי"א (שם אות ה) העיר על דעת הב"ש הנ"ל, שכתשובת הרשב"א לא מבואר כלל שהברכות מעכבות, ורק השיב למה שנשאל שאין לברך ברכת נישואין בפחות מעשרה, אולם אפשר שמותר לכתוב ע"י חופה בלבד. ע"כ. וכבר העירו כן בספר יד המלך (בפרק י מהלכות אישות הלכה ה), ובספר שו"ת במע' ברכות (סי' ג אות ו). ע"ש. אולם בדברי הרש"ל בספר יש"ש (פ"ק דכתובות סי' יג) מבואר שהבין כדעת הב"י, דאיהו סבר כדעת הרשב"א שהברכות מעכבות. אלא שתמה ע"ז שאין הדבר צריך הכרע, שלא אמרו שאינו אלא בעשרה, ובפחות אינו יכול לברך, אבל לא אמרו שהברכות מעכבות.

ולפי מ"ש בפנים לבאר כדעת הרשב"א כמה שכתב בחידושו למס' כתובות (ז:): שברכת הנישואין מתירה לארוס לבוא על ארוסתו, לפ"ז יוצא שהבין כמה שאמרו חז"ל שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, שהכוונה היא על הברכה, ולא על החופה. ע"ש. ולפי"ז נראה שהברכה מעכבת את הנישואין, ואם א"א לברכם מחמת שאין עשרה, אין לשאת את האשה. וכ"כ בפנים בשם ספר חינוח וחסידא לבאר כדעת הרי"ז שכתב שארוס שבירך ברכת חתנים, הותר לו לבא עליה כנשואתו, שלפ"ז ע"כ למימר שסבר שהברכות מעכבות. ע"ש. ומכל זה יש חיזוק למה

וע"פ האמור מה שהערתם על מה שהבאנו ראייה ממ"ש התוס' בכתובות (ז: ד"ה רבי יהודה) שהטעם שהיו מברכים ביהודה שבע ברכות, לפי שפעמים בא עליה שלא לשם חופה, לפיכך מברכים בשעת האירוסין כדי שתהא כלה בברכה. ע"ש. ונראה הטעם לזה, שאם היו בועלים לשם נשואים, לא היתה תועלת בז"ב, משום דאכתי הוי בעילת זנות, משום שלא כתב כתובה, מה שאין כן בבא עליה שלא לשם נשואין, לא נתחייב עדיין כתובה. ושור"ר שכ"כ בספר המקנה להעיר בזה על דעת הח"מ והב"ש מדברי התוס' הנ"ל. ולפ"ז בנ"ד דאיכא כתובה, אין החופה מעכבת, ומה שכתב הרמ"א בסמוך שז' ברכות בלא חופה לא מהני היינו בלא כתובה. ע"כ. והערתם על כך שמדברי המקנה מבואר בתוך דבריו בין השיטים שלא התיר כי אם להתיחד עם ארוסתו, ולא לבוא על ארוסתו. ושכן כתבו הבית מאיר והעמק שאלה הנ"ל, ומעתה היאך אפשר מסברא לחלוק על הפוסקים אשר כתבו להדיא דאיכא בזה איסורא. ע"כ. הנה אף שהערה נכונה היא, אולם למעשה הפשט לא יופשט בדברי התוס' שהתירו אף לבוא על ארוסתו (דאם לא כן, היאך התירו חז"ל להתיחד עם ארוסתו דבר שמביא קרוב לודאי לידי מכשול, וכנ"ל). ולמעשה נראה שאין הכתובה מעכבת, מאחר ועדיין אינה נחשבת לנשואה לגבי קנין ירושה וכיו"ב, וכן מבואר בשטמ"ק כתובות שם באמצע ד"ה בבית חתנים, ובסוף הדבור בשם הגאונים. וע"ע בשו"ת יבי"א (ח"ב חאה"ע סי' ו אות ו), ובשו"ת שב יעקב חאה"ע (סי' כד). ודו"ק.]

ובן נראה שהבין הרמ"א בד"מ (סי' סב סק"ז) שכתב להוכיח מדברי התוס' הנ"ל שברכות אינם מעכבות. ע"ש. ונראה ביאור דבריו דמזה שכתבו התוס' לפי שפעמים בא עליה שלא לשם חופה לפיכך מברכים בשעת האירוסין כדי שתהא כלה בברכה, נראה מזה שאם בא עליה לשם חופה, אין הברכות מעכבות. ומזה שהשווה את דינם, נראה דשרי אף בביאה, ולא רק ביחוד. וכן בקודש חזיתיה לרבי יצחק לומברוזו זצ"ל שכתב בספר זרע יצחק לבאר בדעת התוס' דסגי בברכה אף בלי חופה, או חופה בלי ברכה. הובא בקובץ ועד

מ"ש חז"ל שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, י"ל ספיקא דרבנן להקל.

ומצוי דבר זה היכא שקבעו את עריכת הנישואים, ולא מצאו שם עשרה אנשים יר"ש שיוכלו לברך את ברכת הנישואין, ולמחרת הזוג אמור לנסוע לחז"ל במקומות שאין שם ישוב ישראל שומרי תורה ומצוות, דהוא שעת הדחק, ושפיר יש לערוך

לחכמים. וכן למד בדבריהם בשו"ת שב יעקב (שם). וכן ראיתי עוד לרבי אריה ליב צונץ זצ"ל בספר אילת אהבים שהבין בדעת התוס' דאם בירך ברכת חתנים, אפילו בא עליה שלא לשם חופה, ליכא איסורא, ואם בא עליה לשם חופה, א"צ ברכה. ומה שהעיר על זה ממ"ש בשו"ע אה"ע (סי' נה סעיף ב) דאם אירס את האשה ובירך ב"ח, ולא נתיחד עמה בביתו, עדיין ארוסה היא, שאין ב"ח עושה נשואין, אלא כניסה לחופה. ומשמע דלגמרי ארוסה היא, ואסור לבא עליה, וצ"ע. ע"כ. לק"מ, דהתם קאי לענין קנין ליורשה ולהטמא לה ולהפר נדריה, אולם לענין לבוא עליה, י"ל דמשרא שרי. וכיו"ב כתב בשו"ת יבי"א (ח"ב חאה"ע סי' ו אות א) לבאר את מ"ש שם בשו"ע בסעיף ג, דקאי לגבי קנינים בלבד. ודון מינה ואוקי באתרין. ואף לפי דעת הרב נחלת צבי שסבר שהברכה מעכבת, מ"מ הרי מבואר בדבריו שהחופה אינה מעכבת, ולפ"ז י"ל דאיהו יודה לדברי הרב זרע יצחק ושאר פוסקים שאם ברכו את הברכות, שמתירים הם אף בביאה ולא רק ביחוד.

ומזה שהערתם על הראיה שהבאנו ממ"ש בספר או"ז (ח"א סי' שמא) שכלה נדה, מקבלת הטבעת מיד החתן, דכיון דעדיין לא נתקדשה, ואינה מותרת עדיין לבוא עליה, לית לן בה אם יגע בידה. ע"ש. והערתם על כך, שפשוט שכוונת האו"ז לומר שלכתחילה יזהר שלא יגע בה, שהרי היא נדה, אלא שאם נגע בה כדיעבד, לית לן בה. ע"כ. אולם כוונתי פשוטה, שמלשון האו"ז יש לדייק שאם התקדשה, מותר לארוס לבוא על ארוסתו, וברור שהכוונה היא ע"י ברכת חתנים.

ומזה שהערתם על מ"ש לסמוך על דעת רבים מחכמי הספרדים, שכתבו שאנו תופסים עיקר כדעת הסוברים שהחופה היא פריסת הטלית, והוא מנהג קדום להוראות מרן, ולפי זה שפיר דמי להקל בזה. שאין כן דעת מרן צוק"ל. הנה ידעתי בני ידעתי מהי דעת מרן צוק"ל בזה, מ"מ אין זה עונה על הטענה הנ"ל, ממאי דהוכחנו בשו"ת ברכת יהודה (כריש סי' ז) מדברי האחרונים, שהמנהג הוא דלא כדעת מרן אף להקל.

להם את הנישואים בלי ברכת הנישואין. [וכאן המקום לעורר, אודות מסדרי הקידושין שמקפידים שיהיו שני עדים כשרים בשעת עריכת הקידושין, ואילו לגבי אמירת שבע ברכות אינם מקפידים בזה, ולאכאורה הוא נגד ההלכה]. ולענין מעשה הדבר עדיין צריך תלמוד, ולא כתבתיו כי אם אגב גררא, ועוד חזון למועד.

שבת ה' (עמוד שא) בשם כמה פוסקים דעבדינן תרתי דסתרי במילתא דרבנן. ע"ש. ובג"ד הוי מילתא דרבנן, שהרי כתב בספר ישועות יעקב (שם דף כז ע"ב) דאין איסור פרועת ראש רק בנשואה בעולת בעל, ורק משום פריצותא בעיא לכסות את ראשה כל שהיא בחזקת בעולה, וע"ע מ"ש בזה בשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"א סי' מג). ודו"ק.

ובל מ"ש להשיב בזה על הערותיכם, הוא למטוניה דמר, אולם לפענ"ד מעיקרא אין צורך להגיע לזה, דמסתברא שמאחר ובנגיעה זו יש בה צורך הכנה לקיום מצות הבית, הנעשית בסמוך באותו הלילה, לית לן בה, ולפ"ז אף אי נימא דאיכא איסור דאורייתא, בביאה בלא חופה (וכפי שסבר באמת הראב"ד, המוכח בחידושי הרשב"א, וכ"ד המאירי), מ"מ שאני הכא דהוי צורך לקיום המצוה, ומה שתמהתם על זה דהיאך מכח סברא שאינה מוכרחת, אנו מתירים את הדברים המפורשים בפוסקים לאיסורא. ע"כ. הנה לפי מה שהתבאר שאדרבא רבים וטובים מחכמי ישראל מתירים לבוא על ארוסתו לאחר ברכת חתנים, עלינו לצמצם את המחלוקת, ולומר שעד כאן לא נחלקו הפוסקים בזה כי אם לגבי קירבה שנעשית בזמן רחוק מהנשואים, אולם אם נעשית סמוך ונראה ליחוד בביתם, שפיר דמי, ובפרט דמיירי בשאר נגיעות של חיבה, ולא בביאה. וזה ברור.

ושו"ר לאחר כותבי כל זאת, להרה"ג רבי יצחק טופיק שליט"א בספר עמודי שש על מס' כתובות (ו:): שכתב שהחופה בעיא עדים (ודלא כמ"ש בשו"ת יבי"א חלק ה' חאה"ע ס"ס ח להקל בזה), אולם השכנים שרואים אותם שנכנסין וירצאין מהדירה הוו עדים, שממילא ראו שנתייחדו, וכוננתו דאף שבלייל החופה לא תמיד השכנים רואים, מ"מ אה"נ לאחר מכן נעשית החופה ובליל החופה כועל אותה בלא חופה דליכא איסור בזה, וכדמוכח מרש"י בד"ה ואסר לנו, שכתב שארוסה אסורה משום דבעי' ברכה, ומוכח דאם ברכו שריא. וכ"כ התוס' דנן להדיא דמשום שבעל אותה שלא לשם חופה, הוצרכו לברך, ועל ידי זה מותרת. ועיין עוד בשו"ת הרא"ש (ריש כלל לו). ולפי זה מה שכתב בשו"ע בסי' נ"ה ס"ב דהמארס את האשה וברך ברכת חתנים ולא נתייחד עמה בביתו עדיין אסורה היא וכו', אין רצונו לומר שאסור לבוא עליה, דודאי כיון שבירך הברכות מותר, ורק לענין שתיעשה כאשתו שיורשה ומיטמא לה ושאר הדברים, לזה עדיין ארוסה היא, אבל לבוא עליה רשאי. וכן כתב השלטי הגיבורים (דף כ ע"ב בדפי הרי"ף) בשם הריא"ז דכשבירך הברכות, הותר לו

ע"ש. ואף למטוניה דמר, סוף סוף מידי מחלוקת לא יצאנו, ויש לסמוך בג"ד על דברי הפוסקים שסוברים שהחופה היא פריסת הטלית, שהרי אנן קאימנן במילתא דרבנן, של איסור "כלה בלא חופה הרי היא אסורה לבעלה כנדה", וי"ל שאף מרן השו"ע יודה לזה, ויש דוגמאות כיו"ב, לא עת האסף. [ובשטמ"ק כתובות שם ד"ה ז"ל שיטה ישנה, כתב בשם רבינו האי גאון ז"ל ומנהג שמכניסים את הארוסה עם בעלה לחופה "בהילולים" ומתוך כך נקרא כי הילולא, ועל ידי זאת תהא הארוסה מותרת לו. ע"כ. ואפשר שהדברים אמורים אף לדעת הרמב"ם, ומה דקאמר הרמב"ם שאינה נחשבת לנשואה עד שיביאה לביתו, הוא דוקא לגבי קנינים].

ומה שהערתם על מה שהבאנו ראה ממ"ש הפוסקים שנוהגים להוליך את הכלה בידו לבית הנשואין יותר מארבע אמות, והרי בנגיעה זו יש בה נגיעת חיבה, וא"כ על מה סמכו להקל בזה, אלא ע"כ דכל שברכו שבע ברכות, הרי הותרו ביחוד ובכל מגע, או דסברי כשאר טעמי הנ"ל. והערתם על כך דשאני התם דאין זה משום חיבה, אלא קניין. ע"כ. שותיה דמר לא גמירנא, דסוף סוף איכא בזה חיבה, ובפרט דמיירי במגע ראשוני אצל חשוקתו. ומעתה אי איתא דאיכא איסור בנגיעה של חיבה, היאך תיקנו לעשות תוספת של קנין שאינו מעכב כלל וכלל, על חשבון איסור של נגיעת איסור, אתמהא! אלא ע"כ למימר שבשעה זו, כבר אין איסור של נגיעת חיבה. וזה פשוט.

ומלבר כל מ"ש בשו"ת ברכת יהודה, יש לצרף עוד את מ"ש בספר המקנה (סי' נה) שאפילו לסוברים דבעינן יחוד הראוי לביאה, לא יחוד גמור שלא יהא שם שום אדם, אלא שיהא מקום צנוע מיוחד להם שאין שם רבים, שכיון שהוא מקום מיוחד להם הוי מקום הראוי לביאה דאם ירצה לבוא עליה יכול להוציא האנשים מעליו. וכ"כ בספר בית מאיר [ומדבריו מבואר שאין כן דעת הר"ן]. ובספר אוצר הפוסקים (סי' נה סק"כ אות ד) ציינו לעוד פוסקים בזה. ע"ש. וכ"כ בספר דרך החיים (הלכות אירוסין הלכה ג). ואף שבשו"ת ברכת יהודה (אות ט) צירפנו את דעת החולקים על השיטות הנ"ל וס"ל דבכה"ג לא חשיב יחוד הראוי לביאה, שלא חייב כיסוי ראש לאחר חדר היחוד. ע"ש. ולפ"ז יוצא דמי שמיקל בזה גם בגילוי ראש וגם בנגיעה, לכאורה הוי תרתי דסתרי, מ"מ בכל המקרים הנ"ל, הוספנו את השיטות הנ"ל לרווחא דמילתא, וכמבואר למעין. ומלבר זאת, הרי כתב בספר חזו"ע

בשורת חיים שאל (ח"ב סי' כו) וז"ל, כי כן דרכי בלמדי ספרי האחרונים אחרוני זמנינו להשיב על העיקר ופותר את הטפל, שאם באנו לכתוב, אין אנו מספיקים ולהג הרבה יגיע' בשר. ע"ש. ומה גם שאין בזה הרבה תועלת, שברוך כלל כל אחד עומד בעמדתו, וא"כ חבל להשקיע את כוחנו בדברים שאין בהם תועלת, והוא דרא דביטול תורה, צא ולמד ממ"ש הגאון הנאמ"ן שליט"א בהסכמה לספר יבין דעת להעיר על דברי המחבר נר"ו: מדוע אתם חוזרים כמה פעמים להשיב על הערות שכותבים על דבריכם, מאחר ואין קץ לעקשנים בדורנו, שאפילו גהינם פתוחה מתחתם, לא יודו על האמת, זו מחלת הדור. יש לכתוב פעם ושתיים, ותו לא. לכל היותר להביא דבריהם האחרונים, ולענות בהערה קצרה למטה ודי. ע"ש. וז"ל מרן החיד"א בשורת חיים שאל חלק ב (סי' יד) והן ידיע ליהוי למר, כי לא נסיתי באלה להשיב אמרים דרך פלפולא קמי רבנן בדברים שבכתב, כי רואה אני בתשובות אחרוני זמנינו, זה מעלה ארוכה, ולא סגי פעם או פעמים, ואת רב"ע וחמושים עלו, וכל א' עומד בשלו, ותמיה על חבירו. ע"כ. ועוד כתב שם בחלק א (סי' עא) וז"ל, ומידי עוברי נראה בעיני שדברי ברורים למימינם בם, וכבר כתבתי במקום אחר שאיני רוצה לכתוב על השגות ספרים חדשים על ספרי הקטנים, וברוך ה' אשר לא השבית ממעייני' הישועה, הם יבררו הדברים, ומיני ומיניהו יתקלס עילאה. ע"כ. ומ"ש וכבר כתבתי במקום אחר וכו', נראה כוונתו למ"ש בשורת יוסף אומץ (ריש סי' ל). ע"ש. ומעיקרא כל מה שנכנסנו למשא ומתן בענין זה, הוא מחמת דעתו הגדולה של מורנו הגדול זצ"ל, ודי למבין בזה.

כברכה

יהודה ברכה

סימן יד

בדין חופת נדה האם החתן יפרוס את "הטול" על כלתו

(שייך לאה"ע סי' נה סעיף א)

כתב הרמ"א בשו"ע אה"ע (סי' נה סעיף א) י"א שהחופה היא שפורסין סודר על ראשה בשעת הברכה. ע"כ. ואף שהשו"ע השמיט דעה זו בשלחנו הטהור, מ"מ בדור האחרון השתרבב המנהג לחוש לדעה זו, ולפרוס את הסודר על ראש הכלה, הנקרא "טול".

לבוא עליה כנשואתו, אבל דין ארוסה יש לה לכל דבר, עד שיפרוש טלית עליה לשם חופה. עכ"ל. וע"ע בתוספות הרי"ד בסוגיין. מיהו בר"ס נה הקשו הח"מ והב"ש על מה שכתב שם הרמ"א דברי התוס' דגן דצריכים לברך פן יתייחדו, וע"ז הקשו מאי מהני, הא מבואר בס"ב דכל שלא עשו חופה הוא כארוסה ואפי' שבירכו. ע"ש. ומוכח דסברי מרנן דעל אף שבירכו, כל שלא עשו חופה אסור לבוא עליה. גם בבית מאיר שם כתב דברכה בלא חופה נמי אסירה, ונקיט כלה בלא ברכה, לפי שעושין ברכה בשעת נשואין, ובהמשך דבריו כתב שלא נשמע בשום פוסק, שע"י ברכה בלא חופה תהיה מותרת בביאה, ובהדיא אמרי' ואסר לנו את הארוסות, ורק יחוד שרי, וביאר כן בדעת התוס' דגן. עש"ב. וכ"כ שם המקנה בקו"א. ע"ש. והנה הב"ש והח"מ שם תירצו מהא דס"ב, דהכא שמתייחד עמה או שבא עליה, אמרי' דעושה כן ע"ד נישואין, וממילא איכא חופה גמורה. ע"ש. ומוכח דסברי דא"צ עדים לחופה, שהרי מתייחד בינו לבינה, ומ"מ תירוצם תמיה דלהדיא כתבו התוס' שבא עליה שלא לשם נישואין, וכבר העיר עליהם המקנה הנ"ל שצריך עדים דוקא, ושהתוס' כתבו שבא עליה שלא לשם נישואין. והמקנה גופיה תי' דאף דקודם החופה אסור לבעול, מ"מ קודם הברכות חמיר טפי, ולכך תיקנו לפחות שיברכו הברכות. ולענ"ד כמו שהבאנו מהרי"א ז"ל, דבהדיא כתב דברכות בלא חופה, מותר לבוא עליה. ומיושבים כל הקושיות בפשיטות. וכן מיושבים דברי הגר"צ (שליט"א) שהשכנים הם העדים. ועל אף שלא מתכונים להעיד, שפיר הוו עדים, וכמ"ש בשו"ע סי' מה ס"ד. וע"ש בפתחי תשובה. ועל אף דשם בס"ג מבואר דבעי' ב' עדים ביחד, אבל קידשה בפני ע"א, ואח"כ קידשה שוב בפני ע"א, לא מהני, והכא יתכן מאד שמעולם לא יראו אותם ב' גדולים שאינם קרובים ביחד, ובפרט אם דרים בקומה העליונה וכדו', י"ל דכיון דבדיני ממונות אין צריך לכל זה, וכמבואר בחו"מ (סי' ל סעיף ו), וחופה עיקרה לדיני ממונות ולהתחייב במזונותיה וקבורתה, וזכאי במציאתה ומעשה ידיה וכו', לכך הוי כדיני ממונות. ע"כ. ודפח"ח. והוא ככל אשר דיברנו בס"ד. ומעתה אם הותר לבוא על ארוסתו, לאחר אמירת שבע ברכות, ק"ו שהותר שאר נגיעות של חיבה. ותאורני שמחה שזכיתי לכוון לדעת הגאון הגדול רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל.

ובסיומ דברי אבקש את סליחתך בזה שלא השבתי על שאר ההערות החוזרות ונשנות, כי נקיטנא בשיפולי גלימיה דמרן החיד"א, וכפי שהעיד על עצמו

דלת פתוחה \ יחוד בלתי הלכתי

עין יצחק חלק ג עמ' שמז

נז. אין לבחור ספרדי לשנות ממנהג רבותינו הספרדים ולעשות יחוד מיד אחר החופה, כפי מנהג האשכנזים, אלא על הבחורים הספרדים לנהוג כמנהג רבותינו הספרדים גאוני עולם, שהם הנהיגו שלא לעשות יחוד אלא אחר סיום מסיבת החתונה בלילה. ובפרט שהוא מנהג מכוער ללכת לחדר יחוד בפני קבל עם ועדה, וגם הכלה תצטרך לצאת מחדר יחוד בכיסוי ראש. ואף מרבני אשכנז יש שקראו לבטל מנהג זה. אלא שמנהג אבותיהם בידיהם, ואין לנו לבטל מנהגם, וכך אין להם לבטל מנהגינו שנוסד על פי גדולי הדורות. וגם לענין שבועה חמורה אין לבטל מנהגינו בביטול, ועליהם לנהוג כפי מנהג רבותינו מרן הבית יוסף והרדב"ז, מהר"ח אבולעפיא ומרן החיד"א, ולהשביע חתן ספרדי שבועה חמורה כמנהגינו. ואם אינם רוצים לקיים מנהג רבותינו, שיכבדו רב ספרדי לסדר הקידושין, ובלבד שלא יבטלו מנהג גדולי רבני הספרדים. [ואף שבודאי הגמור יש לנו להעריך את אותם רבני הישיבות הקדושות המרביצים תורה לתלמידיהם, וחייבים בכבודם, אבל אין לזה קשר במה שאנו מחזיקים בידינו מנהג רבותינו מדורי דורות, מתוך הערכה לגדלותם התורנית של גאוני ספרד מדורי דורות]. (נז)

ח"ב (סי' ה'), ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ז (סי' כח). ע"ש. [ועיין עוד בשו"ת שרידי אש

שלא לשנות ממנהג רבותינו הספרדים שאינם עושים יחוד אחר החופה

לעשייתן, אלא הרי הן כברכת השבת, וכל שנתייחדו אחר כך שפיר דמי. וכן כתב בתשובת רבינו אברהם בן הרמב"ם, שאין ברכות הנישואין אלא ברכות השבת. וכן כתב הר"ן (פסחים ז:). ומרן הבית יוסף (ריש סימן סב). וגם הרדב"ז בתשובה חלק א' (סימן מה) כתב, דלא בעינן בכהאי גוונא עובר לעשייתן, כיון דהוה ברכות השבת. וכן כתב בשו"ת שמחת יום טוב אלגאזי (סימן ט'). ע"ש.

כ. ואף אי נימא שגם בברכות הנישואין בעינן עובר לעשייתן, הנה אין הכוונה שיהיה סמוך ממש, דאין זה כברכת המצות, אלא העיקר הכוונה שהברכות לא יהיו אחר העשייה, אלא קודם. תדע, אטו חתן שדיבר דברים בטלים בין החופה ליחוד האם נימא דהוי הפסק בין הברכה למצוה, אטו חשיב כברכת לולב ומצה וכדומה. ועל כרחק דכיון שאין אנו מברכים בלשון אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש אשה, אין איסור לעשות הפסק בין הברכות ליחוד, וממילא גם אם יעשו היחוד אחר שלש שעות למה יהיה הפסק, אכתי הוא קודם העשייה ולא אחר העשייה. והנה הרמב"ם (פ"י מהלכות אישות)

(נז) מה שכתבנו גבי יחוד, הנה דעת רבינו האי גאון, ורבי יצחק בן מרון, ור' יוסף הלוי אבן מיגאש, והראב"ד, שאין חופה אלא הייחוד שמביא החתן את הכלה לביתו, וייתחד עמה ויפרישנה לו, וכן פסק הרמב"ם (בפרק י' מהלכות אישות הלכה א'). וכן דעת מרן השלחן ערוך (סימן נה סעיף א'). דיחוד זה הוא נקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נשואין בכל מקום. ע"כ. ומכל מקום אין מנהגינו לסמוך את היחוד לחופה, מפני שהוא מנהג מכוער שהחתן והכלה הולכים לחדר יחוד קבל עם ועדה, ויסוד מנהגינו הוא מד' טעמים:

א. דיש לומר דמרן לא הצריך להדיא שיהיה היחוד סמוך מיד לחופה, דאף שבירכו כל ברכות הנישואין, כיון שאינן אלא ברכות השבת, אין צריך בהם שיהיו עובר לעשייתן, אלא כל שניכר על מה בירכו, די בזה. וכדמוכח מדברי הריטב"א (פסחים מו:), דאף על פי שמאחר ברכת אשר יצר [עד פרסה] אין בכך כלום, כי אינה ברכת המצוה ולא ברכת הנהנין אלא ברכת השבת. ע"כ. ונודע שאין ברכות הנישואין כברכת המצוות שצריך להיות עובר

ד. ונראה עוד דטעם מנהגינו בזה, שאם יכנסו לחדר יחוד תצטרך הכלה לכסות ראשה, דאף אם נמצא עמם בחדר הצלם ועוד ילדים, הרי אין צריך יחוד גמור, ודי במה שמכניסה לתוך ביתו ומקום המיוחד להם, דבזה היא אשתו לכל דבר, וכלשון הרמב"ם והשלחן ערוך (אבן העזר סימן נה) "עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו". ואם תחבוש פאה נכרית, הנה אחר שכבר נחשבת לאשתו, אינו מועיל לדין פאה נכרית, וכאשר נתבאר באורך מפי ספרים ומפי סופרים בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חאהע"ו סימן ה').

וכיון שהוא מנהג מכוער ללכת לחדר יחוד קבל עם ועדה, לכן יש להחזיק בכל עוז במנהג גדולי רבני הספרדים ולא לעשות יחוד, כפי שהנהיגו ונהגו גדולי רבני הספרדים.

ומשמו של מורינו ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זצוק"ל נאמר, שמנהג העולם דחופת נדה מהני, ודלא כהרמב"ם ומרן השלחן ערוך דסבירא להו דלא מהני חופת נדה וברכותיו הוו ברכות לבטלה, [שהרי מצינו לכמה מנהגים שנהגו בהם דלא כמרן]. וגם המנהג פשוט הוא שהיחוד הוא פריסת יריעה על גבי כלונסאות, ודלא כהרמב"ם ומרן דהחופה היא יחוד, ומנהגינו פשוט לברך שבע ברכות בסעודה גם בכהאי גוונא, ובמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל כנודע.

והרבה גדולים העידו שאין מנהגינו להתייחד סמוך לשבע הברכות שתחת החופה, ומהם: המשאת בנימין (סימן צ'), שיורי כנסת הגדולה (אורח חיים סימן שלט), ושער המלך (קונטרס חופת חתנים ס"ט). וכן העיד על המנהג הרה"ג רבי אהרן בן שמעון בספר נהר פקוד (אבן העזר דף טז) שטעם מנהגינו מפני שאנו תופסים עיקר כשיטה הסוברת שחופה אינה יחוד. אך בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חלק אבן העזר סימן ח') כתב שהטעם למנהגינו מפני שאנו מסתמכים על הייחוד בביתם של החתן והכלה המתקיים אחר סעודת הנישואין. וכתב שם שמנהגינו נכון וישר, והמערער על זה משתקין אותו בנזיפה שאינו חס על כבוד גדולי הדורות. ובפרט שהוא מנהג מכוער לעשות הייחוד בפרהסיא מיד אחר החופה, וכמ"ש כעין זה בערוך השלחן (סימן נה אות טו) שחופה היינו לשון כיסוי והבדל מאחרים, ובזה

כתב, שאם ארס אשה וכנסה לחופה, ולא בירך ברכת חתנים מברך אפילו לאחר כמה ימים. ואף על פי שהרמב"ם סובר שברכות האירוסין צריך לברך קודם הקידושין, וכנ"ל, מכל מקום אם לא בירך קודם האירוסין מברך אפילו אחר כמה ימים. ועל כרחק דאין זה כמו שאר הברכות שמברך עליהם עובר לעשייתן, ואם בירך אחר העשייה הויה ברכה לבטלה. ועיין בב"ח (סימן סב) שכתב, דמה שמברכים שבע ברכות לאחר כמה ימים היינו טעמא שהרי מקיים מצות נישואין כל ימיו, ולכן יכול לברך ברכות הנישואין אפילו לאחר כמה ימים. ולסברא זו אין צריך לעשות ייחוד מיד אחר החופה, שהרי בלאו הכי יכולים לברך גם אחר הנישואין. ודו"ק.

ג. ועוד, שכבר נודע מה שכתב מרן בהקדמתו לבית יוסף, שלא בא לשנות מנהגים קדומים שפשטו קודם שחיבורו פשוט, וכל מנהג קדום שמוזכר בפוסקים סמכינן עליה אפילו אם הוא נגד דעת מרן, ולפי זה י"ל דמנהגינו נסמך על הפוסקים הסוברים דחופה היינו פריסת הטלית מעל ראש החתן והכלה, ולא היחוד. ונודע שכן המנהג הפשוט אצל כל הספרדים מדורי דורות, שאין החתן והכלה מתייחדים מיד לאחר סיום השבע ברכות של הנישואין, אלא עושים הייחוד רק לאחר סיום הסעודה [שברוך כלל מסתיימת בשעה מאוחרת בליה]. שאנו סומכים על פריסת הטלית שהיא עיקר החופה.

תרע, שהרי מנהג העולם דחופת נדה מהני, ודלא כהרמב"ם ומרן, ומשמע דהמנהג פשוט כהשיטה הסוברת שחופה אינה ייחוד. וכן כתב בספר משפט וצדקה ביעקב חלק ב' (סימן קפז). ע"ש. והיינו דפשוט המנהג דלא כהרמב"ם ומרן דסבירא להו דחופה היינו ייחוד, אלא החופה היא פריסת יריעה על גבי הכלונסאות על החתן והכלה בשעת השבע ברכות תחת היריעה. ועל כרחנו לומר כן, דאם לא כן היאך אנו מברכים שבע ברכות אחר הסעודה קודם הייחוד, ואמאי מברכים ז' ברכות פעמיים, גם תחת החופה וגם אחר הסעודה, ועל כרחק דסומכים על הסוברים דחופה היינו פריסת הכילה, וממילא הויה כנשואה, ולכן בסעודה הראשונה מברכים שבע ברכות. וכמו שכתב הרדב"ז דסעודה ראשונה שבאולם נחשב כבית חתנים. ונראה בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חלק אבן העזר סימן ח') מה שכתב על זה.

שקטנה שנתגדלה א"צ אפי' עדי ייחוד דבעדי נישואין א"צ עדי ייחוד. וכן בשו"ת זכחי צדק ח"ב (חאה"ע סימן ה), תפס בפשיטות שאין צריך עדים, ושהמנהג שנהגו כן במקום מסויים הוא מנהג ותיקין, וטוב ויפה. ע"ש. [ועיין במקנה (בקונ"א סימן סא) שנסתפק בזה, ובאבני מילואים (סימן לח סוף ס"ק יז) פשיטא ליה דבעי עדים. ועיין בספר תורת יקותיאל (בתשובה שבסו"ס סימן א'). ובערוה"ש סימן נה ס"ק טו]. ומכל מקום המייחדים עדים כשרים יש להם על מה שיסמכו לחוש לכלל הדעות. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (סימן י'). ע"ש.

והנה הדבר ידוע שמנהג הספרדים בכל הדורות שאין החתן והכלה מתייחדים לאחר החופה, אלא רק לאחר סיום הסעודה בביתם, ורק בשנים האחרונות החלו בחורים מבני עדות המזרח שלמדו בישיבות האשכנזיות לשנות ממנהג רבותינו הספרדים. והחלו גם הם בלחץ ראשי ישיבתם לעשות ייחוד אחר החופה. והגדילו לעשות כמה ראשי ישיבות ספרדים, שמתנים את בואם לסידור קידושין בעשיית ייחוד אחר החופה. אולם הדבר ברור שאין לשנות ממנהג אבותינו שהוקבע על ידי גדולי הדורות. ומה שחששו שיהיו ברכות הנישואין עובר לעשייתן, הרי אין ברכות הנישואין כברכת המצוות שצריך לברך עליהם עובר לעשייתן, אלא הרי הם כברכת השבת.

ובמקום אחר כתבנו להעיר אחה"מ על מה שכתב ראש הישיבה הגאון רבי יששכר מאיר זיע"א בספרו שכר שכיד (סימן כב) בענין ייחוד החתן והכלה מיד אחר הנישואין, וזו לשונו שם: ובספר יביע אומר חלק ה' (חאה"ע"ו סימן ח') לידידינו הגאון מוהר"ר עובדיה יוסף הראשון לציון זיע"א, מבאר בארוכה ענין זה, ורוצה לומר, שסומכים על מה שהחתן והכלה מתייחדים בביתם בלילה, לאחר הסעודה, ועמד שם לבאר שבברכת הנישואין הואיל והיא ברכת השבח לא צריך שתהיה עובר לעשייתן, וכן עמד שם לבאר אף שבזמן שהולכים החתן והכלה אין שם בדרך כלל עדים כשרים, רק קרובי משפחה, מכל מקום מהני כן, שאין צריך עדים לחופה. וכדמוכח מתשו' מיימוני', ומדברי המאירי. וכן כתבו כמה אחרונים, בהם, האור שמח, הזכחי צדק, ועוד. ע"ש. והנה אף שלא צריך עובר לעשייתן

היא נשואה לגמרי, והביאה לא תעכב, והכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה, אך אין צריך עדי ייחוד ועשרה אנשים לברכות נישואין, ושתיכף יבעול ומכוער הדבר, וכל מין חופה שנהגו לעשות זהו קנין הנישואין, כיון שכונתם לנישואין ולהיות מובדלים מאחרים, שעומדים שניהם במקום אחד לשם נישואין, כגון שהוא מכניסה לביתו ומתייחד עמה, וכמ"ש הרמב"ם שאינו ייחוד וכו', ויראה לי שגם כונת הרמב"ם שאינו ייחוד גמור שיהיו שניהם לבדם בחדר אחד, אלא שיתייחדו להיות ביחד כאיש ואשתו, ועומדים זה אצל זה ומברכין להם שבע ברכות. ע"כ. ודי לנו שאין אנו מוחים באלה שעושים ייחוד מיד לאחר ברכות הנישואין, ומכריזים על זה בקולי קולות, ולא יבושו ולא יכלמו. אף שהכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה, אבל מנהגינו יש לו יסודות נאמנים ע"פ הפוסקים אשר מפייהם אנו חיים, ואין להוציא לעז על הראשונים. וכמבואר כל זה בשו"ת יביע אומר חלק ה' הנ"ל. [והגדילו עשות בכמה מקומות שחברי החתן נכנסים למקום הנשים עם החתן, כדי שילך עם הכלה לחדר ייחוד, והחתן הולך לשם עם הכלה יד ביד נגד כל חבריו הצעירים]. וכך היה המנהג אצל כל גדולי הדור הספרדים, כמו מורינו ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, הגאון רבי יעקב עדס זצ"ל, ראשי הישיבה רבי יהודה צדקה, ורבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, ועוד.

ומה שאין מלוין את החתן והכלה לביתם אלא קרוביהם, ולכאורה היה צריך להזמין עדים לראות הייחוד, כי על ידו נגמר מעשה הנישואין, וכדקי"ל בעלמא הן הן עדי ייחוד הן הן עדי ביאה (גיטין פא.). וכ"פ הרמב"ם (פ"ג מהל' אישות ה"ה) לענין קידושי ביאה, שמתייחד עמה בפני ב' עדים ובא עליה. וכ"פ הטור והשלחן ערוך (בסימן לג). כבר כתב בשו"ת יביע אומר הנ"ל (אות ה'), ובמילואים דף שנב סע"ב) דנראה שבכניסה לחופה לא הצריכו עדים מאחר שכבר עשו הקידושין, מש"ה א"צ עדים לכך, ודוקא בקידושין בענין עדים משום חב לאחרים (עיין קידושין סה:). וכן מוכח מדברי הר"ש בר אברהם בתשו' מיימוני', ומדברי המאירי ריש כתובות שאין צריך עדים על הנישואין. וכ"כ להדיא כמה אחרונים, ומהם: האור שמח (פ"י מהל' אישות ה"ב). וע"ש בסוף דבריו. וע"ע בשו"ת ושב הכהן (סימן ל'),

בברכת השבח, מכל מקום צריך שהברכה תהיה סמוך למאורע שעליו מברך, כמו שפסק בשלחן ערוך (אורח חיים סימן רכו סעיף ג'), אם היה יושב בבית הכסא, ושמע רעמים, אם יוכל לצאת תוך כדי דיבור, יוצא ומברך. ואם לאו לא יברך. וכן כתב הר"ן (פסחים ז:): בביאור הירושלמי, ושמע מינה שדין סמוך למאורע בברכת השבח הוא לעיכובא. עכ"ד.

אולם י"ל, דאף שבברכות השבח לא בעינן סמוך ממש למאורע, מכל מקום בעינן שיהיה ניכר על מה באה ברכת השבח, ובברקים ורעמים אם אינו מברך תוך כדי דיבור לא ניכר על מה מברך. ומשום הכי אמרו בירושלמי שאם עבר תוך כדי דיבור משמיעת הרעם, שוב לא יברך. מה שאין כן בנידון דידן דאף שהיחוד הוא אחר כמה שעות, בסיום סעודת החתונה, מכל מקום בשעת הברכה ניכר על מה באה ברכת השבח, אף שהיחוד יבוא אחר כך. וראה בפרי מגדים בפתיחה כוללת (הלכות ברכות אות יד) בטעמו של הירושלמי, שכתב בזה"ל: "דאין ניכר על מה מברך שכבר עבר ואין ניכר השבח". גם בשו"ת ברכת אברהם ח"ד (להג"ר אברהם טריויש צרפתי, בן דורו של מרן הב"י, סימן קצא) כתב: ודעת הירושלמי נראה דבעו בהני תוכ"ד משום דאי לאו הכי נמצא שבשעת הברכה עבר עניינן מכל וכל, אבל אם לא עבר עניינן יכול לברך אפילו לדעת הירושלמי. ע"ש. ומאחר שמצינו לגדולי רבני הספרדים שהעידו שכן פשט המנהג אצל הספרדים, שאין חתן והכלה מתייחדים אלא עד אחר הסעודה, ע"כ שסמכו על החילוק הנז'. וכן העידו על מנהגינו: המשאת בנימין, שיירי כנסת הגדולה, שער המלך, נהר פקוד, ועוד. נחזורני לפני יתור מארבעים שנה, שהיו עורכים חופות בישיבת פורת יוסף, בנוכחות ראש הישיבה מורינו הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, ושאר ראשי הישיבה וגדולי רבני הספרדים ע"ה, הקפידו שלא לעשות ייחוד אחר החופה, ואדרבה ראו בזה מנהג מכווער לעשות כן בפני קהל ועדה. ושמעתי הכרח לפרש כן, שהרי מרן בשלחן ערוך (סימן רכו ס"ג) הביא להלכה דברי הירושלמי הנז' שאין לברך ברכת הרעם לאחר כדי דיבור, ואילו בטור אבן העזר (ריש סימן סב) כתב, מברכין ברכת חתנים קודם כניסה לחופה, וכתב מרן הב"י זצ"ל: ומש"כ רבינו קודם כניסה לחופה, כ"כ הרמב"ם בהלכות אישות (פ"י ה"ג), והטעם מבואר משום דכל המצות מברך עליהן

עובר לעשייתן. והר"ן כתב בפ"ק דפסחים (ד. ד"ה ולענין): אבל הרמב"ם כתב, שצריך לברך אותם קודם נישואין וכן דעת הרמב"ן ז"ל, ולא מפני שהיא בכלל מש"א כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן, שהרי אלו ברכות השבח הם, אלא מפני שחופה יחוד הוא ובעינן ראויה לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ע"כ. וממה שהביא דברי הר"ן באחרונה משמע דהכי ס"ל. נוכמ"ש איהו גופיה בב"י אורח חיים (סימן תקטו סוף ס"ב) וז"ל: ומדכתב סברת רבינו יהודה לבסוף משמע דהכי ס"ל. ע"כ. וכ"כ כמה אחרונים כמובא בשו"ת יביע אומר ח"ב (חלק אורח חיים סימן יט אות א). ע"ש. וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ה (חאה"ע סימן ח אות ב) וז"ל: ונראה דמרן סבר וקיבל דעת הר"ן שבברכות השבח הן. וא"צ עובר לעשייתן. ע"ש. והניף ידו שנית בח"ד (חאה"ע סימן ז אות ג). ע"ש. ואי נימא שאין זמן מוגבל לברכות השבח, היאך פסק מרן מש"א בירושלמי, אלא ודאי שגם לדעת הירושלמי אם ניכר על מה מברך מצי לברך.

והרב ר' שלמה זעפראני שלי" באחד הירחונים (תשרי תשס"ה) העיר ע"ז מדברי הר"ן דבעינן עובר לעשייתן גם בברכות השבח. אלא דבלאו הכי אין המנהג כדברי הר"ן, דהא אנן מברכין ברכות השחר בביהכ"נ, אף שהחיוב בהן היה קודם לכן, וכן בברכת אשר יצר המנהג שאין מקפידים להסמיך לברך אשר יצר תוך כדי דיבור לנטילה, אלא או כדברי האחרונים שאפשר לברך אשר יצר עד חצי שעה, או כדברי הריטב"א בפסחים (מו.), שעד שיעור מהלך פרסה יכולים לברך אשר יצר. ועכ"פ אין המנהג כדברי המצריכים לברך ברכות השבח עובר לעשייתן.

ובאחרונה יצא לאור קובץ מבקשי תורה (כג), ושם חזר ראש הישיבה הג"ר יששכר מאיר זיע"א, על כל דבריו הנ"ל, ולא השיב על הדחייה הנ"ל. וכאשר ביקר ראש הישיבה זיע"א בישיבתינו הקדושה "חזון עובדיה" ומסר שיעור בענין זה, אמרו לו את הדחייה הנ"ל, והוא שמע אותה, ועם כל זה חזרו הדברים ונדפסו באותו ירחון, בלא שום התייחסות לדחייה הנ"ל. וכל הרואה דבריו חושב שאכן נדחו דברי מרן אאמו"ר זיע"א בשו"ת יביע אומר מכח קושיא אחת שדחתה את כל דברי תשובתו, וזה אינו, כאשר ביארנו. ובפרט שכך היה

מנהג גדולי התורה הספרדים, ועל כרחנו לתרץ כנז' כדי ליישב מנהגם של גדולי הדורות.

וראיתי לאחד שכתב בספרו [תורת הישיבה] דמה שנתבאר בליקוט יוסף בשם שער המלך, הנה שם נתבאר ההיפך, והגדיל לעשות שהעתיק דברי הרב שער המלך, וכנסת הגדולה, וטען ששם כתוב ההיפך ממה שכתבנו בשמו. אולם לא הבין דברי הרב שער המלך כלל, שהרי הרב שער המלך כתב, דראוי לנהוג כן לעשות יחוד אחר החופה "בערב שבת", ונימק שאם יעשה יחוד כרגיל אחר החתונה, הרי יהיה כקונה קנין בשבת, ומבואר להדיא שכל הנימוק בגלל שלא יהיה כקונה קנין בשבת, ומשמע להדיא דבשאר ימות השבוע היו עושים יחוד רק לאחר החתונה. והוא פשוט וברור לכל מבין. וכבר תפסו עליו בירחון יתד המאיר (סיון תשס"ז), דהיאך הרהיב עוז בנפשו בחוצפא לחלוק על מה שהנהיגו גדולי רבני הספרדים דור אחר דור. ובאמת שלא היה כדאי להשיב על דבריו ועל חלומותיו, לולי שידענא שחיים אנו ברור שאין מבדילים בין קודש לחול, וכל דבר הנדפס, בפרט בספר שנכרך בכריכה נאה, מתפעלים ממנו. וחבל מאד שבחורים צעירים עוסקים בליקוט אחר ליקוט ממחברי זמנינו, במקום להעסיק ראשם ורובם בלימוד הסוגיות, להעמיק במפרשי הש"ס והפוסקים, להבין דברי רבותינו. ועובדא ידענא בכמה מחברים צעירים שאינם עוסקים בלימוד סוגיות היטב, ולימודם הוא שיטחי ביותר, ולכן הטעות בהבנת דברי הפוסקים מצויה אצלם. ודי בזה.

ובורני שמרן אאמו"ר זיע"א סידר קידושין לכן תורה אחד, וראש ישיבת קול יעקב בירושלים דרש מהחתן שיעשה ייחוד מיד לאחר החופה, פנה אליו מרן אאמו"ר ואמר לו ברכים, אביך שהיה מגדולי התורה הספרדים, הרי לא עשה ייחוד בחופתו לפני עשרות שנים, ואם כן לטעמך נהג שלא כהוגן, ונמצא אתה מוציא לעז על הקדמונים. ואכן אבותינו סיפרו לנו שכך היה מנהג כל גדולי התורה של הספרדים. וב"ה לא אלמן ישראל, ובכל הדורות היו לספרדים תלמידי חכמים גדולי תורה ענקי רוח, אלא שכמה מאחינו האשכנזים לא הכירו ולא ידעו על רבים מהם, ויש מהם שסבורים שמנהג זה נוסד על ידי בעלי בתים ספרדים, שאינם בקיאים בהלכה. או שחולקים עליהם, ולכן

מודיעים לתלמידיהם הספרדים, שלא יסכימו לערוך להם חופה וקידושין אלא אם כן יסכימו לעשות ייחוד אחר החופה. והגדיל לעשות ראש ישיבה אחד מירושלים, שאמר בפני תלמידי ישיבתו, כי אצל הספרדים היו אכן צדיקים וחסידים, ומקובלים גדולים, אבל לא היו גדולי תורה המעמיקים בהלכה, אלא עסקו בהלכה באופן שטחי, ולכן אין לסמוך על מנהג רבני הספרדים לענין יחוד שאחר החופה. וכאשר באו אלינו תלמידי אותה ישיבה וסיפרו לנו על הדברים הנ"ל, אחזנו בדרך השכנוע שיבארו לאותו רב יסודות מנהגינו, ושכן הקפיד על כך ראש הישיבה מוהר"ר עזרא עטייה זצוק"ל. וחבל שיש המזלזלים במנהגינו, ומכריחים בחורים ספרדים לנהוג כמנהגם, מתוך מחשבה שאין למנהגינו ח"ו על מה לסמוך, ופסקה תורה ח"ו מהספרדים. ולכן צריכים לעשות כולם אגודה אחת להתאחד מסביב למנהגינו, וכל שיש יסוד וכסיס איתן למנהגים שלנו ולקיים: אל תטוש תורת אמן. ויש שאינם יודעים על גדלותם של גאוני הספרדים, כמו הרב פרי האדמה, מהר"ח אבולעפייא, מהר"ם בן חביב, המאמר מרדכי, פתח הדביר, שרשי היס, מרן החיד"א, מהר"ח פלאג'י, הרב יפה ללב, חקרי לב, הרב זבחי צדק, רבנו הגר"ח, ועוד גאוני עולם חריפים ובקיאים, אשר מפיהם אנו חיים. ובן תורה ההולך כפי מנהג הספרדים מקיים בזה ויגבה לבו בדרכי ה', להראות קבל עם ועדה שמנהגינו מיוסדים על פי גדולי עולם ולא צדיקים ומקובלים בלבד.

ובאחת החופות שמרן אאמו"ר השתתף, ביקשנו ממנו להזמין כעדים שני ראשי ישיבות, ובתחלה מרן ביקש להביא עדים אחרים, אך כאשר אמרנו לו שיש חשיבות שיהיו דוקא אלו העדים, מאחר שאין החתן עושה יחוד אחר החופה, וגם החתן נשבע שבועה חמורה, ומקיים ויגבה לבו בדרכי ה', מיד הסכים לזה מרן אאמו"ר, וכן היה, שאותן ב' ראשי ישיבות אשכנזים גדולים בתורה, שימשו כעדים בחופה של חתן שלא עשה יחוד אחר החופה כלל, ונשבע שבועה חמורה, כדי להודיע ולפרסם שיסוד מנהגינו מבוסס על פי גדולי תורה וענקי הרוח.

ומה מאד תמהתי בראותי מה שכתב הרה"ג ר' יעקב פרץ שליט"א בספרו אמת ליעקב (חופה וקידושין

חדר היחוד מבעל האולם. ע"ש. והראשון לציון הרב ישא ברכה (סימן ט) כתב, שלפי דעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך צריך שהיחוד יהיה בכית שידורו בו, ולא חדר עראי באולם השמחות. ע"ש. ואף שיש חולקים בזה בדעת הרמב"ם, איכא טעמא אחריתא משום כיעור, דאף שהדבר פשוט בחתונות של האשכנזים, איכא כיעור בפני המון העם.

ומה שטענו שכן דעת מרן, אטו לגדולי הדורות הספרדים לא שמיע להו דעת מרן בזה, בודאי שידעו גם ידעו מה היא דעת מרן, ועם כל זה החזיקו במנהג, ומה לנו לבטל במחי יד מנהג שסמכו ידם עליו גדולי הדורות, ונסחפים בזה אחר הסבורים שכל מנהגינו באים מהמון העם. ולא על פי גדולים.

ואכן אצלינו בישיבה המעטירה "חזון עובדיה" אנו מנהיגים בכל תוקף שהבחורים לא יעשו חדר יחוד אחר החופה, וגם לא ילכו לחדר צדדי להצטלם באמצע החתונה, כי יש בכך מכשול, שמיד אחר שהחתן לוקח את הכלה לחדר צדדי ומייחדנה לו, הכלה צריכה לכסות ראשה, אף אם לא היה יחוד גמור. [ומדוקדק מלשון הרמב"ם].

שלא לזלזל ולבטל מנהגים קדומים שהוסכמו על ידי גדולי הדורות

על פי הוראות מרן השלחן ערוך. ועל זה השבנו, שכל רבותינו הספרדים, דור אחר דור, חזרו על האי כללא דקבלת הוראות מרן, וכל גדולי הדורות חיזקו קבלה זו במשנה תוקף, וכדין מרא דאתרא. וניכר היה שרבים מגדולי הספרדים שהזכרנו לו, לא הכיר ולכן המשיך לזלזל בכמה ממנהגי הספרדים, וחשב שבאו מהמון העם, ותקף גם את ביטוי שם ה' אצל הספרדים, וענין שבועה חמורה, ודחיית חדר יחוד רק בסיום החתונה, והשבנו לו באורך על פי דברי הפוסקים, והסברנו לו מקור לכל מנהג. וחבל שראש הישיבה הנ"ל לא ידע כלל על מקור מנהגינו. [וראה להלן].

וכבר כתב המאירי במגן אבות (בהקדמה ד"ה או נפרש), "דהוא מה שאמרו בירושלמי, ואל תבזו כי זקנה אמך, אלו המנהגות. ואחר שכן ראוי לכל חכם

עמוד נ), דנראה דהמחמיר לעשות יחוד כדעת הרמב"ם ומרן, ברוך הוא ומאושר, ויש לנהוג כך לכתחלה. וחזרו על דבריו שוב בעמוד נו. גם ידידי הרה"ג ר' יצחק בן שושן שליט"א, בספרו שו"ת ועין יצחק ח"א (אבן העזר סימן ז' ענף ד'), כתב, דהואיל וחדר יחוד הוא "חומרא" אליבא דכולי עלמא, ממילא גם הספרדים רשאים לעשות כן. וכן מבואר גם בשו"ת אבני ישפה (סימן קו ענף ג') דמותר לספרדים "להחמיר" לעשות חדר יחוד. ע"ש.

אולם אחר המחילה תימה תימה אקרא, היאך הרהיבו עוז בנפשם לבטל במחי יד מה שהנהיגו גדולי עולם שהיו בירושלים, דור אחר דור, עד אחרון מורינו הגר"ע עטייה זצ"ל, שקטנם עבה מכרסינו, וכבר ביארנו מקור מנהגינו בטוב טעם, ובפרט שהוא מנהג מכוער לנהוג כן. וגורם לכמה מכשולות כידוע. ומה שייך כאן "רשאים להחמיר" אדרבה זו קולא ולא חומרא לנהוג מנהג מכוער כזה, וגם להכשיל את הכלה שתצא מחדר יחוד בגילוי ראש.

ובפרט דמצינו להרב עזר מקודש (סימן נה סעיף א') שצייד לומר בדעת הרמב"ם, דצריך שהבית יהיה של החתן לצמיתות, ולא מהני מה ששוכר את

וכבר כתבנו לעיל, אודות הביקור שלנו בעיר דיל שבניו ג'רסי לפני כמה שנים, ונפגשתי עם כמה ראשי ישיבות, ומהם, ראש ישיבת קאמניץ, נכדו של הגאון הרב ברוך בער, נכדו של הגאון רבי אהרן קוטלר, ראש ישיבת ליקווד [באר"י] הרב יעקב אלעזר שוורצמן זיע"א, ועוד, ועמד ראש ישיבת ליקווד ודיבר בתוקף ובביטול על מנהגי הספרדים, וכלל ענין הביטוי בשם ה', שהספרדים צריכים לבטאת בניקוד חול"ם, וכן על מה שאין אנו עושים יחוד, וכן על מנהגינו להשביע שבועה חמורה, ואף אמר לנו, שלדעתו אין הספרדים צריכים לנהוג כדעת מרן באופן כללי, כי מה שקיבלו אבותיהם אין הדבר מחייב את בניהם אחריהם אחר שעברו כמה דורות. ואנו נינים ובני נינים, ולכן בישיבת ליקווד הוא מורה ובא לתלמידיו הספרדים שינהגו בכל כפי מנהג הרמ"א, ואין להם שום מחוייבות ללכת

שו"ת הראשון לציון חלק ב אבן העזר סימן ט
שו"ת מקור נאמן חלק ב עמ' קפג